

लेखक परिचय

आत्मा	:	गामीसरा सिङ्जालीमगर
बुबा	:	भक्त सिङ्जालीमगर
लेखक	:	बिष्णुकुमार सिङ्जाली
जन्म मिति	:	२०३३/५/२७
जन्म स्थान	:	निबुवा खर्क - ३, स्याङ्जा
अध्ययन	:	
साधारण	-	आई.एस.सी, एम.ए. (समाजशास्त्र) एम.पी.ए. (त्रि.वि.वि.)
व्यवसायिक	-	एम.पी.एच. (अध्यनरत, UNC), वि. एड चिकित्सा सम्बन्धी व्यवसायिक तालीमहरू
पेशा	:	स्वास्थ्य सेवा

प्रकाशित कृतीहरू

- (१) शून्यताको आकाश (कथा/कविता संग्रह) २०५५
- (२) मायाप्रीति (कविता संग्रह) २०६०
- (३) ल्हुङ (मगर भाषामा कथा संग्रह) २०६४
- (४) विभिन्न पत्रपत्रिकामा फूटकर लेख र रचनाहरू

अप्रकाशित कृतीहरू

- (१) मायाप्रीति, प्रजनन् स्वास्थ्य तथा यौन सचेता (स्वास्थ्य विज्ञान)
- (२) कफ्यू (कथा संग्रह)

मजर भाषा सम्बन्धी कार्यहरू

- (१) लीला (कथा) २०५२, २०५५मा प्रकाशित
- (२) छयो ट आखर, बाँफो (कविता) २०५४/२०५५
- (३) सह-सम्पादक, - आदिकवि रेखबहादुर थापासगर स्मारिका, टूटो रीक गोमोक २०६२ (रीलहीड गोमोक)
- (४) सम्पादक, - मगर टूट ओ आहान गोमोक, २०६३ भदौ, २८
- (५) नेपाल आदिवासी मगर फाउन्डेसन अन्तरगत मगर भाषा सम्बन्धी कार्यहरूमा सहयोगीको भूमिका

978999941626885

लुङ

आहान गोम्होक

लुङ आहान गोम्होक

- बिष्णुकुमार सिङ्जाली

- बिष्णुकुमार सिङ्जाली

लुङ

(आहान गोम्होक)

लेखक

बिष्णु कुमार सिङ्जाली

lung

(Collection of Stories in Magar Language)

कृती : ल्हुङ (आहान गोम्होक)
प्रकाशक : सोमबहादुर थापासिंजाली मगर
प्रकाशन सहयोगी : आदिवासी जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान, साँचल ललितपुर
वितरक : नेपाल आदिवासी मगर फाऊन्डेशन, ललितपुर ।
www.nimfoundation.org
लेखक : विष्णु कुमार सिंजाली (सिंजापतिमगर)

सर्वाधिकार © : लेखकमा
संस्करण : प्रथम, आसार २०६४ (July, 2007)
प्रकाशित प्रति : २०००

सहयोग स्वरुप : व्यक्तिगत ने रु. ७५।- विदेशमा US \$ 4
संस्थागत ने रु. १५०।-

ISBN: 978-99946-2-688-5

कम्प्यूटर टाईप : हिरामती राना
आवरण चित्र : कोत्रीचबु - काऽटीच
कम्प्यूटर सेटीङ्ग : उमेश काफ्ले
मुद्रण : प्रिन्ट-टेक, मैतिदेवी, फोन: ४४१०६४४
पत्राचार गर्ने ठेगाना : घर नं. ६३/३५ क दहमार्ग, कान्तीपुर कोलोनी, का.न.पा. १४, बल्खु
E-mail : bishnusinjali@hotmail.com

पुस्तकसम्बन्धी सर्वाधिकार लेखकमा सुरक्षित राखिएको छ। लेखकको पूर्वअनुमतिविना पुस्तकको कुनै पनि भागको इलेक्ट्रोनिक तथा अन्य सबै किसिमका पुनः प्रकाशन निषेध गरिएको छ।

Lhunga
(A Collection of Stories in the Magar Language)
by
Bishnukumar Sinjali [Sinjalpatimagar]

आदिवासी जनजाति उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान
केन्द्रीय कार्यालय
सांचल, सानेपा, ललितपुर

प.सं.
च.नं.

मीटी: २०६४असार १७

डऱु डैच

आहान गोम्होकमा “लूड” आहान्या वीसूकूमार सीड्जाली मगर रीक्च सरसर्टी डोस्के डूपा । चाम-चाम चोड्च आहान्या लेनेड ड ईसकूड आहानको ढलीड सेहच डके लग्डीसा । ईलाड भीलूक्च आहानको आड “ढाकर्या जीवाक” डेच आहान ढलीड सेहेच ले । होलाड बड्डीप्रसाड र वीरबहाडूरओ अर्टी ढलीड सेहेच ले । कानूड लीसाड वीरबहाडूर टढीन्च रेन्भाको ढलीड खाँचो ले । हीके डेहाड होसे आहानाड वीरबहाडूरे लहो लीसके सेवा जाट्के रोके परीले डेम सेहच डामले । होट जाट्म न “लामाड यास्च मीही” ड नेपालाड छान्च नीयाके राक्के पून्च लहो ईम भिट्रीओं भगडाके टनाक्मले । चूपूचकूड रोस्के लोहा र नीया हटई पट्टे बरोबर मनीटा डूपूच ठीटी राक्के पून्च बेलाओं लाड्घाडो अवस्थाके सेहम टानाक्मले । आहान्या सींजालीए अभ्र खस ढूट्के डेनाड लहो मगर ढूट्के पर्ई पर्ई रीक्के कोसीट जाट्ढ्याड भन सेहेच छान्च लेआ । आहान्या सींजालीए अरु ड आहानको रीक्म कानूड मगर ढूटोरीकाड काट काट लूड फाट्चई आरहे डेच सेहेच डालाड ।

लोकबहाडूर ठापामगर
सडस्य सचिव

लाफा बिष्णु सिङ्जालीओ आहान परहेसनाड

लाफा बिष्णु सिङ्जालीमगरकी डुपच ड ढलीड मछान्मले-मन्याड टुहन्छ डुपाकाड न डा सिङ्जालीजी खाटा ढलीड खेरेप छानकी म्योक्ठाड डेनाड डऊ मिगीन माराडम सेमले ।

सिङ्जालीजीओ आहान लहुड गोम्हक डई ढलीड च माहाले चेचेस डोसकी डूपा । डोसम परहेस नाड आहानको च्योक्च छारछारेऊ डी लेखान जोक्मले । चहूँ बीग्यानओ जूकाड लाफा सिङ्जालीजीओ आहान ड होस खाटा न सम्बन्धीट ले ।

खासजाट्म आहानएई लीसाड राजनीटी खिचाटानओ कारनई जाट्म पेलीस्याको डेनाड कान न्हनलाक परिस्च बाटको छरलङ्ग फेरुच नाम्खान लेखान टान्नाकी ह्योक्च खुबी आहान्या खाटा ले ।

कान मोई हुटाड रिक्चकुड खडेरी परीस्मऊच बेलाड काट लाफाएई याडच सेहेछ पोस्टक खेह्वाकी पाठाड डा अघघोरई माराडमले । पोसटककी अभ सुड्ड खाटा खेह्वाकी डुपनाड सेहेछ छान्चलेआ ।

चहीं कानेई सेहेछ-मासेछ बाटको पामऊकी डेनाड ड कुटजाट्म कानुड मोईहुटओ पोस्टक ढलीड रिक्की ड खेह्वाक्की ह्योक्ले । होसई न कानुड चहूँ बेलाओ डेहाक आले । होस बाटेई पट्टन मोई हुटाड रिक्चकोई आरमेटीड की कान कुलाक ले ?

फेरी-फेरी ड कानुड हुटाड याडचन पोस्टकको सिङ्जालीजीओ रामऊख्योस डेचई डौ नीस मिडाक इलान बाटले ।

- ऊजीर रानामगर

सिन्दुली

कायाक

डई मगर दुटाड आहान, रिह्नीडको रिक्च खासई काजुस माजाटोला । डा किसोर उमेराड लेनाड हटा चमचम कलेज आन्नाड २०५१/२०५२ लाक काट न्हिस रिक्को रिक्म लेआ । होलाड आहान, रिह्नीडको लेआ । होसेईको डई २०५५ साललाक छाप्डीम लेआ । रिक्को रिक्के डउ खासई सोख मालेआ मगर दुटाड । हिके डेया डा मगर रिक्को छाप्डीमो राईकुड लाडघाड आना लहो टुक कोक्के डेम । मगर दुटाड रिक्चको कठा डौ सम्पर्क माछाना । बरु डई नेपाली दुटाड रिक्कोला ड डा अफ अघेर आन्म अङ्ग्रेजी दुटाड रिक्के डेम विचार डाम लेआ, टई ड डई अङ्ग्रेजी स्वाह्याकठा माह्वारोला । आस्काटलाक डा दुटओं विसय मापठीसा सेन ड । द्याड ड डा अङ्ग्रेजी पाहाके खुब रहर लेआ ।

कायाक, डा डमौलीईड काठमाडौं राहाम लेआ । कागोराक लेआ । डा माईको बस काल्हा । लामाड काट लाफा डुपा डा टेनाड अघेर समाजसास्टर पढिस्व त्रि-चन्द्र क्याम्पसाड, होसकोकठा कानुड ठेसीस रिक्च कुरा जाट्म लेआ । ईस कुरा कानडेनाड न्हनुलाक मुच काट भरमीए सेमो मुमलेआ । होसको काट आस्काट लाफाकठा मगर दुटाड कुरा जाट्म लेआ । बस चिया, नास्टा जाट्के बाटा, मलेखुलाक लख सेले छिनीड । होन्नाड होस भरमीकोई डाके आरमीन गिन्टकाड । डई ड होंसा डौ बारेआड, होसकुड आरमीन लेउलेसा वैरागी नाटामगर । होसकोई मगर कुराड रिक्च काजुस जाट्ले डेआ, डई ढरी ढलीड अघेर रिक्कोला डेया । होसकोई लोकबहादुर थापाकोई गोमोकच किटाब 'मगरी साहित्यमा क -कसले के के गरे' डेच डोस्लीस्काड होलाड डउ आरमीन डुप्लेसा । होन्नाड सम्म डाके ठाहा मालेआ लोकबहादुर थापाकोई डौ आरमीन रिक्म लेको डेम । ईस कुरा २०६०/२०६१ ल्हेस लाकों लेआ । हटा वैरागी नाटामगरे डाके सेन ड माडास्काड, सेन डेहाक ड डाके रिक्के घचघचडीम मुकाड, हटा कठा-काजुस जाट्के । होसकुड सङ्गटए जाट्नाड डई रिक्के ठाला, बरु अङ्ग्रेजी पाहाके डासा । मगर दुटाड रिक्के लैडीसा ।

होस याक डई वैरागी नाटामगरके माडुम्म लेह्याड ईस किर्टी टयार माछानोला । होस कुराड वैरागी नाटाके डई जिलौ याहाले । ईलाड रिक्च आहानको डई विभिन्न समयड रिक्च आले होस बेला लीसाड जनटाकुड युड्ड केसम लेआ, जनआन्डोलन ड होसेई बखट छाना । सङ्कटकाल, ठेकान मालेच ल्हेसलाक रिक्च आहानको छान्म डौ आहानको ड कुलाक कुलाक हट न आहानके सङ्कट लईडीस्चले की ? माह्वारम आले की डा चेक्टार मराडके माहेक्म ले । द्याड ड मगर दुटाड ईस डऊ कासरा किर्टी आले । राहाच याकाड डई ढलीड जुङ्कुट जाट्ले ईसके खास्के ।

इस किर्टी छिक्के डुस आडिवासी जनजाती उट्ठान रास्ट्रीय पर्टीस्थान, साँचल सानेपाए माह्याम लेआ ड्या इस किर्टी ईडिक छिटो मारहोला । होसे जाट्नाड डई होलाओं उपाढेक्छ्य जीतपाल किराँत, सडस्य-सचीब लोक बहादुर थापा मगर हटा होलाओं जम्म जहानकोके जिलौ याहाले । डाके रिक्च कुराड स्वटन्टर डास्म याहाच डौ जीवाक लाफा हिरामती राना, बोईमोईको, भया सोमबहादुर थापा सिंजाली हटा जम्मा जहानको कठा डा रिनी ले । डाके रिक्के कुराड हौसला याहाच लाफाको ईन्द्र बहादुर आले (परासर कलेज डमौली), यामबहादुर सारु, माया राना, पार्वती राना, बिष्णु मास्की, टिकाराम राई, टहलसीड ठापा हटा डौ लहो भरमीको नवीन थापा, भीम थापा, खिम बहादुर थापा, निमीन्द्र थापा, होमबहादुर राना, डुर्गा बहादुर श्रीसको कठा ढरी अभारी ले । किर्टी रिक्के डेच जम्माको कठा रिनी छान्के आईस्या, होट छान्म डा जुन पाट्रको डई डाडा वा सेआ होचेई डाके आहान रिक्के पेरना याहा होस घटना, पाट्रको कठा ठरी डा रिनी ले ।

आखिरीआड डौ जुङ्कुट कुन्च छाना, डई मगरी दुटओ रिक्च मानक भिटरी मुके जुङ्कुट ट जाट्म लेआ कुडीक हेका छेन ? लोकबहादुर थापाए स्वाह्या सुभाब याहाम लेकाड, टर डई समय अभावए जाट्नाड माहेका जाट्के, होस कुराड डुखी ले । न्हनिड डई जुङ्कुट जाट्ले । जम्माकोई डाके आलोचना जाट्के परीसा हटा रो जाट्म डाके सुभाब याहा द्याड डा अघेरओं लाम ह्वाके हेकोला की ?

विषयसूची

क्र.सं.	शिर्षक	पेज नं.
१.	जूलीया	१
२.	लीला	१३
३.	लामाङ यास्च मिही	२१
४.	कान ल्हेस्म ज ले	३०
५.	ढाक्रे जीवाक	३७
६.	लाङ्घा ल्हेस्म ज	४५
७.	ल्हुड	५५

परिशिष्ट (Appendix)

(क)	केही मगर शब्दको खस नेपाली र अंग्रेजीमा अर्थ (शब्दकोश)	६२
(ख)	समान अर्थ बुझाउने (पर्यावाची) शब्दहरु (Synonyms)	७०

जूलीया

ठ्याड ..... ठ्याड .... ठ्याड .....

घरर ..... SSS घरर SSS.....

किरीरीरी ... SSS.....

कुलाक फलाम डाप्च, कुलाक फलाम चेच, कुलाक मेसीन केस्च सवाट ले । ठरी ठरीओं सावट । मेसीन केस्म न ले । मजडुरको मेल्हलो सुराड काम जाट्मो ले । वेल्डीड जाट्नाड खेउच म्हे भिल्का ड ले । इस विसुरट्न ईन्जीनियरीड (प्रा) लिमिटेड । ईलाड मेसीनरी समानको खास्ले । बिजुलीओं टर्वाईनको खास्के, ईन्जीनको खास्के, मर्मट जाट्के । हटई इन्जीनियरीड अनुसन्धान ड जाट्ले । खायाक्नीड चम्चम मा-मार्च डीए केट्म बिजुली छिक्च परबीठी ड खेत्वाक्म ले । होस कानुड ढिन्च डी लेच लीसको स्वाद्या कुरा ले । ईस कम्पनीए कन्ट्रक्सन को ठेक्का पट्टा ड लाले, खास्ले पोर्जेक्ट सम्पन्न जाट्ले । लाम खास्ले, बिजुली छिक्ले, गाच डी आठीन खास्ले ।

भाका माखाट्च ठ्याड ठुड, घररर.....SSS, किरीरीरी..SSS..... सावट इच्योउ बिसेसटा । मजडुर सदढई व्यस्ट । काट कर्हाइच कम्पनी ।

डई फिल्डाड काम जाट्चो ओंसा । माखाट्चको खाटाक्के पाहाका मिस्ट्री, लेबरकोके । अडिस्काल माखाट्ठाड मर्याक मुरुक जाता ।

डा डऊ अफिसलाक आना । कम्प्युटर फोवा । डउ जाट्के परीस्च काजुसओ लिस्ट डोंसा । इन्जीनियरकुड अडर डिजाईन डोंसा ।

भोलुङ्गे पुलों सामानको टयार जाट्के ।

रावा खोलाओं बिजुली परियोजनाड कन्ट्रक्सन सामान माटाक्च ।

किमफेन कर्नालीआड सर्भे जाट्के आन्च टोलीकोके समान खास्म याहाके ।

काम डुमुक्टास न्हुनीड डई ई-मेल डोंसा । काट ठुरी लेउलेसा ई-मेलड । डोंस्के पा, चिन्डीया जूलीयाओं । होसकुड रिक्चको खुब गिन बाहाले । डाके चाख

लगडीसा । माडुप्व ड न्हिस हप्टा डेनाड ढलीड छाना । ई-मेल डाफोवाड । पढीस्के सुरु जाता । भसङ्ग छाना ड गाना ।

होलाड रिक्म लेआ-

..... डई जीवाकाड चहिस्च जीवाक लाफा राहुल डुपा ।
डौ पहिलाओं लाफा । कानको कठई मस्कोआड बी. ई. पढीस्च । इन्हाड होसको
क्यालीफोर्नीयाड एम. ई. जाट्चई । हटई होलाक ज पिएच. डी. जाट्के पाच ।

नाकोके माडेआ डई ईस कुरा, केबल गोआ आन्के कुरा माट्टरई सेटाका ।
कानको काठमान्डु डुप्व । हटई ईलाक छर्याके राहाच । अब काठमाडौ ल्हेस्टास
न्हनीड अब बिहा जाट्के ।

नाको डउ लाफा डुप्व सेनीखिड खुसी छान्ने डेच आसा जाट्म ले ।

गोआ

जूलीया ।

जूलीया बुढा काट इन्जीनियर । बिसुरट्न इन्जीनियरीड (प्रा) लिमिटेडओं
प्राबीढीक अढीक्रीट । डा काट मिस्ट्री, फलाम चेके, डाप्के, डाप्के, वेल्डीड जाट्के,
गाराङ्के, भिस्के डऊ डईनीकी । इन्जीनियरकोई खास्च चिट् र जापाड खास्के
कानुड ड्युटी । मेकानीकल मिस्ट्री ।

किमफेन पहाडों रापटी नडीओं क्याडडी डेठाड बिजुली छिक्च पोर्जेक्टओं
परिक्छेन जाट्के काम इस कम्पनीए ठेक्का डिन्च । इन्जीनियरीड परिक्छेन
जाट्टास न्हनीड कुडीक बजेट लगडीस्ले । कुडीक याम लगडीस्ले । कुडीक लाङ्घा
सोत्के परीस्ले फिजिबिलीटी अढ्ययन जाट्के । बिडेसी कन्सलटेन्ट इन्जीनियरको
ड उड्च । इन्जीनियर जूलीया बुढा ड होस साईटाड ड्युटी परीस्च । परियोजना
साईट आन्के मोटरओ लामीड सोम्याक ह्वाके परिस्च उकालो ओरालो फेन्नाम ।

होसको इहासाड टाक्म हेलीकप्टर बाहाच ठकन, सामान डाच ठकनको
डोंस्के परीस्च । हटई स्याट फोनीड ईस कम्पनीके खबर जाट्के परीस्च । पेलीस
ओं इन्जीनियर, डोनरकोके कर्हाड भर्मीको स्वागत जाट्के परीस्च, कम्पनीओं
आडेस ।

होसकोई डा के गाईड आल्हके कुरा पारीट जाता कम्पनीइड । आलके ट
डा के होसकोई पहिला ड चेक छुट्टई डोंसोल्काड अरु मिस्ट्री को टेनाड । डौ काम
ड एकुरेट लेआ कम्पनीआड । आस्काटलाक डौ फुन्च ठलो ड होलाक ज । होट छान्म

कम्पनी ड ईन्जीनियर जूलीया बुढाए डाके बिस्वास सेआ ।

भरीया चरौडी बजाराड जोहो जाट्च कुरा कम्पनीओं एसीस्टेन्ट म्यानेजरे डेआ । काडको सामानको गाडीआड प्याक जाट्म ह्वा चरौडीलाक । होटई रापटी क्याड्डी टाक्के ।

कम्पनीए जोहो जाट्च भरीयाकोके समानको बुसाका काडकोई । समानको ड कुडीक ढलीड, चु(डाङ्ग) जना ट भरीया ज लइस्च । भरीयाको कठई छो फिन्चको ड जोहो जाट्चईसा, ट्रेकीडआड ह्वानाड लाखो । आलके ट ईस ड काट ट्रेकीड आले । ईन्हाड पुन्चकोई बन्दुक बाट्च होट छान्नाड खासई बिरीस ही ड माले । ह्वा कान्को उकालो सुसेडाँडा । काल्म ज ले उकालो । भरीयाको न्हुनलाक छाना । रुडा फेरी ह्वा । भन्ज्याड राहा, कुडीक गाड्च नम्सु, मुआ कानको ।

“ऊ मिम साहेब” – डई हुटे टनाकम डेआ – “ होस न्हिस डाँडा न्हुनलाक हिमाललाक डाङ्घा लाङ्घा डऊ । हटई आस्काट डाँडा डाडा होचेउ ठेमफेनलाक काडको टाक्के ।”

“कुडीक याक लइस्ले नाकुड लाङ्घा टाक्के ।”

“न्हीस याक”

सुईया सुस्केरा काकाड होसकोई ड डेकाड - “ बाफरे.....” । काठमान्डु आड फुन्म होलाड बोर्डीड स्कुल पढिस्म हटई आई. एस्सी. जाट्म सरकारी कोटाड फोलीस (पेलीस) पढिस्के आन्च । लाङ्घा डेच माडाङ्घ । लाङ्घाओ जीवाक र रोस ट माह्वार्च । बरु अमेरीका, युरोपओं रोसको वार्च, होस अनुसार केस्च आरन्हाम । इन्च ह्वाके परिस्च बिकट लाङ्घा डाङ्नाड होङ्क्वई बिरीस खेउच छाना ।

‘डा कठा काटई ल्हेस आलेसा एस.एल.सी. पढीस्च ईसकोई ड, हि जाट्के ईसको ईन्जीनियर, डा काट मिस्ट्री माट्ई । इसई आउले सहाराड मुच ड लाङ्घाड मुच फरक ।’- डई लहो गिनकठा कुरा जाट्म मुआ ।

“हि सोच्डीच नाक्वै ?”

“हि ड माहाले” - डै डेआ । डेके ट गिन लेआ कानको पढिस्के माडिन्च ड लाङ्घो बारेआड, हटई लडाईओं बारेआड । टर माडेआ ।

कानको ह्वाके ठिक्क परीस्च, होसकोके डी ड सोन्लेसा । डी डोन्काड ड गाकाड । ह्वा कानको उकाले । नमसोस डी लरफुए सिट्म । भाच लाम राहा, न्हीस पट्टी आन्च । काट ईल्हुङ्गा आन्च आस्काट कानुड गन्टव्य । भरीयाको

म्हाकाड ज लेउलेसा, म्हेनाड कानको मुच भन्ज्याडाड ।

पटाकसार डाँडै पिङ्गार वाट्च । कुलाक आले मिरग डाक्च सेआ । डीग्वा भुर्च । बसन्ट रिट्टु हराभरा जम्मई ।

नम्मारा । बास मुच बेला छाना । भरीयाको टाकुडा । फोक्सीडडी लाङ्घा कानको टाक्च । बास पामो त्वा । टम्बु कानकोई बुम लेआ । खाली जग्गाड टाङ्म मुढ्याड ड छान्के टर युङ्ढबिराम एकोहोरो लेआ । कानको दोहोरो पुन्ठाड परीस्के हेक्च सम्भावना ट लेमईलेआ । कानको टम्बु माटाङ्च निर्नय जाता ।

कान्कोके बास याहाके मापा कुचई ड, जम्मईको विरीआ मामन्डीआ । कान्कोके सरकारी सेना वा जासुसी सङ्का जाता । कानको होन्च हि ड माहाले डेम कानकोई इस्पस्टीकरन याहा टर कुचई ड बिस्वास माजाटा । हिकाट डेम होडीकई बास याहाके टारडीआ । पानाड पानाड काट ल्हुडे खास्च गोठ डुपा । हेट्को बारडा, भैसी ही ड मालेच । काट बुढी बज्यई हुँको ढोङ्गराए फू... फू...SSS.....जाट्म म्हे म्हुट्च डुपा र बास डिहा । होसकोई विरीम विरीम बास याहाकाड ।

मिजा जजाको जटी लाङ्घा डास्म त्वालीसा इन्डीयालाक । बाजी सिच आईसा बाङ्गा ल्हेस अघेर । कानुड लीसों अबस्थाई जाट्नाड मिजाको ल्हेस्के माहेक्म लेउलेसा । बज्यई मेल्हाकाट ।

भरीया भान्सेकोई छो फिन्के ठाला । ईन्जीनियर जूलीया बुढा मेक्कुड ल्यापटप कम्प्युटर फोकाड । हटई डेकाड –“डई लाफाकोके ई-मेल जाट्लाड ईस स्याट फोन चाक्म । हटई छिनीडो डईनीकी रिक्लाड । नाक्वै छो फिन्च डोंस्नी ल ।” डई छान्ने डेमो मिलु होएँका ड आना भान्सालाक ।

‘होसकोई डाके कम्पनीआड फलाम वेल्डीड जाट्चई लेनाड डाके गिन्ट्मलेकाड – “नाकोई कुडीक पढिस्च ?”

डई डेम लेआ –“एस.एल.सी. पढिस्च टर जाँच याहाके माडिन्च ।”

होस्कोई हिके माडिन्च डेम मागिन्म, “पढिस्के डिन्ढ्याड ही छानोला ?”

डई डेम लेआ –“इन्जीनियर । हटई लीसाड ड लाङ्घाड बिकास जाटोला ।”

डई हटई अघेर डेम लेआ– “डा इस्कूल पढिस्नाड पढिस्के सिपालु लेआ । सढा फस्ट छानोला । डाके पढ्कोई इन्जीनियर छान्ने लाङ्घो बिकास जाट्ले डेउला । डाजे बोईए ड होट न डेउला, टर .....।” डाम्नाड डौ मीकडी भाल्के पाम लेआ । होसकोई डाके ‘मार्च गिन जाट्के माछान्ने डेमो अर्हडीम लेआ ।’– डई छो फिन्च डोंस्म मुनाड आरमीटा । आस्काटलाक पिहीन डौ पढाई अढुरो मुके बाङ्ढ्य छान्च

इस्कूल डुप्ले । कुन्च आउले । भार गिता हो ।

छो म्हिना कानकोई ज्याट ज्या । मिस्के ठ्वा खासा । भरीयाको आलाक्च कुनाड । बुढी बजेई कानको न्हीसके मेको मिस्च जाट्च पोडा छेउलाक टनाक्काड ड मेको पराल डाच ठाराड काल्त्काड । कानकुड स्लिपिड ब्याग लेआ । जूलीया बुढाओ स्लिपिड ब्याग डई फोम याहा, म्याट टाडा ड होस ठेमाड डामो याहा । डौ ड ठ्वा खासा ।

बट्टी मढुरो छान्म लेआ । सोलार स्वाढ्या कठई चार्ज माछान्लेसा, भरीयाकोई भारीकठा ट बुच । ईन्जीनियर जूलीयौ ल्यापटप केटनाड ड काटछीन बट्टी जुरनाड डुम्हा । लालटीन जुरत्च ट्याड्च चेक कम । जूलीया बुढा र्होस काके बारी कुनालाक आन्नीखिड ल्हेसम लेआ । माडाडलीस्काड, गागरी खोरोक्काड डी जटी डौ ठवा पिड्टार छाना । डा म्हे गुप्म लेआ माट्रई नट्र डई ड रेस्के ।

भरीयाको म्हुडम लेच मिस्लीसा । मासेकाड, माडाडा होसकोई । डई भरीयाकुड भारीईड आस्काट टाड्मा ड स्लिपिड ब्याग डोन्के भारी फोकक पा । जूलीया बुढाए भारी फोके मायाहाकाड ड डेकाड –“डन्ट वोरी, डौ स्लिपिड ब्यागाड कानको न्हीस सिन्त्ले । राहानी कठई मिस्के ।”

“म, डई डाके ठ्वा खास्लाड” – लहो मिम साहेब कठई कुट कठई मिस्के हेक्ले ड, डेमो डई टेआ । होसकोई डाके ठ्वा खास्के मायाहाम मेक्कुड स्लिपिड ब्यागाड टन्डीकाड । हटई मेको ड मिस्नीखिड स्लिपिड ब्यागों च्यान (ईंजार) लईडीकाड ।

पिहीन लेख कानको डौ लाड्घा हुँकडी टाका । कराड्च लाड्घा । बार्ह ल्हेस ड्हासाड ईलाड छ हजार ईमको लेआ । इन्हाड मुस्किलकठई न्हीस सोम हजार इमाड भर्मी आउले । अरु जम्मई जोहा ।

गहुँओ बाला वाट्च । टोरी वाट्च । घोंस गार्हा बारीआड छर्याच मह खास्के । टामीकोट बनाड पटाकसार वाट्च । गउनडाँडाड आर्गी सुसईडीस्च । फेर-फेनलाक रापटी नडी मेल्हो साराड त्वाच । लाड्घाड ढलीड गार्हा बारीको घोएँके माहेक्म बाँभो मुच । चुट्रो म्हीन्च । चिभाड (डीघाँसी) म्हीन्च । काफल म्हीन्च ईस पहाडी लाड्घाड ठेम-फेनलाक हीमाल रेट्च ।

“डीघाँसी (चिभाड) ज्यानी मीम साहेब” डई डीघाँसी दुम्म याहाम

डेआ-“जाप्पो छान्ने”

“डाके मीम साहेब माहाले” होसकोई डेकाड - “जूलीया डेनी ल, छान्ने ?”

“म, माछान्ने ।”- डई डेआ -“नाको ईन्जीनियर, डा मिस्ट्री । कुलाक आकास पाटल । डई नाकोके सम्मान जाट्के परीस्च कर्टव्य र ठर्म ।”

“डै कासेउ सेदयाड ट छाना नी ।” - होकोई डेकाड -“छिनीड हुँडा डा के जूलीया माट्रई डेके ल । नट्र डा ड्हेरले ।” होसकोई जिड्डी जाता ।

“कुलाक काठार्नी ड काबिसौली बराबर छान्ने र ? मन्डीनीखिड माट्रई छान्ने र ?” - डई उट्टर ल्हेटा ड अघेर डेआ - “कुलो ड कुरा जटा टाहादया ड छाना नी टर डी ट माटाक्ले नी ।”

“ईस मामिलाड खाट्ले । भर्मीओं ज्यान जम्मैकुड काटई आले । चेदयाड मिहि खेउले जम्मैकुड ।” -होसकोई डेया -“कर्हाड्च मार्च डई मामन्डीले । नाको डा काटई आले, कासेउ ले ।” होसकोई डा के बिरीट्म डेआ -“डई डेच मामन्डीआ दयाड डा ड्हेरले, नाको कठा माह्वाले ।”

“डई नाकोके जाका ।”

“अब नाको डै लेन्जा लफा” .....

होसकुड व्यवहार ड डाक्च कुरै चेक्क अफ्यारो परीसा डा के । होसको काट मालीक डेईड डा काट नोकर रुपी मिस्ट्री । टिस्यानीड नबी आरमिट्म र छिनीड होस्कोई डेच कुरै डै गिन डुहा । डै सोचडीके माहेका कुसै ठीक ? कुसै बेठीक ? अलपत्र परीसा ।

उमेर ट खाट्ले । तर होसकुड पढाई, ढन सम्पटीकठा डा पाटालाड लेन कुलाक ढारनी कुलाक बिसौली । हटई होसको बहिरीड पढीस्च, कानुड रोश डेनाड बहिरीडो रोश वार्ह्लेको । कानुड न्हीसों खाल्टा ट कर्हाड्म ले । डई सोचडीआ -“भर्मीओं गिनाड रो बाहादयाड ट जसके ड जाक्ले नी । हिन्डीओं काट उखान आरमीटा, ‘दिल लगे तो गधेपर ।’ डउ भिट्री गिनाड इसकोई जाक्ज काछीन आले की, डेमो खुलडुली ड लगडीसा ।

“ई डै ड ढुमा, ल नाकोई ज्यानी” - डाके टनाक्चै, डउ मेगेरलाक मेकुड हुट टाहाम याहाकाड । डई मेगेर चेक न्हुन्लाक आहाला अफ्यारो सेम । होसको भन् अघेर राहाकाड, डाके चिभाड कास्म न डास्काड । चिभाड (डिघासी/ऐसेलु) ओं गुहुच डाहालाड लेच जुए डुहुलेसा, पुरुटलीसा अडीस्काल ।

कान्को ह्वाचै लेआ । चिभाड, चुट्रो काक्के माडास्काड । डई ड याहा ।

शहराड फुन्म होर्च होसकोई चुट्रो, डीघासी, काफल कुड फल ट

रटनपार्क, बसपार्क हटई फुटपाठ पसललाक डुच्चैसा । लोमो ड ज्याचैसा बोईमोई कठा । इन्चो बुटा ट माडाइच, होसई क्यापसाड बोटानी पढीस्नाड माट्रइ पढीस्च ।

कान कानुड लाङ्घा पहीसा । काट मार्च होटल लेउलीसा, पहीसा । होटेल ट गब्बे ढोलीए ठोहोचैसा । काट कुनाड रुप्च मेसीन लेआ । आसकाटलाक डमाहा । इसकोई कान्कोके लाङ्घाड भान्जा डेउला कान्कोई मामा ।

“ए ! मामै, नाकोई ट होटल ठोहोचैसा । कान्कोके चिया खास्नीस् ट ।”
डै अर्डर याहा । अघेर डेया –“कुडीस केस्ले होटल मामै ?”

“अडिस्काल केस्ले । पहिला पहिला ट भर्मीको राहाके मामन्डीओला मार्च जाट डेम । आजकाल नाको ढिन्च सर, मीमको राहाटास न्हुनीड राहालेको अडिस्काल ।” गब्बे मामैको डेया ड गिना –“नाको सु आले ? कुलाक ह्वाच ?”

डा के माचिन्डीच आईसा । डई ड लहो आरमीन ठेगना माडेआ । इन्हाडो परीस्ठीटीए जाट्नाड । कानको चिया गाम ह्वा अडीसकाल कुरा जाट्नीखिड ।

डा पढिस्च इस्कूल टाका । पर्खाल ड भिल्म ले । परखालाड भ्वाड परीस्च अभै ड ले । चउराड भार गिट्च । डुबो ब्यास्म । इस्कूलेको सु ड मालेआ । भुट बङ्गाला ढिन्चो । भिट्टाको भाट्म लेच अभै ड जस्टाको टस्टै ।

“हि आले ईस ?” – इन्जीनियर जूलीया बुढा ए गिन्हा ।

“इस्कूल”

“खौई ट बिद्यार्ठी, हटई मास्टर ? छिनीड ट सोमवार आले, सरकारी छुट्टी ट माले ।”

“छिनीडपिहीन इलाड पढाई माछान्ने ।” डई डेआ –“बिद्यार्ठीको माहारा आन्मो आउले, डन्डी बियो गेस्मौले । मास्टरको जोहा, सु ड माले लाङ्घाड ।”

“हि के ?” – होसकोई गिन्हा ।

डा दश कक्षा पढिस्च । एस.एल.सी. याहाके डेम टयारी । बसन्ट रिटु, बारीआड टोरी वाट्च, टामीकोट बनाड पटाकसार । टोङ्के बनाड सुनाखरी । कानुड इस्कूलीड डाङ्के । नमसीन छान्म लेआ । कानकोई बाङ्गा पिरीयडाड विग्यानाड ‘न्युटनओ ल’ पढीसा । हटै छैंटौं पिरीयड अब्सनल म्याथ लेआ, Sin β , Cos β , Tan β Cosine β , Cosec β , Cot β ओं हिसाब जाटम लेआ । जोमेट्रीकल हिसाबको डोंस्म लेआ । मास्टरकोई पाहाक्म लेआ ।

म्हाकलाक, ढेमलाक, इलाकिड, आलाकिड जिन्डाबाड, मुर्डाबाड डेच

नारा लैडीमो भर्मीकुड हुल राहा कानुड इस्कूलो गराउन्डलाक । कोहीक्वै नम्सीन ज म्हे जुरह्च । राँके जुलुस । जुलुसाड हटीयार बुच माओलामीको ड मोल्ह्च । गणतन्त्रओं नारा लैडीच । ग्याच भन्डा लाङ्घा पिङ्गार । कानुड इस्कूलाड होसको राहाम कान्के मापढिस्के डेआ ड होसकुड आमसभा ड र्यालीआड आन्के डेआ । मास्टरको विरीआ । जम्मै बिद्व्यार्ठीको याहा ।

कानुड इस्कूलो गराउन्डआड कोहीकोई मन्च खास्चै लेआ, जुलुस लाङ्घा छरह्याम लेआ । टाकराहाच बेला छाना । मन्च टयारी जाट्मो, उद्घोसके जुलुसके स्वागत जाट्के डेमो माईकीड जाट्म लेआ । 'सु ड माबिरीके कानुड चारै किल्लाड जनसेनाको ले, कानुड सुरक्छ्या जाट्के ।' -डेम च्याक्म लेआ उद्घोषक ।

नमआड हेलीकप्टर राहा । ल्हेसा । फेरी राहा आस्काट कठई । डेमलाकिड पोका पोकी भगलाका । लगडीसा इस्कूलों छाना, भिट्टाड ।

बम फोडोआ । गोली केस्के ठाला । डाँडालाकिड हेलीकप्टरके डाप्च रकेट डाप्के ठाला । सान्ट गाङ्च लाङ्घा युङ्ग भ्ना छाना । न्हीस लाक ज गोली बम डाप्के ठाला । चारैलाक सरकारी आरमीकोई घेरा खास्च आईसा । होसको कानुड इस्कूललाक राहाके पाम लेसा । गउनडाँडाड एम्बुस फोडोलेसा ढलीड आरमीको सिलीसा । सरकारी आरमीको कानुड इस्कूललाक ड टाकराहा न्हीसलाकिड गोली केस्म ज मुआ । सु-सु सिआ ठाहा माछाना । डा खाल्टाड पहिस्म जिवा ।

पुन्च बाहाटास न्हुनीड, भर्मीको राप्च सेआ । ठुपरो भरमीको सिलीसा । बिद्व्यार्ठी, मास्टरको ड पस्लीसा । बिग्यान पढीसाक्च सर के गोली लगडीस्लीसा र सिआ । होस डउ दाज्यै लेआ । डाके इन्जीनियर खास्के सपना बुच । तर कुसकुड गोलीए सिआ ठाहा माछाना । हटियार बुच माओलामीको सु ड मालेआ, जोहोम भ्यालेसा ।

न्हुनीड बिद्व्यार्ठी, मास्टर ड लाङ्घालीकोके माओलामीक्वै सुराकी जाट्च डेमो 'सफाया' अभियान केटा । काङ्को ढिन्चो रेन्भा, आरनामके मेकुड आरमीआड भर्ती जाट्के उर्डी सेटाका । सरकारी आरमीकोई आटङ्ककारी कोक्च डेम पट्टकोके दुःख याहाके ठाला । कोहीके साटा ।

कानको ड लाङ्घा मुके माहेका, ह्वा कानको ड । अरु ड ढलीड भरमीको लाङ्घाइड जोहा, न्हीसलाको कहर खपडीके माहेक्म । कानुड मास्टरको ड जोहा । इस्कूल बन्ड छाना । डउ इन्जीनियर छान्च कुरा भुरा ।

डै डेचै लेआ । जुलीयाए गीन लईट्मो सेमोलेआ । भरीयाको टाकुडा । होसकोई छो फिन्के सुरु जाटा । छिनीड ढिलो छाना ज्याके । चेक्क डेमाड कानुड

टोल सम्म खेउम छिनीड बास मुके अभै त्वाके परीस्ले न्हीस घन्टा लख । डौ कुरा माडुम्म लेआ डेचै आना ।

होस घटना छान्तास कानको जोहोच । कानको न्हीस याकों लाम नमसीन ड नवी त्वाम चरौडी बजार खेत्वा । नाईट गाडी काला कानकोई । बोई, मोई ड डा छान्नीखिड, लाहुर आन्के डेमो अनिस्वीट भविस्य लामो ।

नवी न्हीस सोम घन्टा त्वाम लेआ । अघेर पुलीस आरमीकुड गाडी लेआ । एम्बुस (/ढराप) फोडोआ, पुलीस/आरमीकुड कोही गाडी केला । कोही गाडी परीसा । अडीस्काल सिलीसा होसको ड । कानुड बसके ड लगडीसा । हटाई डोहोरो पुन्काड होलाड । गोली केसा । बसो सिट म्हाकपटी आरचीआ । कुलाक राप्च, बिक्च सावटको राहाम ज लेआ ।

गोली केस्के बाहा । कानुड बसाड १० जना सिलीसा, १५ घाईटेको राप्म मुचको । कानुड मोईको डोंसा डई । माडाक्च, क्योक्च छान्लेसा । गोली लैस्च आईसा कुडीक बेला । मीक डी भाला डउ । बोईके अडिसकाल चोटपटक लग्डीस्च ।

लाडघा ल्हेस्च जगर मालेआ । मोईके बनाड ठाका । कानुड रोस, लाहुर टाक्म जाट्के डेमो त्वा ।

डेल्ही टाका । कठोर काम, अडीजा निमेक । अभाव छाना । स्वाढ्या ज्याके, मिस्के माडिना । बोईके टी. बी. लगडीसा । उसाहा जाट्के पैसा माछाना, सिकाड ।

डाल्लाकाट छाना । होलाड लेच लाडघालीको ड लहो भर्मीक्वै चन्डा सोट्म डा के लाडघा बिरहीना । होलाड स्वाढ्या ले डेमो । डा नेपालगन्ज टाकुडा । लाडघाओं हर्क्याके डुपा । होचेई लाडघा मुके जगर माले डेया । हटई डा लाडघा मान्म लगडीसा काठमानडु ।

कालाप काम पाम छरह्याम त्वा, काम माडिन्टार सस्म । इस बिसुरट्न कम्पनीआड काम डिन्हा ड मिहीनेट जाट्म काम जाटा ।

डौ आहान सेम होसकोई मीकडी भालाक्काड । डाके सान्ट्वना याहाकाड ।

डई अघेर डेया –“डा ड इस डौ लाडघा माराहच के (/आड्ग) ल्हेस छाना । डाके ढलीड भर्मीकोई माह्वार्ले होन्नाडो टाँहा ड इन्हाडो टाँहा फरक ले, होन्नाड मार्च जा को इन्हाड रेन्भा । डई ड कर्हाड्चकोके माट्ई वार्ह्ले ।

लाडघालीकोई माह्वार्च ठीक ।”

“इन्हाड पुन्च बाट्म ले काखन्डक्वै ।”

“नाकोई सर्भे जाट्के ड स्वाढ्या कठा डीना । टर न्हुनीड परीयोजना खास्च बेलाड ही छान्ले डेमो डेके माहेक्ले ।”

रापटी नडीओं क्याड्डी विजुली छिक्च परीयोजना सर्भे जाट्मो भ्यानीखिड कानको काठमान्डु ल्हेसा । काठमान्डु ल्हेसटास न्हुनीड जूलीया मेकुड इमाड आन्के डासा । कम्पनीए याहाच क्वाटराड मुकाड । डौ कोठा खेरेप होसकुड ज होसकोई क्वाटर खास्च ।

डा के कम्प्युटर पाहाक्काड, मेकुड क्वाटराड आल्ह्म । डाके ड कठा छो फिन्के । कठा ज्याके, कठा मुके । डाके कार केट्के पाहाक्काड ड लाइसेन्स खेह्वाक्म याहाकाड । होसकुड गाडी डई केट्के परीस्के, डई छर्याक्के परीस्के । होसकुड क्वाटराड माना डेनाड डौ कोठाड राहाके नबी ।

डा के इन्जीनियरीड चिट्ठर खास्के पाहाक्काड । कन्स्ट्रक्सनओ ईस्टीमेट जाट्के । लागट छिक्के, हिसाब किटाव ड पाहाक्काड । डा ईस्कूल पढीस्नाड गनीट ड विग्यानाड सिपालु लेआ । होट छान्म डई होसकोई पाहाक्च कुरा दुम्के सजीलै हेका । छिट्टई परगटी जाता । होड्कोई ड डा सिपालु मिस्ट्री लेआ । डई ढलीड चीज पाहा । हटई डा सुपरभाईजर छाना होस कम्पनीआड ।

डा के कम्पनीआड लेच मिस्ट्री, लेवर र अरु ह्यामीकोई इन्जीनियर जूलीयौ लेन्जा डेम डाकोला । सुभाषे ट इन्जीनियर जुलीयाके विहा जाट्ले डेम रेटोला, डा के जोक जाटोला । डै होन्च ही ड माहाले डेम टारडीओला ।

डा के जुलीयाए याहाच पाहाच र वार्हच अवसरको कठई डा कृतज्ञ लेआ । इन्जीनियर छान्के माहेक्दयाड ड होस सम्बन्धी ढलीड कामको पाहाके अवसर डिन्हा । टर डाके होसकुड डालाक लेच भुकाव, आसक्टी आड गीन मापर्डीओला । ही के डेनाड डा लेन्जा भर्मी होसको कठई विहा जाट्के माखाट्ले । विहा न्हुनीड माभा करहाड्च छान्च त गौमान राक्च डेले समाजाड । समाजे कुरा चेले । होट छान्म होसकोई जाक्दयाड ड डा सकेसम्म लोस छान्के पाउला द्याड ड ढर माडीनोला । डई ड होट सेन ड टेके माहेका होसकोके ।

न्हुनीड होसको कठा लोस छान्म ह्वाके माखाटा । खेरेप छान्के बाढ्यटा छाना । होट छान्म, डा होसको कठई ह्वा जूलीयाए डेच लख । डा के ‘लु गुम्म मुच भाल्या छान्के गीन ट मालेआ । विचार जाता ‘आखिर विहा जाट्दयाड माभा डेच

माभा नै आले । कानको लेन्जौ साहारा चहीस्ले । होट छान्नाड डा ही के बिरीके डेम हठी गीन खासा ।’

हटई जूलीयाके रोके ठाला ।

कठई मुके, त्वाके जाट्नाड डई होसकोके इडीक जाका की ! डई काछीन माडाडा द्याड डई ही म्हाट्नाड लख सेच छाना । डई बेम्मरी रोलीसा होसकोके । टर सेन ड इट चाहीं माडेआ जूलीयाके । सेन ड बिहा जाट्के कुरा ड माभीसा ।

जूलीया ड रोमान्टीक लेकाड । डा के असाद्यूँ जाक्के । मिनाम ठाउँ छर्ह्याके परीस्के । डिस्को, डान्स पार्टीआड आन्के परीस्के । डाके सेन ड माडास्के । हटई ल्हेसा, बिहा माछान्दयाड कठई मिस्के । डाके पार्टीलाक मेकूड क्लासमेट, भि.आई.पी. को के “हि इज माई ब्याए फ्राईन्ड” डेम अड्रेजीआड डेके खुलमखुला । हान रक्सी चाही खासै मागाके । भी.आई.पी. कोके मान डाके, गाके लानाड लख मात्र जाट्के । ‘हान रक्सी ढलीड गादयाड होस महाले, होस म्हादयाड भर्मी बिगारीस्ले’ डेम डेउल्काड डाके ।

पार्टीलाक होस्को कठा पठीस्चको डाक्टर, इन्जीनियर, वकील, पत्रकार, प्राबिठीक, प्रसासकको डुपोला । पट्टकोई फोकुड लीस (/पेलीस) आन्के, डलर गोहोके डेउला । जूलीया इस कुराड चाहीं कट्टर लेआ -‘डा पठीस्के ट आन्नाड टर काम ट ईलाड ज जाट्लाड’ डेओलकाड । डाके होसकुड मोईभाभक्ती, स्वाभीमानी भावना लेचए जाट्नाड होसकोके भन् रोम सेउला ।

जूलीयौ ई-मेलाड राहाच ठुरी डोंस्मो डा ईस्टब्द छाना । टिस्यानीड आरमीटा । होस्कुड क्वाटरलाक मीक टाहा, ल्हेटा । ईस कम्पनी छर्ह्यानाड लख, पृठीवी होएनाड लख सेआ ।

बिस्वास मालैडीसा, फेरी ई-मेल डोंसा । होसै ज रिक्च । आसकाट ठूरी ड लेउलेसा ।

..... सुभाष, कानुड बारेआड डई जम्मई डेया राहुलके । कानुड लफा, डोस्टी डेच खुलस्ट आले । होट छान्नाड नाको कठई कुसई ड मास्वादया माले । राहुले जम्मै वार्ह्म ले । .....

जूलीया ।

डौ लु बिकके ठाला । छर्ह्याक्के पा । छिटो छिटो कम्प्युटर साटा । पावर साटा । हाकीमके डेया, -“डा छाके पा, कोठाड आन्ले । काम पट्ट न जाता ।”

कोठाड आना । कोठाड लेच होसकुड फोटो च्याहा । होसको कठई

खिच्डीच भिडीयो फिलीमको भासा । होसकोई रिक्च ठुरीको जोआ । डा अर्ढ
पागल छान्नेसा । ह्वीस्की लेआ कोठाड डोना आढा लिटर लेउलीसा पट्ट डुमुका ।
बेहोस छाम्म मीसा ।

मंसीर २०६२, बल्बु काठमाडौ ।

लीला

टिनीनी ऽऽ..... टिनीनी ऽऽ.....

फोनओं घण्टी डाका । शर्मीला आन्काड फोन सोट्के ।

“हेलो !”

“ शर्मीला भज्यु ! डाई लेको की म ?” - हडबड सावटाड डिपके डेआ ।

“हिके ? हि छाना ?” - शर्मीलै टेकाड

– “लीला एक्सीडेन्ट परीसा ।”

– “एक्सीडेन्ट !”

फोन डई डालाड – “ कुलाड ?, कुट छाना ?”

– “बौद्धईड रिङ्गरोड खेउनाड रिङ्ग रोडाड । कार कठई बस .... । छिटो राहानी न टिचीड अस्पताल । होलाड आडुपिड, सायद मिही याहाके परिस्के हेक्ले ।” कासावटाड डिपके मेनो कुरा डुम्हुका ।

– “छान्ले, कान्को चाँडो जाट्म राहानीड ।”

कानको टयार काछानास हस्पीटल आन्के, बिट्टु, शर्मीला ड डा कार काकाल्हास, डाइभरे गाडी केटा ।

“बोपरा ! लीला बैनी कुट एक्सीडेन्ट छाना होला ? कुट केट्मौला कार ड .....?” - बिट्टुके कुहुआड डामो, डउ छ्वाटीआड मिलु डामो डेकाड ड अघेर खायाकों कुरा जाट्काड ।

शर्मीलै होसकुड खायाकों कुरा जाट्च बिट्टीकै डा के लीलौ खाल्हेसों कुरा, (होन्नाड कानको रेन्भा लेआ) होस आरमीटा -

“नाकोई प्राक्टीकल फाईल टयार नाजाटास् ?” डै गिन्हा ।

“अँ” – माट्ई डेआ लीलै । होसको चीर मुड्राड डाका, गीनाड कुसई गम्भीर कुरा लेनाड लख । तर होसकोई माडेउला ।

छिनीड पिहीन होसकोके ही छान्म ले छेन, डई खाली एकान्टाड डाड्ले ।

डौ कौटुहलटा केस्ले ड आर्मीट्लाड सेन-सेन होसकुड डा कठई खायाकों भालाकुसारी, होसकुड परिस्ठीटी ड चाहाना ।

ईस ल्हेस कानकुड तेस्रो बर्ष बी एस्सी ओं । लीला कठई परीचय छान्च ड सोम ल्हेस छाम्म भ्या । अब केही महीना न्हुनलाक कानुड पढाई डुम्ले ।

जब डै लीलाके फस्ट टाईम डाडा कलेजाड, तब डौ गीन चिकील्हम्व डीबुए हुपा, गीनाड हलचल केटा । डा भन्डै भन्डै बिचलीट छाना । टर जब कलास केसा डउ ड होसकुड परीचय गाढा छाना । कानको प्राक्टीकल कलासाड सहभागी काछानास्, अनवेसन काजाटास् ।

वास्टवाड होसको काट बिहा छान्च माभा लेकाड, आई. एस्सी. पढीस्नाड ज बोईमोई कोई बिहा जाट्मो याहाच । लेन्जा लहो निनीओं मिजा, मगरी सभ्यटा, रेवस अनुसार, लेन्जा चाहीं पेलीसओं पलटनाड लाहुरे छान्म आन्च । बिहा छान्दयाड ड होसकुड पढाई डिस्ट्र्व माछाना केस्म न मुआ । होसकुड लेन्जा जम्मा पर बेसीका पास जाट्च । पारीवारीक जर्जर अवस्थाईड लाहुरे छान्च । टर छिनीड पेलीसों डलर पैसा ट जटी ड बिर्हीन्च ईमाड, सम्पन्न भरमी, खानडानी भरमी ।

डौ गीन स्वच्छ छाना, सान्ट मुआ, चिक्लीम्व डीबु भुरा । लीला के आडर जाता, काट डाजु बहिनीओं नाटा ड आट्मीयटा डा ।

डा होसकोके डोंस्मो ढलीड टुच्छ, डरीड्र लेआ । डा लाड्घाईड शहर पढीस्के राहाच । काट किसानों मिजा, काट गरीब, डरीड्रओं मिजा । पेलीस आन्के माहेक्न्थ्याड, ईलाड सोसन ड पेलाई ज्याम ज पैसा गोरहोम्के माहेक्ले कानको ढिन्च सोभा-सीढा जनटाकोई । फटाहा, जाली र सोसककुड ठाटाड कुट डऊ बोई ड खान्डानी छानोंला र ? ईलाओं पहरा, भीरको कठई पुन्के पाहा । उकाली ओराली जाता, सामान्टकुड खिलाप जाट्के माहेका । फेरी उनाय घारीआड मकै गिट्दयाड कुट कर्हाड्ले ड ?

डऊ काट मार्च डेरा लेआ, लीलौ काट इमाओं फल्याट ज लेआ । कोठाको सु-सज्जीट, सरसफाई । कुरसी, टेबल, सोफाको खाट्म चट्ट । सुसारे नोकरको ड । डा के होसकोई होट सेन ड माआर्मीटा, बरु सहयोगी भावाना डाकाड । आडान पर्डान केम्म मुआ । सेन होसकुड डेराड डा आना, सेन लीला डऊ डेराड राहा । कानुड ब्यबहार डाजु बहिनीओं लेआ । क्रम जारी लेआ ।

कायाक -

होसकुड डेराड, चिया गा, खाजा ज्या । डा लाड्घा आन्नाड कानुड कोरसाड

लेच बोट बिरुवाको राक्म लेआ । पढाइओं स्याम्पल फाईलीड जाट्चै लेआ ।

“डाके ट नाको ढिन्च भरमी गीनाड मुले”- अनायसाड लीलै डेकाड । कानुड विसय बस्टु अन्टई लेआ । इन्च कुरै डउ द्यान भङ्ग छाना, आस्चर्य मन्डीम गिन्हा –“ही के .....?”

“जिवाक डेच सुख डुख ओं चक्र आले, होस चक्राड नाको कठई सहभागी छान्के गीन ले जसरी कानकुड पढाईआड बराबरी सहभागी ले .....”

लीलै लोट्च भुमीका छ्याक्मो आर्ज्याक्च पाराड कुरा जाटा । डा भसङ्ग छाना, कानकुड नाटा डाजु बहिनी, फेरी होसको सोभो लाहुरेकुड मिमाभा, डई आडर जाट्के परीस्च भरमी । लीलै ही ही बखान जाट्म, डा के चोमोल्हुड्मा (/सगरमाठा) डेनाड ढेमाड टाहा, हटै भन्ज्याडलाक डाके पा ।

डा के मटलब मालेआ होन्च बखान । डा के डेके गीन लेआ - ‘नाको बिवाहीट माभा, होसै ड सोभो सम्पन्न लाहुरेकुड माभा । इन्च कुरा जाट्के माछान्ले । इट डेके सोह्रै आना पाप आले ।’ परन्टु लीला कासुरे छुम्च बाट जाट्नाड डेके मायाहा । केवल इडीक डेया –“नाको बहिनी डा करहाड्च भया आल्ल । इन्च छुम्च कुरा जाट्के माखाट्ले । डा नाकुड माईटी आल्ल नाकुड सुख डुखाड डोंस्के डौ कर्टव्य आले । नाको पटीबर्टा मुके परिस्ले ।”

“हिओं पटीबर्टा..... ? –होसकोई इहेर्म डेकाड ।

टर डा के सरोकार मालेआ । होसकुड समस्या ड मट्सेआड । कुरा आसकाटलाक डाआहालाड, भरस्ट बिचारीड मुक्ती डिन्के । काछीन न्हुनीड पढाई सम्बन्धी छलफल छाना ।

डौ ड शर्मिलौ होसवेलाड रोह बाहाम करहाड्के पाम लेआ । होस याकीड डा लीलौ डेराड आन्के चेक कम छाना, परन्टु लीला भन् ढलीड खेप राहाके ठाल्काड । लीलौ कुराकानी ड व्यवहार डा के चिक्लीम्च डीबु लख लेआ । छुम्च नबी खास्के पाम मुओला, नमखनों ज्योटी मिहुटे टार्के पाम मुओला लीला । होसकुड जिड्डीपनें जाट्नाड डा जोहोमो सेन अरु लाफाकुड कोठाड नम्सीन नबी मुओला । लीला डा के गलामाड कुरमो मुओला । टर डा के सेन ड अरु समस्या माटनाक्काड, डई ड खासै मटलब माडा, पढाईके निरन्टरटा माट्र याहा ।

शर्मिला ड डौ बिहाओं निम्टो ठुरीकार्ड याहाके शुभद्राके बिरहीना । कानुड रो (/रोह), बिहा परम्परागत लेआ - मामा चेली, ढोगभेट ।

लीला माराहाकाड कानुड बिहा समारोहाड । खबर ड माछाना मार्हाके डेमो, माहेक्ले डेमो । अरु लाफाको राहाकाड ड सेगिन्या (शुभकामना) व्यक्त

जाटकाड ।

शुभद्रा राहा, होस ड कान्कोके बढाई ज्ञापन र सुभकामना याहाके, ढार्ज्य गफगाफ जाटके माहेका बिसेस परिस्तीटीए जाटनाड । पिहीनलख गफ गाफ छांना । होसकाई लीलौ बारेआड कुरा ड छांना, शुभद्रै डेया –“लीला कलासाड ज बेहोस छान्म खोरोह्वा, हटै होएँके ठाला, टुरुन्टै हस्पीटल भर्ना जाट्च । सढा न नाकोके डाहाक्म मूले । विशु !..... विशु ! ..... डेमो मुले, खासै सुढार माले होच्यौ स्वास्थ्याड ।”

“कुडीक याक छांना ?”

“का हप्टा डेनाड ढलिड छांना । नाको लाङ्घा आन्ठईड हुँडा भन् कासुरे ही आर्मीटोला ही छेन, मेल्हाकाट मुओला । हटै .....”

“स्वाढ्या छान्ले की म टा ?”

“डाक्टरकोई डेच, नाकुड उपस्तीटी जरुरी ले टा लीला गेफ्के । माया ममतौ अभाव ले डेलेको .....”

डई शर्मीलाके लीलौ बारेआड पट्ट कुरा होंसा । शर्मीला ड डौ सच्चा रो लेआ, बिस्वासाड केस्च । काटे आस्काटके बिस्वास ड सम्मान जाट्च । डा हस्पीटल आन्के टयार छांना । शर्मीला, शुभद्रा ड टयार छान्काड ।

कानको सोम जना हस्पीटल डाका, लीला के डाच वार्ड, वेड पा । ढलीड पाम डुपा ।

“लीला ! ... लीला ! ...” - डाहाका डै ।

मीक फोआ, मीको नानी छर्याका । हटै सुस्टरी परेली ठुन्हा । मीक आर्चीका डीबुए नमखनके टारनाड लख छांना मीको नानी ।

“लीला ! ..... लीला ! .....” – फेरी डै सोटा ।

सोआ लीला, वेडाड अढेस याहामो मुवा, हटै डोंसा क्वारक्वार्टी काछीन, माडाका ही ड ।

लीला अङ्गालो छ्याक्के टाकराहा डा के, चर्याप्प इका, मेगेराड म्वाई ज्या । डा लोस छान्के पा, टर माहेका ।

शर्मीलै डोस्म ज लेआ, माहेक्लेसा की ह्याले, मीक चिल्हीमा । टाहाँ लर फुए हुपा ।

अङ्गालो डासा, वेडाड मुवा, डोसा क्वारक्वार्टी, हटै वेडाड खोरोह्वा । वेडाड मिस्म ज लेनाड, सेन सेन डेउल्काड –“डौ ..... विशु ! आई लभ ..... । यु आर माई योड ब्रदर, ओ ! नो यु आर .....” इडलीस ड मगरी मोलोक्म डेआ ।

डाक्च कुरा ड जाट्च ब्यबहार काट ठेगान मालेआ । सेन मगरी, सेन नेपाली, सेन इङ्लीस डाक्ले । नाना ठरी कुरा जाट्ले । डाके लाजे खुट्ठुक्क पार्डीआ । भन्डै शर्मीला जोहोके पा । डा कठई एन्ले कि लख जाट्के पा । टर शुभद्रा ड शर्मीलौ गीन जुट्के हेका, शान्त छाना, काट बिस्वास फेरी छाना ।

आखीर डाक्टरकुड सल्लाह ड लफाकुड आग्रह जाट्नाड, कानको सोमे लीलौ सेवा जाट्के परीसा हस्पीटलाड ।

का हप्टा न्हुनीड स्वाढ्या छाना । लगट्टै इक्जाम लेआ । कायाहास जाँच ड ।

अन्टीम याक प्राक्टीकल जाँच याहामो राहाच । बगरईड कानको केआई सीड पुल छान्चै डिपलाक राहाचै लेआ, कानुड गफ समसामयीक बिसयाड लेआ, लीसो बारेआड कुरा जाट्मोलेआ । पहिला ढिन्चो लीलौ छुम्च ड डीबुओं कुरा मालेआ । कानको पुल टारीस्च बिट्टीकै प्रसङ्ग बिना काटैचोटी लीलै ईङ्लीसाड डेया –“यु आर योङ्ग ब्रदर, योङ्ग ब्याए एण्ड युथ, आई एम अल्सो सेम .....”

समय अन्टीम लेआ । अभै केही याकाड शर्मीलौ ड इन्टरनसीप डुम्होला । टर लीलौ हालट भन खराब लेआ, बरबर जटापाई डाकोला । बर्बरईस्म, ही ही डाकोला ही ही ..... । स्वाढ्या छान्के पाच, फेरी लाङ्घा आन्के बेलाड ईट । अर्ढ पागल्नी ढिन्च छान्काड लीला । डै स्वाढ्या छान्केको डेमो सेन पार्कलाक आल्हा, बँगैचा छर्याका । सेन हिमाल, माछापुच्छ्रे (डीस्यामेमे) अवलोकन जाटाकोला । सरडकोट टाहा, ईलाड लेच टालको छर्याका । मराङ्च कुरा जाटोला, मराङ्च वातावरण खासोला । ढलीड मनोबिग्यानों किटाब पढीसा, डाक्टरी सल्लाह ला ड होसै लख ब्यबहार जाटा । सहानुभुटी, साहास याहा । परन्टु जटी जाट्नाड ड होसको भन एकान्ट पाके, गीनाड कुरा गेट्म मुके माडासा । सेन सेन सगरमाठा, जनावर, ग्वा कुड चिट्ठको खासोला, हटई उट्टीखेरई च्याहोला । सु ड भरमी राहाच ख्याल माजाटोला । डाहाक्नाड ड मासेओल्काड, हटै न्हुनीड ‘सरी’ डेउल्काड । सेन अरु ज कुरा जाटोला । सु ड भरमीओं ख्याल माजाटोला ।

शर्मीलौ ड इन्टरनसीप डुम्हा, जाँच ड भ्या । सहाराड कानको सँढा मुके सम्भव मालेआ । आस्काट होसकुड उपचार जाट्म मुके ड माहेकोला - कानको ढिन्च गरीब भरमीए । लाफाको कठा लीला के मेनों लाङ्घा सम्म डासान्के सल्लाह छाना । शुभद्रा, शर्मीला ड डा आना । इमाड जिम्मा लैडीम बिडा छाना कानको, ल्हेसा कानुड लाङ्घा ।

न्हीस ल्हेस न्हुनीड -

डा ड शर्मीला सुरखेट छान्म राजदानी राहाम लेआ । डौ मास्टर्स डिग्री लास्ट याकलाक लेआ । बस बुटवल टाकराहा । शर्मीला ड डा भाला - बस आढा घन्टाटार बाट्के डेम लेआ । खान्च सार लेआ, कानको कोल्ड ड्रिङ्क (क्योक्च गाच) लेच पसल आना, केकम लेच गाच पडार्ठ गा । टीनाउं खोलाओं किनार लेआ, काङ्को चेक ढेमाड बगरलाक आना ।

काट माभा जिङ्गीङ्ग छाम कठा, काट पिङ्च भोला -एकोहोरो खोला ह्वाच डोंस्च, खोला टिराओं ल्हुड लोहोम छाल खास्च, मेल्हौ सुराड । चिन्डीनाड लख लैसा ।

“लीला ! ... लीला ! ..... ” – डाहाका कानकोई ।

होस अघेर डाके लीलौ बारेआड जानकारी मालेआ । होसको कठा कन्ट्याक ड माछाना, लाडघा ड डास्टास । क्याम्पसाड डुप्ने डेम आसा लेआ, माडुपा । काट बिसाय ब्याक पेपर लेआ, - चेटाका की म ठाहा माछाना । तर डई द्याड आरमीटोला सेन सेन, – स्वाढ्या छाना होला की म ? कुट छाना होला ? गेप्ढ्याड कुलाक ही जाट्मौलेको ? कौटुहलटा केसोला । शर्मीला कठा डिस्कस छानोला । शर्मीला मेडीकल सम्बन्धी काम जाट्च भरमी लेआ, हटै डा के जिस्कैटोला – ‘नाकोई पाप जाता । .....’ टर डाके द्याड काट अफसोच लेआ, ही समस्यै जाट्नाड लीला काखीन पागल छाना । सेन सेन विरीओला, –‘डै जाट्नाड ट माहाले ?’

लीलै सेमो, मासेमो जाता । कानको चेक्क खेरेप आन्म फेरी डाहाका ।

“लीला ! ..... ”

पुर्लुक्क डोसा ।

“डा, विशु नाचिन्डीआस्” – डै डेया । कान्को खेरेप आन्च डाडा, लीला खेरा बेम्मरी खेर्म जोहा । न्हुन जाट्के पा, माहेका । चौडाहालाक आना, हटै कुस गल्लीआड पहीसा माडाडा । पा कानकोई माडुपा ।

बस ईस्टार्ट छाना, ह्वाके पा । कन्डक्टर ड खलासीकोई छिटो छिटो डेया । बस काहाला कान । खलासीए सिठी ‘सुईया ..SS..’ डाहा, बस ह्वा । डौ गीन बिर्च छाना, फेरी लीलौ भुभुल्को राहा, – मानसीक रोग, हटै लीलौ टिस्यानीड, खयाक्नीडो कुरा ।

डौ मास्टर्स डिग्री ड डुम्हा, डा लेक्चरर छाना । डई बिग्यान तथा प्रबिठी विसयाड मुम्बई बिस्व सबढ्यालयाड टालीमाड आन्के चान्स डिन्हा, बैग्यानीक

अनुसन्धान जाट्के । छिनीड डौ आन्च याक । शर्मीला हटै कानुड रोहईड स्याच बिट्टु ड डा एयरपोर्ट टाका ।

वारच टाँहाँ लीला ! अचम्म सेआ । डा के डाडा । खेरेप राहाकाड काट मिजा टुकुन टुकुन ह्वाम ।

“हेलो ! विशु”

पहिला ढिन्च मालेआ छिनीड । लीला मुस्कान, जोस जाँगरे परीपक्व लेआ ।

डई –“हेलो !” डेमो अरु कुरा डाक्के माभ्याम, लीला चिर्हाट्च छाना हटै डेया, –“विशु डाज्यू टिस्यानीड ही ही छाना, डाके माफ याहानी, कराम लेन । जब कानको बि.एस्सी. पढीस्म लेआ, अन्टीम ल्हेस छान्नाड दिपकओं ठुरी माराहाच सोम ल्हेस छान्म लेआ । सेन ड सुके ड माहोंसा, हटै डौ गीन बिगारीसा । डई साहारा पाके ठाला । टर .... जब नाक्कुड बिहा निम्टो कार्ड डिन्हा, होस समय दिपक हडकड लेनाड फिलपीनी माहाभा बिहा जाट्च खबर डिन्हा । – डौ आसा भराका । होस समयआड डौ संसाराड सु ड मालेआ । नाको ड लाङ्घा आन्च । अरुके भन डेके माहेका । हटै डा छालेसा, नाकोके हस्पिटलाड करा खेउच खास्लेसा ।...”

मीकडी भाल्म लेआ । कानको डाक्के माहेक छान्चीसा । शर्मीलाके इङ्गीट जाट्मो डेकाड –“नाको वास्टवाड काट माहान माहाभा आले । सङ्का उपसङ्का सेन ड माजाट्म डा के ढलीड सेवा जाट्चैसा । जसटस माहाभाकोई ढ्याड सौटा सेमो छाम च्याटोला, टर नाकोई .....। नाकोके डोस माट् र याहालेसा, माफ याहानी भज्यू !”

अभ अघेर डेआ –“नाकुड जोडीए डा के सेवा जाट्म गेपाक्के हरेक जाट्चैसा, इमाड सम्म टाहाचैसा ।” अभ राप्के पाच सावटाड डेकाड –“जब दिपक विदेशी माहाभा ड मिजा लाम इमाड उडा, टब डा भन पागली छान्लेसा । नाकोई बुटवल डुच्चैसा । शुभद्राके होंस्च आईसा । डाके शुभद्रै सेटाका ।”

लीलौ मीकाड मीक डी भन् भाल्म लेआ । तर खास्च मालेआ, वास्टवीक ड प्राकृटीक लेआ । बरु कानकोके पट्यार मालैस्ले डेमो वा करानीखीड आले, चिर्हाट्च चिर्हाट्च छान्म लेआ । अभै लीलै काहानी सेटाक्म मुकाड –“कायाक, महेन्द्र पुलाड कार दुर्घटना छाना । होलाड दिपके राक्च माहाभा ड होचेउ मीजा सिआ । भण्डै दिपक ड स्वर्गलोक मान्च” भसङ्ग छान्काड अघेर डेया –“अडिजा समय हस्पिटलाड मुच, न्हुनीड दिपक स्वाढ्या छान्लेसा । होलाकों पीर म्ठ्याक्के

लाङ्घा हटै ईमाड डाके पालीसा । कुट कुट जाट्मो ढलीड न्हुनीड डुप्लेसा । टर डा ड पागल्नी भन्डै दिपक ड होट होट ज । होसको छिट्टै स्वाढ्या छान्लेसा । डा के माया ममता छान्लेसा । डौ कुहवाड मिजा छान्लेसा ।” मिजा टनाक्चै डेकाड –“इसै आले ।”

अभ्क कहानी अघेर आना, – मिजा डिन्हाड सम्म डा के ही ड ठाहा माछाना । जब मिजा कर्हाडा, डाके स्वाढ्या छान्लेसा । डा ट सपनाड लेउलेसा । डा के ही ड ठाहा माले, कानको बि.एस्सी. सोमसरा ल्हेस न्हुनीड । न्हुनीड इस्टमीटरकोई ड शुभद्वै सेटाका ।”

“माफ याहानी है, शर्मीला भज्यू हटई विशु दाई ! डै ढाँट्च माहाले । छिनीड कानको बेलायट पल्टनाड आन्के पाच ।”

डा ढुक्क छाना, –लीला स्वाढ्या छान्लेसा । दिपक टाकराहा, लीलै दिपक कठा परीचय जाटाका कानकुड । होसकुड मिजा बिकासे “अड्कल अन्टी” डेमो कानकोके भोरा, अनि बिट्टुए होसकोके .....।

हटई बिट्टु ड बिकासों बिहा जाट्मोयाहाके परीस्ले, मामाचेली टेमो कारेटास बेस्सरी ।

हटई न्हीस घन्टा सम्म डुःख सुखओं कुरा छाना । फोन नम्बर, ठेगना याहा डई, होसकुड ड ला । लीलौ बि.एस्सी. होट ज छान्लेसा, ढ्याड ड पीर मालेआ । पोखरा इम खास्च, अब काठमाडौं खास्के पाच । लीलौ निमा, निबाको पट्ट खुसी, परीवार सुखी ‘ह्याप्पी फ्यामीली’ । डई ड शर्मीलै बी.एस्सी. नर्सीड जाट्च सेटाका ।

लीलै क्षमा याचना जाट्म भ्या, शर्मीला ड खुसी छाना ।

डौ जहाज भुर्र्च बेला छाना । डा गेट पास जाटाका । होसकुड ट अभै काघन्टा लेआ भुर्र्के ।

बिट्टु डेमोलेआ, –“ड्याडी ! छिटो उडनी है, डा के .....”

पट्टको हुट होएँका ।

हस्पिटल टाका कानको सोम, गाडी पार्क जाट्के डाईबरके बिरीन्म, इमरजेन्सी वार्ड आना । दिपकके डूपा । मीही याहाके परीस्च छाना । डौ गुरुप खाटोला मिहीओं । बेडाड मिसा, मिही डोन्म याहाके सुरु छाना । मिही डौ नसाईड सरर ..... खेउम मुम ले, लीलौ शरीर भिट्टी ठोपा ठोपा पहीस्म मुमले ।

चैत, २०५२ विरेन्द्र नगरपालिका, कालागाउँ सुर्खेत । २०५५ मा प्रकाशित ।

लामाड यास्च मिही

“सुँक्क SS.... सुँक्क SS.....” काट इम भिट्ठी राप्च सावट, सडक लामटक सेम ले ।

इम अघेर ओं सडक इन्हाड काट्छीन सुनसान छान्म आन्म ले । इस सहराड कफ्यू ले । भरमीको इलाक आलाक त्वाके माडिन्म ले । केस्के माहेक्म ले भरमीको । प्रेस, एम्बुलन्स, रेडक्रस, मानव अधिकारलामी कुस के ड कफ्यू पास माले छिनीड ।

म्हेनाड चमचम छान्च घटना ए जुलुस लाखा पाखा छाना । फेरी पिहीन चक्रपठाड जुलुस जाट्म सहर घेराउ जाट्च मासवार डाम ले । आम हड्टाल केस्म ज ले ।

सहर ओं होस इमाड राप्च सावट भन कराड्के ठाला । होम्च भरमीकुड सब्ड ड बाक्यको लोस लामाड सेके ठाला । सडक खाली छान्म आन्नाड, लामाड यास्च मिही ओं खाटाको प्रस्ट डाड्के ठाला ।

“नाराप्न सरीता ! नों प्रल्हाड कर्हाड्च भरमी आले, बीर सहीड आले .....” बास्टवीकटा आरमीटाक्म होम्चै डेआ ठगबीरे - “मिही ड मीक डी के सक्ती आड बडल्डीके ले । .....”

“लोकतन्त्र राहाले अवस्य । नाकोई पीर जाट्के मापरीस्ले । कान्को प्त्रल्हाड ओ माडनाम ओलोकके ले” - सूरज डाका ।

“मीक डी भालाक्के मट्ठरै माहाले कानकोई, इस शोक के सक्तीआड परीबर्टन जाट्के परीस्ले । कानको जिवाके इलाड स्वटन्ट्र चहीस्ले, कानुनी लीस, हटै पुरन लोकटन्ट्र चहीस्ले ..... ”- खिम बहादुरे डेमोलेआ ।

सरीता के आरमीटाक्च ड होम्च आवाज (/सावट) को ढलीड राहाम ज लेआ । ढलीड राप्चै जाट्नाड होसको बेहोस छान्काड ।

लोकटन्टर - जीन्डाबाड

निरङ्कुसटन्टर - मुर्डाबाड

.....

.....

लाखौं जनटा सहभागी छान्च ढलीड कर्हाइच जुलुस राहा नारा लैडीचै । छिनीड रिङ्गरोडाड राजदानी घेरडीम प्रडर्सन ले । जन आन्दोलन छान्च छिनीड चुवाङ्गा (पाराड/१५) याक आन्म भ्या । टिस्यानीड सरीता खेउच जुलुसाड । छिनीड प्रल्हाड ओ पालो, सरीता इमाड मिजाको कठा मुके होसकुड स्याहार सुसार जाट्म ।

जुलुस राहा इम खेरेप । कर्फ्यू भास्मो भरमीको सहाराड लाम खेउच । हुटाड भन्डा, प्लेकार्ड, बुम ह्वाम ले । नारा लैडीम ले । कोईकोई नमसीन ज लालटीन जुर्म ह्वामो ले, कोई कोई राँको । कोईकोईको जनजाटीकुड भाँकी कठा, कोई मेक्कुड सङ्गठन ओं रोस कठा खेउच लामाड ।

कर्फ्यू अवज्ञा जाट्च ड ढलीड याक छाना छिनीड । भरमी को शहराड भाल्च ड ढलीड छाना । भरमीको गोली ज्याके, अस्रुग्याँस ज्याके, पुलीसकुड डाङ्गा ज्याके माबिरीम लेआ । पोखरा, दाड, नेपालगन्ज, भापाड ढलीड भरमीको सहीड छान्म लेआ । घाईते छान्च भरमी कुड ट गनना नै मालेआ ।

जनटाको मेक्खोला स्वटः इस्फुर्ट रुपमाड लामाड, सडकाड खेउच । चुन्हीस (बार्हाड/१२) ल्हेसो लडाई शान्त छान्ने की डेमो, करान्टी छान्ने की डेम । स्वटन्टर ह्वाके, मानवअढीकार, नागरीक अढीकार डिन्ले की डेम । लोकटन्टरओं ह्वीम लाङ्घा लाङ्घा टाक्च, लाङ्घाईड सहर घेरडीके भरमी उड्च । सहर ओं सडकाड छान्म ज लेआ, लामाड डाक्टर, नर्स हटा स्वास्थ्य कर्मी कोई घाईट्या आन्दोलनकारीकुड उपचार जाट्च । आन्दोलनकारी गिरफ्टार जाट्च क्रम जारी नै लेआ ।

जुलुस सरीता ओं ईम खेरेप टाकराहाचै लेआ । लामाड नारा लैडिम च्याक्च सावटको सेके ठाला ।

नेपाली जनटा ही डेले - गणटन्टर राको डेले

सम्बीढान सभा - जिन्डाबाड

..... इस लीस डसो

.....

सडक लामाड नेपाली जनटाकुड जोश कर्हाइचै आन्म लेआ । सरकार

कठ पुन्मलेआ ज्यान ओं बाजी डामो । सडकाड सम्बैठान सभा, गनटन्टर डेनाड म्हाकाड कुसै नारा मालेआ ।

जुलुस सरीटाओ इम खेरेप छान्म अगाडी ह्वा । भरमीओं लावा लस्कर आन्चै जाटा, न्हुनीड ठप्डीस्चै जाटा । माडुम्हा नमसीन राड्म भ्यानाड ड ।

नमआड (आकाशमा) हेलीकप्टर भुर्म सैनीक गस्ती जाट्म लेआ । बन्दुक जुलुसलाक सोभैडीम लेआ । सहाराड कर्फ्यू लेआ । हटीयारदारी प्रहरी, सैनीकको फायर जाट्च पोजीसनाड लेआ । लाम पिड्टार ट्याङ्क लेआ, टोप र रकेट लन्चर कठा । आन्डोलनकारी कोके सहर भिट्टरी पहीस्के मायाहाम टारम लेआ, बन्दुक फेनामो खास्म ।

गोराक ज सुरु छान्च जुलुसओ लावा लस्कर ह्वाच, सरीटाओं इम खेरेप नमसीन छान्म नम्मार्के पा इन्हाड ड माडुम्म लेआ । ईच्यौ मिलु ड मेमे भाक्के माहेकोला ।

सरीटाए एफ एम रेडीयोआड समाचार सेचई लेआ, भ्यालीड जुलुस डोस्म । टेलीभीजन, सरकारी सन्चार माढ्यमाड निरङ्कुस सरकारओं नियन्टरन लेआ । एफ एम रेडीयोकोके ड ढम्की लेआ टर खिलाप जाट्म लेआ । मोबाईल फोन, वेभ फोनको जम्मै चेमो याहाम लेआ ।

समाचार राहाचै लेआ -

पोखराड रेनभा बिद्यार्ठीकोई लोकटान्द्रीक गणटन्टर, सम्बैठानीक राजटन्टर हटै सक्रीय राजटन्टर डेमो सडक चुनाव जाट्च, तीस हजार भोट भाल्च, सरकारओं हस्टछेप लेनाड ड । रिजल्ट लेआ असी प्रतिशत डेनाड डेमाड गणटन्टर, चुवाङ्गा (पाराड/१५) पर्टीसट सम्बैठानीक ड रहीस्च बाँडा पर्टीसट सक्रीय राजटन्ट्रोओ पक्छेआड भोट लेच ।

इन्चो भोट न्हीस ल्हेस हुँडा नेपालओ सहाराड छान्म ज लेआ ।

डाक्टर, नर्स, स्वास्थ्यकर्मीको पट्ट अस्पताल बहीरी खेउम सडकाड प्रडर्सन जाट्च ।

इन्जीनियर, पेसाकर्मी, नागरीक समाज, मानवअढीकारलामी, वकील, पट्टरकार जम्मई लामाड खेउच ।

ठाउँ ठाउँआड भडप छान्म ज लेच । गोली केस्च, हटाहटी ठाहा माछान्च ।

गिरफ्टार केस्म ज लेच ।

समाचार राहाचै लेआ । रेन्भा बिद्यार्ठीकुड चुनावी डबाव न्हीस/सोम ल्हेस अघेरीड हुँडा लेआ । लामाड भोट ठोहोके, लोकटान्द्रीक गणटन्टर ओं लहर केस्म लेआ होस बखटाड ज । बिराटनगर, ढरान, नेपालगञ्ज इन्चो लामाड,

क्याम्पसाड चुनाव जाट्म डबाव याहाच कार्यक्रम लेआ । इन्चो चुनाव जाट्म रन्भाकोके राजडरोह ओ मुड्डा केस्म न लेआ । रेन्भाकुड इन्चो कामे सीराको के कर्हाइच परीवर्तन जाट्के डबाव जाट्म लेआ ।

लोकटन्ट्रों पक्छेआड जम्मै जनटाको लेआ । आनडोलनकारीकुड जुलुस कर्हाइचै आन्म लेआ जुलुसाड त्वाच, सरकारकोके सहयोग माजाट्च डेम ढलीड ज बिढ्यार्ठी, डाक्टर, इन्जीनियर, वकील, पट्रकार, पेसाकर्मीको, भरमी अढीकारकर्मी, नागरीक समाजकुड ठुपै भरमीको जेलाड लेआ । पुलीस, आरमीकुड हीरासटाड लेआ । भरमीको ल्हुड्चै लेआ, डुख याहाचै लेआ .....

“नाकोई डऊ गीन नाखुसास्” – सरीटा ए बुढा सुब्बा मन्डीराड लेच हुँको आड लैडीम डेआ ।

“खुस्च म, जाक्च, हटै रोच” – प्रल्हाडे डेआ ।

“ढ्याड ड खुस्च लख आले नी ”

“ रोनाड ड खुस्च ड खुस्चीस्च छान्ने ड ?”

“हीके माछान्के ?”

“म माछान्ने । ईस त कासेड कुरा आले”

सरीटा ड प्रल्हाड ओ कुरा केस्म ज लेआ । बुढा सुब्बा मन्डीर ओ हुँकाड होसकोई आरमीन रिका, मिघ्याड प्लस चिन्ह डाम । काट बिस्वास, – होलाड आरमीन रिका ढ्याड रो अमर बाहाले ।

सरीटा नमकीम पहाडी लाड्घाड फुन्च काली गन्डकी ड आड्डीआड आरम्ह्याम त्वाच, टामीकोट ओ उकालो काल्महो डिस्यामेमे (माछापुच्छे) हटै अन्नपुरन, ढवलागीरी डोस्म होर्च आरन्हाम ।

मार्च लेनाड, इस्कूल छुट्टी लेच याकनीड हेंट बार्डा, र्हाको स्यासाक्के माहारा आनोला । पटाकसार हटै सुनाखरीके लफा खास्म त्वाच, बनाड स्याच काफल, चुट्रो, चिभ्वाड (ऐसेलु) ज्याम त्वाच स्वटन्ट्रकठा । लाड्घा खेरेप लेच दुले इस्कूल पढीस्म होर्च ।

पढीस्के टेज सरीटा मेंो इस्कूल लाड्घाड डुमुका । आई एस्सी. काठमाडौं पढीसा । मार्च उमेर किशोर लेनाड ज परमानपट्र टह डुमुका । खाद्य बिग्यान (Food Technology) बिसयाड बी.एस्सी. पढीस्के राहाच ढरान, छट्रबीटी डिन्म ।

बि.एस्सी. ओं लास्ट सेमेस्टर लेआ । सरीटाकोके ब्यावहारीक ग्यान पहाक्के खाद्य कम्पनीको लाक ड क्याम्पसे टाहोला । कायाक मकालु फुड

प्रोडक्सन प्रा. ली. बिरगन्ज टाक्नाड प्रल्हाडकठा मीक बाहा । डोसा न्हीसाने काटे आस्काटके, मीक न्हीसओ बुली (४) छाना ।

बि.एस्सी, एम.बि.ए. सम्म पढीस्च प्रल्हाड होस कम्पनीओं मार्केटीङ म्यानेजर लेआ होस बखट । ढलीड शहर बजार छर्याके परीस्च, ब्यापार ल्हुडुक्के । होसई ज होचेउ डिउटी । होस याक न्हुनीड प्रल्हाड ढरान चेक ढलीड त्वाके ठाला ।

“लौ होई ! सुरगाडी मुच जनसमुदायको पिहीन गोरक १० बजे इस्कूल लेच भवनाड पार्टीओं छलफल मासबार ले । इमाओं काट भर्मी जसरी ड हाजीर छान्के परीसा ।”

घाड्च ड जम्मैकोई डाड्के, सेके हेक्च डाँडाड टोरोस्म बिकट लाड्घा सुरगाडीआड कटुवाल ए घोके का । खायाको छिनीड ढिन्च रेडीयो, टेलीभीजन, फोन, ईन्टरनेट, पट्रीकाको बिकास माछान्म भर्मीकोके जम्मा जाट्के इस लीसाड ईट न घोके कौला । हटई सार्वजनीक काम छानोला । छिनीड सहर बजाराड इन्चो रोस म्हाड्याड ड ईलाड अभ्र ड माम्हामो ले कटुवालओं घोके ।

कटुवाले लाड्घालीकोई हरेक ल्हेस न्हीस पाठी अन्न याहाके परीस्ले होचेऊ टलब डेमो । पट्टकुड इमाड टाकम अन्न सोट्के होउला कटुवाल, सहकाल लेच यामाड ।

कटुवाले अघेर घोके कामोलेआ, –“सेमो, मासेआ डेके माढीन्ने होई, सुरगाडी मुचको, पिहीन १० बजे ..... ”

मह्य नमकीम छेट्राड परीस्च इस लाड्घा जनयुड्डओं परभाव परीस्म भ्याम लेआ । आल्के ड हरेक असमानटा लेआ ईलाड । काठमान्डु ए इस लाड्घाके माडोसोला .....

पिहीन लख इस्कूल ओ गराउन्डाड भर्मीको जम्मा छाना ।

“कान कुडीक ढलीड इक्चीस्म मुके ? कर्हाड्च भर्मीकोई, सामान्ट कोई कानके मुठ्ठीआड लानीखीड कोल्हूआड (तेल पेल्ले परम्परागत काठे मेशीन) लख चिप्चीस्म मुके ? ईलाड सोसन ले । कानुड नमसोस, मिही गाच सामान्टको ईलाड ढलीड ले । होसकोके सफाया जाट्के परीस्ले । अढीकार डिहीनीखिड माडिन्ले ? स्याट्के परीस्ले ” प्रभाकरे डेमोलेआ–“अढीकार लाके कानकोई बन्डुक जिम्के परीस्ले । लीसाड लेच सेना कठै पुन्के परीस्ले । फलामके फलामे चेले । कानकोई जुट्म गरीबकुड लीस खास्के परीस्ले । सोसन, डमन डुमुक्के परीस्ले ।”

संगमे डेआ, “ईन्च स्वाढ्या कामाड कानको पट्टको त्वाके परीसा ।”

अघेर डेया – “आखिर कान जसरी ड कायाक सिले । सामान्ट कोई छ्याक्च डाम्ला भराक्के ह्वानाइ सिआ डेनाइ कानको अमर रहीस्ले लखन ठापामगर लख । कायाक होस डाम्ला भराक्के, कान स्वटन्ट्र छान्ले । नाकुड कानुड काट जुडकुट (प्रयाश) सफल छाना द्याड कानुड जा मिजकोई स्वटन्ट्रटा डिनले । विरहीके माछान्ले कान । हारीसा द्याड काट ज्यान, जुटा द्याड संसार ।”

छलफल केस्म ज लेआ । जनसेना गठन जाट्के, होस लाङ्घाइ प्रस्टाव लेआ । भू.पू. सैनीककोके मास्टर (गुरुजी) खास्के कुरा खेउम लेआ । इम ओं काट पुन्के छापामार छान्म ह्वाके परीस्च उरडी लेआ ।

“आले, कान सडीयौं ल्हेस हुँडा सोसन, डमनाइ ले । कान भेडभावओं सिकार छान्म ले । घुसखोरी, भस्टचार, नाटाबाद, किरपाबाड ढलीड ले । भ्रस्ट सरकारी सड्चरना ले कानुड लीसाइ, हटा ट कान मार्च भर्मी, सोभा साभा भर्मीकोई न्याय माडिन्म ले । कानुन पैसा लेच र सरकाराइ पहुँच लेचकोई लाम ले । इन्च संस्कारके लोहोके परिस्ले ड मिनाम सड्चरना टोरोसाक्के परीस्ले । पट्टकुड बराबरी अढीकार इस्थपाना जाट्के परीस्ले । टर सरकारो बिरुड्डाइ पुन्के या आन्दोलन जाट्के बन्दुक कर्हाइच हटीयार माहाले । जनटाकूड सान्टीपुरन आन्दोलन चहीस्ले ।” प्रल्हाडए डेया, – “संसाराइ कुडीक कर्हाइच कर्हाइच क्रान्ती सान्टीपुरन आन्दोलनईड छान्म ले , ईस जमानाइ । कान बन्दुक फोडोका द्याड होचै सिच भर्मीकुड गीनाइ प्रटीसोढ फुन्हुक्ले । कानकोई क्रान्ती जाट्के माहेक्ले, कानकोई कानुड लाम (सिद्धान्त) पाहाक्के माहेक्ले जनटाकुड भिट्टरी गीनाइ । कानुड लाम (सीद्धान्त)कठा रो बाहाटाक्के माहेक्ले । आखीर क्रान्ती जाट्के जनआन्दोलन नै जरुरी ले, कान सफल छानके ज आले द्याड ।”

प्रल्हाडओं कुरा डीबुआइ कौवा म्हानाइ लख म्हा । इन्चो विचारे मानिता माडीना । ससस्ट्र क्रान्ती जाट्के कुरा कर्हाडा ।

प्रल्हाड चमचमओं रेन्भा भर्मी, बि.एस्सी. चमचम भ्याम, लाङ्घौ सेवा जाट्के डेमो लाङ्घो दुले स्कुलाइ पढीसाकोला । होचेउ रेन्भा जोस ट लेआ टर हटीयारओं राजनीतिआइ बिस्वास जाट्के माहेका । लाङ्घाइ जिवाके माहेका, ह्वा होटेई ।

जनआन्दोलन केस्म ज लेआ । म्हेनाइ चमचम सगरमाठा एफ एम सेच । अब आस्काट कान्डीपुर सेके पाच । समाचार राहामो ज लेआ ।

– आन्दोलनकारी पार्टीकुड बैठक मुमो ज लेच, बैठकाइ गिरेई डेआ,

–“सम्बैधानिक राजटन्टर, संसद पुनःस्थापना ड संविधान सभा .....” । शेरैड डेआ, –“संसद पुनःस्थापना, संविधान सभा ....” । आशे ए डेआ, – “राजतन्त्र ओं पिहिन जनताकोई निर्धारण जाट्ले, संबिधान सभाईड ....” मानेए डेआ, –“संबिधान सभा, लोकतान्त्रिक गणतन्त्र .....

.....

लामाड आन्दोलन जारी लेआ । चोमोल्हुड्मा (/सगरमाथा) खाड्के पामो लेआ । नेताकुड बैठक मुमो न लेआ । होसकुड बिबाड केस्मो ज लेआ । भिट्टी भिट्टी जुट्नीखीड कुडीक पुड (भाग) डिन्ले डेमो चलखेल केस्मो ज लेआ । लीस ओ हिटाड टिस्यानीड काट छान्के माहेक्च सिराको, छिनीड ड छान्के हेक्ले की म ? सड्का लेआ । लामाड यास्च मिही खेर आन्ले की ? डेच विरीस लेआ । जनटाको लामाड सिराको टेनाड अघेर लेआ, जनटाकुड माग कर्हाड्च लेआ ।

आस्काटलाक, बन्डुक बुमो आन्दोलन जाट्च बिद्रोहीकोई ड सान्टीपुरन आन्दोलनके मान्यता याहाच । लाड्घाड भर्मीकोके सहाराड विरीन्म लेआ । लाड्घालीको ५/७ याक ह्वाम सडरमुकाम भाल्म लेआ । निरड्कुस सरकारए आन्दोलनकारीकोके आटड्ककारी खास्म सईनीक कारवाही जाट्के पामोलेआ । बिद्रोहीकोई माहाले डेमो ज लेआ पेलीसके ।

सरकारए मेनओं भर्मीकोके हटीयार बुम जुलुस भिट्टी विरीन्के, हटै होलाकीड पुलीस, आर्मी लेचलाक गोली केट्के । हटा जुलुसके आटड्ककारी खास्के पाच षडयन्त्र जाट्म ज लेआ । जनटाकोई होन्चो भर्मीके घोनीखीड नागरीक समाज हटै भर्मी अढीकारलामीकोके याहामो लेआ ड पेलीसाड प्रचार जाट्मो ज लेआ ..... । अन्तराष्ट्रीय कानून विपरीट कर्फ्यू लैडीम जनटाके डुख याहाम लेआ .....

खायाको ड जनटाकुड आन्दोलन ए कुरसीआड सिराकोके टाहाच । सीराकुड स्वारुठए जाट्नाड निरड्कुस टन्टर राहा । प्रजातन्त्र कालाड स्वाद्या काम जाट्के माहेका । गरीब भर्मी, हटै न्हुनलाक डास्वीस्च भर्मीकोके न्याय याहाके माहेका । सीराकुड भर्मीकोई ड चाकरी जाट्चकोई जागीर, ठेक्कापट्टा, काम, उद्यम आदिको डिन्हा, अरुको डोस्म मुके बाढ्य छाना । कानूनी लीस माछाना । सिराकोई गुन्डा कोका, चुनाव जुट्के । जनटाकोके विरीटाका ..... । लेस्च भर्मीको कर्हाड्च लेस्च छान्चै आना मालेस्चको भन् गरीब छान्चै आना । लीसे समाजीक कल्याण जाट्के माहेका । सीराकोई मेकुड इमके पैसा भुरुम्के ठाला । भ्रष्टचार, घुसखोरी, नाताबाड, कृपाबाड हटा असमानता कर्हाडा ।

लडाई केसा लीसाड, स्वाढ्या भर्मीको लीस डास्नीखीड पेलीस ह्वाके ठाला । लाङ्घा खाली छाना । बिकास माछाना, जनताकोई ढलीड डुख डिना । निरङ्कुसटन्ट्रए मिलु सोटा हटई ज्या लोकतन्त्र बुले रोकट्याक ज्यानाड लख ....

लाम/सडकाड निरङ्कुसटन्ट्रओं खिलापाड नारा लैडीम लेआ । ढोका याहाच सिराकोके ठाउँ मायाहाके टेमो भर्मीके उफारीस्म लेआ । स्वाढ्या लीस खास्के प्रतिबद्धता लेआ भरमीकुड । क्रान्ती सफल छान्दयाड डोस्के आडीने पिहीन । डोस्के आनीड .....

सरीटा ए समाचार सेचै लेआ । ढलीड सेच समाचार ट म्हेनाड सेच लख ज लेआ, – लीसओं सहर पिङ्टार आमहडटाल, जुलुस, लाखौं भर्मीको सडक लामाड खेउच, लाङ्घाईड भर्मीको सहरलाक भाल्च शहर घेरडीके डेमो, ठाउँ ठाउँआड गोली केस्च, भर्मीको सिच सहीड छान्च, घाईट्याको ढलीड छान्चै आन्च, उपचार जाट्के जनताकोई चन्डा सोट्च, रबरओ गोली डेमो फलाम ओं गोली डाप्च, इन्चो छान्च छिनीड १५ याक छान्म भ्या .....

“टिनीनी SS .... टिनीनी ...SS .....” फोनओं घन्टी डाका ।

सरीटाकुड द्यान फोनए टन्डीआ । समाचार सेके डास्म फोन सोट्काड ।

“हेलो .....”

“हेलो ! डा बीर बहादुर डाक्च, चमचम कलङ्कीआड गोली केसा भज्यू । भर्मीको ईलाक आलाक खेर्मो जाहोमोले । घाईटेको लाम पिङ्टार ले ...” बिरबहादुरए हडबड सावटाड डेआ ।

छिनीड एम्बुलेन्स, पट्रकार, मानवअढीकारकर्मी, रेडक्रस कुसके ड कर्फ्यु पास मालेआ । होट छान्म घाईटेकुड उपचार जाट्के कठीन लेआ ।

बिर बहादुर अघेर डेआ, –“प्रल्हाड डाजैके ड गोली लगडीसा, हटै .....”

सरीटाओं हटईड फोन भाड भाला । होलाड भर्मीको ठुपारीस्के ठाला ।

सरीटा रिन्हाड हस्पीटलओं बेडाड लेआ । सलाईन डी नसाईड ठोपा ठोपा जाट्मो सरीर भिट्टरी आन्म लेआ ।

बहीरीड कर्फ्यु लेआ । लाम पिङ्टार भर्मीकुड जुलुस लेआ । ठाउँ ठाउँ आड सुरक्षाकर्मीको कठा भडप लेआ । टायर जोमो विरोध प्रदर्शन लेआ । जम्मै वर्गीय संगठन, संघ गुमस्था हटै अढीकार कर्मीको लामाड खेउम लेआ छिनीड ड

.....

हस्पीटलओ आस्काट कुनाड प्रल्हाडओ सिवाक लेआ । पोस्टमार्टम जाट्म डाच । बहीरीड आल्हके कर्प्युए जाट्नाड माहेक्च ।

कर्प्यु छल्लीम एम्बुलेन्साड प्रल्हाडओ सिवाक रिङ्ग रोडाड छिक्काड, हस्पीटलाड सरीटै जिम्मा लाच सिग्नेचर जाट्म । कर्हाड्च जुलुस खेह्वा भर्मीकुड होचेउ अन्टेस्टी जाट्के, ह्वा किराँटेस्वर महाडेव लेच पसुपटीघाटलाक .....

कलङ्की टाक्नाड लामाड यास्च मिही मापखालडीस्म ज लेआ । मिही ओं टाटाको होट न लेआ । भर्मीको जोहोनाड डास्चीस्च जुट्टा चप्पलको लठालीङ्गै लेआ .....

सरीटाए मिहीओ टाटाको डोस्म बाचा डामोलेआ, – “इच्यौ बडला लाके परीस्ले, हट्याराकोके कारवाही जाट्के परीस्ले । जनताकोई जुट्टे कायाक । लामाड यास्च मिहीड गिट्च विरुवा सेहेम होरक्मो, फल स्वाह्या खास्के परिस्ले .....

जुलुस अघेर ह्वा, जनताकोई लामाड यास्च मिही डोस्म कठोर छान्म ले .....

बैसाख ८, २०६३ को साँझ
जनआन्दोलन भाग-२, को सोह्रौं दिन, दमौली ।

कान ल्हेस्म न ले...

“ऊ रास्टरपटीको मङ्गल ग्रहलाक राहामो ले”- डा. रीना राना ए डेआ ।
डा.केशव सिङ्जाली टेलीस्कोप सोभईडीआ र डेआ - “अभ ९६ घन्टाड
होस यान मंगल ग्रह टाकराहाले ।”

होसको विरीहस्पटी ग्रहाड लेच हरीट इम इड डोस्म लेआ । ईलाक
आलाक ब्रम्हान्डाड रकेट/यानको भुर्म ज लेच । काट याने आस्काटके डुट्म ।
‘जसे हेक्ले होचेउ भक्टी’ काट याने आस्काट यानके जोमो । बम, गोला
बरसईडीचै । गोली डापाडाप ।

“कानुड पक्छेआओं राजारानी हटा रास्टरपटीको लेच यानके आसकाटे
डुटा ।”- डा. सिङ्जालीए डेआ ।

“ल छिटो जाटीड, इटै काट रकेट डाप्के परीस्ले । कानुड रकेट/यानके
होस यानऔं डेनाड सयौं गुना बढी गटी याहाके परीस्ले, हटा ट होस यानके द्वस्त
जाटके हेक्ले ।” - डा. रीनाए टेकाड ।

होसकोई बृहसपटी ग्रहाड आवश्यक टयारी जाता । काट रकेट भुरुका
रडार जोड्डीमो । रिमोट कन्ट्रोल बृहसपती ग्रहाड न रहीसा । रकेट भूरा
लकभक परकासओं गटीके डूप्मो लख ।

इन्हाड ग्याहोट ड भर्मीओं बस्ती मूच जगरओं ले । बैग्यानीककोई
ईलाओं हिउँआड एटम बमए खानाकम बाफ छाना । होसै बाफ चिसो छान्म नमस
डी हटा बैग्यानीककोई अरु ग्याँस नाईट्रोजन, मिठेन ईट्याडी खासा । डीईड
परानीकोके ओल्च अक्सीजन टयार जाता । ग्याहोटाड बिद्वतीय चुम्बक धार/करेन्ट
खेह्वाकम पिर्ठ्वीओं गुरुत्वआकर्सन कठा लकभक कासेऊ खासा, अक्सीजनईड
ओजोनओं माट्रा ल्हुडुकम चाप/प्रेसर ड कासेऊ छाना । रुख, बुटा बुट्यानको
रोपडीआ, गिट्चै ले । हरीयाली पुरा माछान्म ले, छान्चै ले । ईकोसिस्टम टयार
खास्चीसा । छिनीड ग्याहोंटईड पिर्ठ्वी पोखरा-काठमान्डौ लख, डी गापच कुवाड
आन्नाड, ल्हेस्नाड लख ।

इन्हाडओ समय - पिर्ठ्वी द्वस्त खास्के । इस पिर्ठ्वीआड ढलीड बिस्व
युड्ड छान्हा -कासरा, न्हिसरा, सोम पटक, बुली पटक ..... । सेन

जर्मन, जापान कापट्टी बेलायत, चीन, अमेरीका आस्काटलाक । सेन ढम्म ओं युड्डए बिस्व युड्ड । सेन चिकील्हीम्व - बोच, घाड्च - टुन्च ढिन्चो जाटीय युड्ड आड बिस्वयुड्ड । सेन सीमारेखाए बिस्व युड्ड जाटाका । सेन कम्युनिस्ट ड पुंजीवाडी शासक लीस बीचाओं भगडै बिस्व यूड्ड जाटाका । एटम बम, हाईड्रोजन बम ढलीड फोडोहा । अमेरीका, चीन, रुस, फ्रान्स, ईराक, जापान, बेलायत, जर्मनी ढिन्चो सयओँ सकटीसाली लीसओँ राजढानी ढ्वस्ट छाना । निर्ढा जनटाको सिआ । राजढानी आस्काटलाक सारीसा । बिस्वयुड्डको ढलीड छाना, पिर्ठ्वीआड भर्मीओँ सड्हार ढलीड छाना । सान्टी छान्के, पुन्के, युड्ड जाट्के परक्रीया छान्म न मुवा ..... ।

इन्हाड पिर्ठ्वीआड कोलाहल ले । साट्के सिके छान्म ज ले । इन्हाड ओँ बिस्वयुड्ड डेच ग्याहोंट ओँ जग्गाए जाट्नाड छान्च । पिहीन मड्गल ग्रहओँ जग्गाए, आप्परीन ब्रीहस्पटी ग्रह ओँ जग्गाए ..... । काठरी मिचाहा परब्रीटी लेच लीसकोई ग्याहोंटओँ जग्गा सिड्गै हडप्डीके पाले ढ्याड आस्काटठरी लीसकोई समानटा पाले । इचेऊ पर्टीफल रास्ट्र सड्घीय सम्भौटा भास्च । बिस्वयुड्ड हटा ब्रम्हान्ड युड्ड । आलके ट ग्याहोंट उर्बरा खास्के पिर्ठ्वीआड लेच पट्ट भर्मीको कठा चन्डा/कर सोट्म लेआ ।

मंगल ग्रहाड ड डा. रीनाकुड पक्छे ओँ भर्मीकोई पिर्ठ्वी लख उर्बरा जाटाका । होलाओँ हिउँ, डी छान्म ले । फिफीच बोटबीरुवाको ले । खेटीपाटी सुरु जाट्चीस्म ले । इटै गेर, रुपा (चाँदी), हिरामोटी, युरेनियम ढिन्चो महंगो ढाटुको कोहोले ड पिर्ठ्वीआड बिर्हीन्ले । लीसको सम्पन्न छान्म ले । इसके उर्बरा खास्के लीसकोई अरबौ डलर खर्च जाट्म ले । ईस ग्रहाड कुलाक कुलाक डी अघेर ज लेया । ग्याँसको निर्मान जाटा । इकोसिस्टम टयार जाट्चीसा । बिद्युटीय चुम्बकीय ढार, करेन्टकुड ब्यालेन्स खास्म पिर्ठ्वी डेनाड फरक माले । गुरुत्व ड परवेग लकभक होट न । प्रेसर ड आड्रटा हटै टापकरम लकभक खाट्के ।

बिरीहस्पटी ग्रहाड बैग्यानीकको अन्वेसन र अनुसन्धान जाट्के राहाच आले । होसको फिफीचईम (हरीट ईम) खास्म मुमले । होसकूड आसय ड चाहाना डुप्के माहेक्म लेकाड । इस ग्रहके पृथ्वी ड मंगल ग्रहके ढिन्च खास्के ड माहेक्म ले । पट्टको मेल्हा-मेल्हौ छेट्राड व्यस्ट लेको - ६ डर्जन बैग्यानीकको । ईलाओँ फाँट, डाँडा, समुन्द्र, हिमाल चाहारडीम लेको । कुला-कुलाक जीव लेच आभास ड ढिन्ले । ढ्याड ड पिर्ठ्वीओँ प्राणीको जिवाके हेक्च इस्टीटी माले ईलाड । प्रेसर माखाट्ले हटा नम्सु डीको ढरी । आड्रटा माखाट्ले । बैग्यानीकको ईस ग्रहओँ उपग्रहकोके चियाईडीम लेको । डा. केशव मेनों टेलीस्कोप सोभईडीम ले

उपग्रहलाक, कुस उपयुक्त छान्ने डेमो भाक्के ।

योजना खासा होसकोई- काट यान/रकेट बिर्हीन्के होलाक, होचै उपग्रहओं खुलडुली म्हास्ले । ईचै सुचना आँड्डीखोला बिग्यान प्रबीधी इन्स्टीन्युट ड बिस्वबिद्यालआड बिर्हीन्के । बर्म्हान्डाड ही छान्म ले, ईलाओं पट्ट कम्प्यूटर ए टनाक्म ले । ईचेउ कनेक्सन ग्याहोंट, मंगल ग्रह, बिरीहस्पटी ग्रहाड सोभै ले ।

रीना ड केशव ए ईसै बिस्वबिद्यालय ईड बिद्यावारीठी जाट्च आले । होसकुक माम्हुड्च जुङ्कुटए बर्म्हान्डाड अन्वेसन, अनुसन्धान जाट्के मौका डिन्य । होसको जहीले ड बिसीस्ट सेर्नीआड पास जाटोल्काड । मिनाम मिनाम कुराको पट्टा लैडीआ । होसको नमसु, डीके इन्डनाड बडल्डीके सफल छाना । अब इन्डन ओं रुपाड पेट्रोलीयम पडार्ठको माचहीस्च छाना, नम्सु हटा डीए पट्ट काम जाट्च छान्च न्हुनीड ।

टर ईस टाईमाड पिर्ठ्वीआड बिस्व युड्ड ले । छेप्यास्टर, हाईड्रोजन बम, एटम बम, जैबीक बम फोडोमो ले । पिर्ठ्वी चर्कइस्म ले, ठर्कइस्म ले । आँड्डीखोला बिग्यान बिस्वबिद्यालय के जोगईट्के गाहारो ले । इस बिस्वबिद्यालय ओं कामाड बाढा ओल्म ले । बिपक्छीकोई परमानु बम डाम्प ज ले । बिग्यान बिस्वबिद्यालय ए अघेर ज सूचना डिन्य लामाड ज ढ्वस्ट पार्डीम ज ले ।

रीना ड केशव न्हीसान कुमार कुमारी हटा बर्म्हचारी, न्हीसान सढा व्यस्ट । बर्म्हान्डओं अनुसन्धान ड अन्वेसन जाट्के ठाल्व १० ल्हेस छान्म भ्या । मंगल ग्रहाड भरमीओं हिटाड काम जाट्चए जाट्नाड ढलीड खेप बिद्यावारीठी ड कडर पट्टको डिन्य भ्याम लेको । जिवाक, यौवन भरमीओं सभ्यटा के बिटडीम ले । मेकुड यौवन लाक डोस्के, आर्मीट्के माभ्याकाड हटा ट होसकोई इड्को संसाराड पर्सीड्डी कमईडीआ । छिनीड, संसारओं रिमोट कन्ट्रोल होसकुड हुटाड ले – ढ्वस्ट जाट्के या सान्टी इस्थापना जाट्के ।

मंगल ग्रहाड बिर्हीन्च यानए डुस्मनकुड यान ढ्वस्ट पार्डीया । मंगल ग्रह भिट्टरी भगडाओं छयो छाहाके मायाहा । होसको सुचना ग्रहण जाट्चै ले, न्हीसान इस्कीरीन डोस्चै लेको ।

“एस ! वेल ...” - डुस्मन ओं यान ढ्वस्ट जाट्च बिट्टीकै डा. केशव ए इड्लीसाड डेआ ।

“बेल, वि विन ..”- डा. रीनाए ठप्डीआ ।

– हर्स, खुसी ए बिभोर

– न्हीसाने हुट खाटाका

– न्हीसाने मीक डोस्चौ डोस्म छाना ।

कुलाक कुलाकीड केशवओं मीकाड वासना रसईडीस । रीनाओं डीहीओं स्याको सलबलीसा ।

– अङ्गालो आड छ्याहा

रीनाओं चुच्चो परीस्च छ्णीए केशव ओं छ्णीयाड इस्पर्स जाटा । कुट कुटी मच्चैटा न्हीसानाड .....

र ईलाक बिस्व युड्डओ चर्का चर्की । घम्साघम्सी । पृथ्वीओं बनाड म्हे । एटम बम फोडोहोम ले । ढलीड पहिला लख ढँनुकाँड, भरुवा बन्दुक, संगीन, भाला, खुकुरी ओं केट्च जमाना माले । इन्हाड ढाल ड कबचओ काम माले । लडाई कम्प्युटरीड सुरु छान्ले, होचै ज भर्मी साट्ले ।

बर्म्हान्ड युड्ड–

पट्टको डेनाड कर्हाडच परमानु बम आड्डीखोला बिग्यान पर्बिठी इन्स्टीच्युटाड ले । होट न अरु सैनीक अखडाड डामो ले । पट्टको परमानु बम ओं रिमोट कन्ट्रोल डा. केशव ओ हुटाड ले । पिर्ठ्वीईड भर्मीको मंगल ग्रहलाक बसाई सारीस्म लेको, अब सक्तीसाली लीसाड ठोटरा कम्प्युटर र माहेक्च भर्मीको, गरीबको माट्रै रहिस्च छान्म ले । कम्प्युटरओं च्यानेल इन्टरनेट विरीहस्पटी ग्रहाड जोड्डीम ले । इलेक्ट्रोनीक बिग्यानए जाट्नाड सन्चार छेट्राड काट ग्रहईड आस्काट ग्रहाड काट सेकेन्ड ढरी फरक मापरीस्च छान्म भ्याम ले ।

छिनीडओं चुबाङ्गा (पाराड/१५) याक न्हुनीड मंगल ग्रहाड पिर्ठ्वी ओं अन्टीम याक मनैडीच मासबार ले । भोज भट्यार जाट्म अन्टीम याक मनैडीके आछाने । र ट पिर्ठ्वीओं रास्टरपटी, राजारानी, सीरा, ब्यापारी, कुलपटी, उपकुलपटी, ढलीड संघ, संस्थाकुड क-कर्हाडच भर्मीको, बैग्यानीकको, डाक्टर इन्जीनियरको, कलाकारको, अर्ठबीडको, वकील, पट्रकारको, सन्ट, माहासन्टको आडीक भर्मीको मंगल ग्रहलाक पर्छेपन छान्म भ्या । मङ्गल ग्रहाड कर्हाडच भोजओ आयोजना ले, होलाड काट करोड डेनाड ढलीड क-कर्हाडच भर्मीको जम्मा आछाने । हटा होसे नबी ओं भोज न्हुनीड मढ्य नबीआड डा. केशव सिङ्जालीके सक्तीसाली

लीस ओ रास्टरपटी सीरा रबीनके रिमोट कन्ट्रोल याहाके बिरीन्च आछाने । होसकोई रिमोट कन्ट्रोल ओं स्वीच फेट्च आछाने । हटा पिर्ठ्वीआड डाच सकटीसाली परमानु बमको काटैचोटी फोडोच आछाने । पिर्ठ्वीआड लेच डुस्मनको काटै चोटी सिच छान्वले । हटा पिर्ठ्वीआड सेन ड नबी माछान्वले, सेन ड ट्याङ्च माछान्वले ..... ।

होलाड लेच भर्मीकोई गोरक जुट्च जुलुस खेत्वाक्च आछाने । भाँकी, बाजा गाजा कठा, सु-सज्जीट बढेनाड । मेल्लहो-मेल्लहो लीस ओं लीसरा ढुनाड ..... ।

पिर्ठ्वी च्याट च्याट फोरलोक् छान्म बर्म्हानडाड हुट्टईस्च आछाने । ग्याहोंट ड पिर्ठ्वीओं गुरुट्व बल ब्यालेन्स माछान्वले । हटा ग्याहोंट बर्म्हान्ड ओं सुन्यटाड भाल्व आछाने । भगडा ओं छयो खट्टम छान्वले ।

छिनीड, डा. रीना हटा डा. केसव चाहीवमीड हिमालाड काट एटम बम फोडोक्के आन्के परीस्च । बिरीहस्पटी ग्रहाड ईढीन्च परीक्छेन अरु ठाउँआड ड छान्म ज मुमो ले । डा. चियाड, डा. पीयालो आन्म भ्या – हरीट ईमाड होस् न्हीसको माट्रै ।

डुस्मनों यान ढ्वस्ट छान्ठाड, छिया छिया छान्ठाड - खुसीयाली ..... ।

– जाप्च, जाल्व इस्पर्स ..... अनौठो नाम्च (गन्ध) ..... ।

– बुरलीनाड बुरलीन चाक्चीसा,

– अँगालो भन् छ्याहा,

– बिस्टारै, शरीरीड जडौरीको भाल्वै आना,

– मिनाम अनुभव, मिनाम इस्पर्स

– कुटकुटी, छटाछुल्ल ..... ।

आना होसको चाहीवमीड हिमाललाक । परमानु बम फोडोका, बिस्फोट छाना । बमओं युरानीयम, हाईडोरोजन डुमा । टर खेउच ईनर्जी मेल्लहा क्षीण छान्म म्हा । फेरी आस्काट फोडोका, होस ड होट ज । ३५ वटा परिक्छेन को जाता, कुसै ड सफल माछाना । खानाक्च इनर्जी याहाके परीस्के, हिउँ पगाल्डीके परीस्के । ग्यास खास्के योजना सफल माछाना ।

डा. रीना रानाए बिरीहस्पटी ग्रहाड छिटरीस्म ईढीन्चो अन्वेसन, अनुसन्धान जाट्म लेच बैग्यानीकको के सम्पर्क जाता, स्याटेलाईट फोनीड, रेडीयो पर्विढीईड । टर होडीन्च रिपोर्ट कुलाक ड मालेआ । पिर्ठ्वी आड जस्टो बिद्वंसकारी लेआ, होलाड ड होट न । होसै युरानीयमईड खास्च एटम बम, हाईडोरोजन बम ।

- अन्वेसन, अनुसन्धानओ काजूस जारी लेआ ।
- कुसै ड मिनाम टट्व वा फ्याक्टर ले की डेमो खोजी छाना ।
- निरास छाना ।

डा. रीना राना ड डा. केसब सिङ्गजालीकुड विहा भ्रान्च निस्चीट छाना ।
रो बाहामो विहा । न्हीसानों रो, सांचो रो । बैग्यानीक रीना अब मोई छान्च वाला ।

डा. अलब्राईट, डा. फ्रायड, डा. जेइन ठेमीन ढिन्चो हजारौकठा काजुस जाट्च बैग्यानीकोई बढाई ग्यापन जाटा, सेगिन्या (/शुभकामना) याहा । मार्च भोजओं आयोजना छाना । विहाओं घोसना छाना ।

- पट्टको खुसी । जम्मैको हर्सीट ..... ।

छिनीड बल्ल डिन्हा - एटम बम विस्फोटन छान्च न्हुनीड सक्तीहीन छान्म आन्च कारण, होसै एटम बमीड मिनाम पिन्ड (मास) बन्डीस्च कारण ।

होसै सहम सिरीङ्खला Pannaulaekyea डेच मिनाम टट्व ए बन्डीस्च लेउलेसा , होसे छिनीड सम्म पिर्ठ्वीआड माडीन्च । मिनाम खालओं गुन लेच टट्व । टर ईस टट्व खास्के हेक्च फरमुला ढ्याड वार्के हेका । ईलेक्ट्रोनीक बिग्यान, परमानु बिगयानाड काट आयाम गिरीङ्चीसा ।

इस टट्वए एटम बमाड लेच युरेनीयमओं ईलेक्ट्रोनीक मास के टुक्डीनाड खेउच सक्ती वा हाईडरोजनओ इलेक्ट्रोनीक मासआड परिवर्तन जाट्नाड खेउच सक्ती $E=MC^2$ के विस्फोट छान्म सक्ती खेउनाड साथ ईचै काट बिकीरण वा रे फैलडीम न्युट्रलाईजेसन जाट्म मिनाम मासआड बडल्डीम याहाले ।

$$(E=MC^2) + Pannaulaekyea (ray) = \text{New mass}$$

ईस टट्वआड परमानु (एटम) बमीड खेउच सक्ती (MC^2) के मेनलाक टन्डीम बिकीरण खेत्वाक्च मिनाम गुन डुपा । होचै बिद्वंसकारी बम सजिलै नस्ट जाट्के हेक्च पर्बिठीओं बिकास जाट्के हेक्च छाना ।

डा. केशव रेता । डा. रीना राना मुस्कुराईडीकाड । पट्टको रेता, ...
हर्स उल्लास वाटावरण । डा. केशवए डेआ -“ कानुड अन्वेसन, अनुसन्धान सफल छाना ।”

श्रीमटी डा. रीनाए ठप्डीआ - “कान बैग्यानीकको बिद्वंस मच्चईडीच भर्मी माहाले, कान सान्टी ड भिट्डीके परीस्ले ।”

होस मिनाम टट्व एक्सट्राक्ट (डोन्म) जाट्मो यानाड काच काजूस छाना । बिरीहस्पटीआड भर्मीकुड बस्ती डाके, भर्मी सभ्यता डाके परिक्छेन छान्म ज ले । ईस काजुसके भन् बढावा याहाचीसा । इस सुचना आडडीखोला बिग्यान र पर्बिठी इन्स्टीच्युटाड बिर्हीन्चीसा । डा. रीना ड डा. केसब हटा अरु सहकर्मीको

पिर्ठ्वी ल्हेस्के घोसना जाता -

“अब कान्को ल्हेस्चै ले पिर्ठ्वी । ईस टट्वके कानूड ईन्स्टीच्युटाड आल्महो परसोढन जाट्म पिर्ठ्वीआड लेच भर्मी साट्च परमानु बमको लेच ठाउँ आड बिसेस पर्बिठी कठा बिर्हीन्च छान्ने । हटा बम फोडोनाड खेउच बिद्वड्स जाट्च सकटीके ईचै न्युट्रलाईज जाट्म याहाले र सकटी म्हाले । अब छिनीड हुँडा कुसै ड जीवओं हट्या माछान्च छान्ने । ईस टट्व पिर्ठ्वीआड ज खास्च छाना । कानुड पुरखाकुड ईम, मोईभा पिर्ठ्वी आले । होसके जोगईडीके परीस्ले । ग्याहोंट र नमखान नास जाट्के माछान्ने । डुस्मनो आरमीनाड निमुखा भर्मीको साट्के माछान्ने । कान भर्मीको पट्टको कासेऊ आले, भिन्नटा माले । “भयाको भाटा अरुकै स्याटा’ जाट्के माछान्ने । ईस टट्वके बर्म्हान्ड पिड्टार फैलडीके परीस्ले ।”

बिरीहस्पटी ग्रहाड नारा लैडीसा । सान्टी जाट्के डेमो जुलुस खेत्वा ।

टर मङ्गल ग्रह टाक्च बिसीस्ट र सकटीसाली भर्मीकोई इचेऊ घोर बिरोढ जाता, भट्सर्ना जाता ।

श्रीमटी डा. रीना र डा. केसब मिनाम जोडीको हटा गुडम्यान, चेमोजेनीड ढिन्चो काट डर्जन बैग्यानीकको यानाड काल्हा । अरु बैग्यानीकको अनुसन्धानाड व्यस्ट छाना । यान इस्टार्ट जाता । गटी लाके ठाला, पिर्ठ्वीलाक यान पर्छेपन छाना ।

टर मंगल ग्रहाड लेच बैग्यानीकको राजनीटी जाट्च सिराकुड इसाराड डा. केसव इड रिमोट कन्ट्रोल स्याट्के यानको भुरुका, डापा । बिरीहस्पटी ग्रहाड लेच बैग्यानीककोई होसके द्ववस्ट जाट्के योजना खासा ड पट्ट यानको चाहीवमीड हिमाल लाक भालाक्म याहाके सफल छाना । ईलाक सुन्याड त्वाच यानाड बमबारी जाता, टर जम्मै बिद्वड्स सकटी खटम । हलचल जाटाक्के माहेका । एटम बम, हाईडरोजन बम काम मालईस्च छान्नाखीड, सुन्य आकासाड न होसकोई केशवकुड टीमके संगीन छाक्के जुङ्कुट जाट्म ले । किन्टु बिरीहस्पटी ग्रहईड त्वाच बैग्यानीकको दुक्क ले, राहाम ज ले पिर्ठ्वीलाक .....।

परिकल्पना २०५१/२०५२ पाल्या, तानसेन

लेखन मिति २०५४, खोटाड

ढाकरे जीवाक

ऊफ ! ईस जीवाक .....

मिलुआड हुट डाम भुपडीआड बीरबहादुर खुईया जाट्म ले । होसे गम्भीर डाड्मो ले । चिन्टीट ले । बिक्च मीकडी भालाक्के पामो ले । होचै जीवाके ढिक्कार सेम ले । होस्के लाङ्घा नीरस छान्म ले । बन जंगलओं ग्वाको ढरी राप्नाड लख सेम ले । होसके रेटनाड लख । ..... जीवाकाड कुन्च ढोको लेआ, टर .....

फुलमाया कठा गाँस्डीच रो, ज्याच कसम, कठा जीवाके सहबासओं सम्बन्ध छिनीड बेकम्मा छाना । काटैचोटी होचेउ रो आड् तूसारापाट छाना । भा भासैस्नाड लख लैडीस्म ले होसके । टिस्यानीड रोच फुलमाया छिनीड घिर्ना जाट्ले । होसके फुलमायाओं बोईमोईकोई डेच कुरा, “..... इन्च ढाकरे के मिजा याहाके माछान्ने, डुख डिन्त्ले ।” डेच बाक्यै होचेउ गीन भाट्म ले । आखीर होचेउ बोइको कठा लाहुर आन्च, नम्बरीको टर .....। होचेउ बोइके पल्टनीड नाम चेमो याहामो बिरहीन्च आईसा, पल्टन टुट्डीस्नाड, पेन्सन मायाहालेस्या । मेन मार्च लेनाड ज बोई सिच, मोईए डुख जाट्म होरोक्च होसके ।

इम परीवार गरीब ले ढ्याड ड इमान्डार ले । मिहीनेटी ले । काजुस्या ले । होसे पढीस्के ट सिपालु लेआ । लाङ्घाओं इस्कूल, बहुडलीय राजनीटी ए गाँज्डीच । सिराकोई मेक्कुड कार्यकर्ताको भर्ती जाट्च, स्वाढ्या मास्टरको मुके मायाहाके । मास्टरकुड जजा मिजाको बोर्डीड इस्कूलाड पढीस्के । मास्टरकोके खासै मतलब मालेआ । सरकार के ट छान्च कुरा माछाना डलर बान्के कुरा बाहेक । होन्च परिस्ठीटीआड ड होचै इस्कूल टहओं बोर्डाड पहिला श्रेणीआड पास छान्मो लेआ । पढ्कोई डेउला, होसे लीसके काट डक्छ भर्मी छान्ने ।

“..... नाकोके डई ईड्को ल्हेस रुडा । टर नाको सफल माछाना । अब नाकुड उमेर आना, नाको लाहुरे माछान्ने । डाके ट जसरी ढ्याड ड लाहुरेनी छान्के ले । शहराड सजीसजावट ईम, कार चहीस्ले । होट छान्म, डाके म्हाक्नी । ..... डऊ बिहा अब राहाच माघ १५ गट्या डाँडा इमो लाहुरेकठा छान्ने । होस चमचम बेलायटीड न्हीसरा छुट्टी राहाम ले । .... अँ नाकोके होन्नाड डई यट्ले

ल, राहानी है। खयाक म्हाकम छिनीड आरमीट्के परीसोले। खयाकओं कुराड डाके एक्स्कुज जाटनी ल।” – होसे पोखराओं बिर्टीस क्यामाड भर्टी माछान्तास, डुप्च बिट्टीकै सजीलै डेआ। होचेउ इन्चो कुरा हटा रोओं सम्बन्ध भाट्चए जाट्नाड छा खुरसानी मोल्नाड लख छानोला होचेउ चिरीस्च गीनाड। मिभड भिट्टी भिट्टी राप्प ले। होचेई ढलीड अनुय, विनय जाटा टर मारहीसा होचेऊ सम्बन्ध।

छिनीडपीहीन लाङ्घाड विरबहादुरओं आरमीन विर्या ढाक्रे छान्म ले। लाङ्घाओ चलन ज लाहुरे छान्के। पेलीस आन्के फोकुड पहरेडारी जाट्के ड छान्च आय आरजनीड इम जहानको डोस्के। लाहुरेआड ड बिर्टीस्याके काट नम्बरी गेर, हटा सिभील सर्भीसाड आन्च, मजडुरी जाट्के अमेरीका, बेलायट, यूरोप, जापान, कोरीया टाक्च न्हीसरा नम्बर, गल्फ कन्ट्री, मलेसीया, इन्डीयाओं लाहुरेको सोम नम्बर हटा नेपालाड सेवा जाट्चको .....। होस लाङ्घाड पेलीस मान्च बीरबहादुर माट्रै ले। अरु छिमेकीकुड इमाड कुसै न कुसै पेलीस आन्म ले। आम्डानी जाट्मो इमाड जहानकोके पैसा बिर्हीन्लेको। जहानकोई आढुनीक फेसन बिल्के, मुमो न स्वाढ्या ज्याके, इलाक आलाक सहरलाक छर्याके, सपीड आन्के ढिन्चो रोस, रेवस लुप्प ज ले। ढलीड लेस्चको बसाई सारीस्म सहरलाक भाल्च परम्परा केस्म ले। लाङ्घाड अरु आय आरजनओं सीप पाहाके, काजुस जाट्के सु ड माले। कुचै ड हर लामो वा ही ड को ब्यवसाय जाटा टेढ्याड सार्वजनीक ठाउँ आड् रेट्के जाट्ले। मालेस्च भर्मी डेमो खुब कुरा चेले – ढाक्रे, ज्याके माडिन्च खाटे, पाखे, लेकाली .....।

उपभोक्तालामी, बजारमुखी र पराढीनटा मानसीकटाड् आरज्याहाच लाङ्घालीकुड सामु होसे बेकम्मा छान्म ले। अब लाहुरे छान्के पेलीस आन्के होसकठा पैसा माले। न्हीस/सोम लाख रुपीया कुटै राक्के। मोई बुढीस्चै आन्मो ले। बोई मारनाड ज सिच। पेन्सन माले, मोईकोई पढीस्के माडीना मेकुड उमेराड। ब्यापार ब्यावसाय माले। बहीनी ड कर्हाङ्चै आन्म ले। होसके ढरी ढाक्रेओं बहीनी डेले। होसकोके बजाराड केस्च बढेनको लोके ड माहेक्ले। ब्यवाहारीक भ्रमेला बीरबहादुरओं काँढाड राहाम ले। होचै इस्कुल टहईड ढेमलाक पढीस्के माहेका भर्टी छान्के खेर्मो त्वानाड।

आस्काटलाक मेनो भर्मी माट्रै जागीर कास्के लहोलामी, भस्टचार, घुसपीस ढिन्चो बिकीर्टीओं हिमाल टोरोस्च लीसाड होचै जागीर डिन्च कुरा

मालेआ । होसै भरीया छान्के बाहेक अरु बिकल्प मालेआ ।

फुलमाया कठा काली गन्डकी ड आडडी ओं सङ्गमो टालआड आरम्हेच, टामीकोटीड माछापुच्छरे, अन्नपुरन डोस्च । ट्याम्के लेक ईड सगरमाठा डोस्म होसकुड रो के सगरमाठा लख घाड्च खास्के हटा हिउं लख स्वच्छ डाच कुराको होचेउ मानसपटलाड कुलाक मानाम (/सपना) डाङ्नाड लख छान्म ले ।

होचेई मेनो भाग्यके ढिक्कारडीचै फिरफीरे बनाड सिङ्घाँस जाट्के होचेउ डैनिकी छान्म ले । सिङ्घाँस जाट्नाड होचै मचाबारी साहींला लाहुरे ए डेच आहानको, – ..... बोर्डि जहाज काल्हच, आर्मी टालीम जाट्च, बिर्टीस रानीओं डरबाराड गार्ड मुच । बकिहाम प्यालेस छर्त्याच । गोरीनाको कठा ह्वाच, छर्त्याच, मोजमस्टी जाट्च कहानीको । सिङ्गापूराड डुप्च आरन्हामको, बैंकक हटा मलेसीया छर्त्याके आन्नाडओं नवीको । फेरडीम डिन्च आरन्हामको । ह्वीस्कीए टन्न छान्च समयको ।

होचै कल्पना जाट्म लेआ जीवाक डेच ट इन्च पो ट । न्हीस याक जीवाकाड सम्म रमभमओं जीवाक । होसके अभ् घट लइस्च बाट लेआ – ‘नेपाल छुट्टीआड राहानाड बिर्टीस क्याम्पओ गेटाड लाके राहाच चमचमाओं लोभ लगडीस्च आरन्हामकुड आहान । अडीजा पैसा खर्च जाता डेया, ओलके । फाईभ इस्टर होटल आन्के हेक्के, रेस्टुरा टाक्के हेक्के, मसाज केन्द्र आन्के हेक्के होलाड रंगीन नवी खास्के हेक्के, ... ।’

होसके साहीला लाहुरेओं इढिन्च कुरा खुव लोभ लैडीस्म लेआ । होचै डाङ्मोलेआ लाहुर्याको छुट्टी राहानाड ड कुडीक सम्मान डिन्च । सिगरेट, ह्वीस्की हटा नाम्च सिडीओं टारीफ । कोरली ठिटी, आरन्हामको लाहुरे डेटास हुरुक्कै छान्च ड्रीस्य को । छान्डीम छान्डीम, फेरडीम फेरडीम डिन्चके । होसै आरमीट्नाड आरमीट्नाड होस मानामआड ज म्हा, ... ।

भसङ्ग छाना हटा मेल्लाके ढिक्कारडीआ, – ‘ढाके छान्तास ट कुचै ड माडिहीके आइस्या ..... छिनीड जुग ढनसम्पटीओं आइस्या’ । होसेई हरेस ज्यानाड लख गीनभिट्टी डेआ, – ‘पेलीस आन्के, छर्त्याके लेच रहर जम्मै म्हा ।’

सिङो भारी खास्मो होस डिपलामाड खेह्वा, भारी बाटा । नमखन बेस्मरी खान्त्म ले, नमसोस सिटा ख्वाहाच टोपीए चिकिल्लीम्च टाहाँ खास्म ।

आलाकीड बद्दीप्रसाद टाकराहा । बीरबहादुरे ट चिन्डीआ होसके, टर बद्दीप्रसादे चाहीं चेक्टार समय लगडीसा चिन्डीके । स्वाह्याकढा मीके डोस्म डेआ, “..... नाको गेम्म ज ले बीरबहादुर जी, नाको ट कुडीक परिवर्तन छान्त्सेसा

भन्डै डै ट माचिन्डीच । आल के ट माडुप्व ड ६ ल्हेस छाम्म भ्यालेसा ।

“आले ट नी ! ढलीड ल्हेस छाना माडुप्व ....., खै कुचेई चिन्डीले र ढाकरे भर्मीके ?” -चेक्टर चिन्टीट टाँहा जाट्मो बीरबहादुर ए डेआ ।

होन्चो कुराड पीर माजाट्के डेमो बद्दी ए होचेऊ टिस्यानीड हटा जुडकुटको सफलटा/असफलटाको गिन्हा ।

होचै ड, ‘लाहुरे छान्च ढोको लेच, ढलीड ज सम्पटी कमैडीके रहर हटा बाजी बराजुकुड पालाओं रोस, रेवस डाके हटा समाजाड अरुको डेनाड लेस्च टनाकके डेम ५/६ ल्हेस लाहुरे सेलेक्सन (आर्सात्व)ओं फाईनल सम्म टाक्च टर सफल माछान्च, इचई जाट्नाड पढीस्के कुरा म्हाच’- सेटाका ।

बद्दीप्रसाद ए होचेऊ कुरा सेच न्हुनीड होचेउ असफलटाके सहानुभुटी याहा । मेन ड डुखी छाना । इस्कूलीड भाच न्हुनीड होसे गरीब परिवारओं छान्दयाड ड सहर आना । फोकुड काम जाट्म, निमेक जाट्म द्याड ड बि. एस्सी पास जाट्लेसा । होचेई ढरी गरीबी ए जाट्नाड डाक्टर इन्जीनियर छान्के ट माहेक्लेसा । इलाड स्वाढ्या विसय पढीस्के की ट लहो भर्मी मन्टरी वा कर्हाड्च पडाड छान्के परीसा की लहाटुड ढलीड ज पैसा चहिडीसा । गरीबके बेकामे एजुकेसन याहाच सरकारी नीटि लेच इस लीसाड होचेई ड मानाम पुरा जाट्के माहेका ।

होसे खुसी लेआ, ही के डेनाड होचे मेल्ल्हो मोईभाड सेवा जाट्के डिन्टम लेआ । होचे ढेमाड लाड्घाओं माढ्यमीक विद्यालयाड पढीसाक्च लेउलेसा हटा अघेर पढीस्के विचार जाट्म ज लेउलेसा । लाड्घाड किरसी, स्वास्थ्य, सिक्छ्या, कुरीटी ड मास्वाढ्या चलनकुड बारेआड चेटना फयल जाट्च काम ढरी जाटोले । होचेउ अभीयानाड सामेल छान्के आह्वान जाता ।

इस्कूल पढिस्नाड बीरबहादुर फस्ट छानोला द्याड बद्दीप्रसाद ठरुड छानोला ।

होसकुड वार्टालाप केस्चै जाता ड अघेर बद्दीप्रसाद ए डेआ, “..... डोस्नीस् पेलीस माट्रै कर्हाड्च माहाले । कानकोई लहो मोईभाओं भार ढरी आरमीट्के परीस्ले, मोईभाके ड याहाके परीस्ले नी । इलाड कानकोई कानुड उट्पाडन ल्हुडुक्के परीस्ले । यडी जम्मैको पेलीस आन्के, इलाड उट्पाडन माजाट्के आले द्याड कानुड ज्याच कुरा, जडौरीको ढरी डलराड लोके परीस्ले । होसबेलाड पेलीसाड आन्म म्हाक्च इस्टराड काम जाट्म कमैडीच पैसाए जहानको कोक्के सम्भव आउले र ? आस्काटलाक, काट जना पेलीस आन्के र कमैडीके अरुकोई इमाड मुम मनोरन्जन जाट्म मुनाड पँजीओ गोमोक माछान्ने, हटा भन भन ल्हुड/४०

पराधीनता राक्ले । हटा जम्मा कामको पेलीसो भर्मीए जाट्म याहाके परीस्ले इलाड । होन्च बेलाड कानुड लीसओं छबी कुलाक टाक्ले हो ? बिचार जाट्नी ट ।”

चेक करहाइच सावटाड बद्दीप्रसाद ए डेआ, – “पेलीस आन्के, अडीजा पैसा छाना ड्या सुरा सुन्दरीकठा मोज जाट्के रोस ले नी होचेई ट कानुड समाजाड विकीर्टी राक्म ले । पैसै चेलीबेटीको लोचिस्म, आरलाचिस्म ले । कानुड रोस, संस्कीर्टी म्हाके ठाल्म ले । आस्काटलाक, पेलीसाड म्हाक्च इस्टराड काजुस जाटा ड्या डिमाग ढरी होट न खास्म याहाले । ही के टेनाड मालीककोई नोकरके सेन ड मालीक अट्छाने डेम माडेले । म्हाक्च बर्गाड चेटना राहा ड्या क्रान्ती छान्ने । क्रान्ती रोक्डीके ढेमाओं करहाइच भर्मीको म्हाकाड लेचकोकुड डिमाग, बुड्डीके साँगुरो खास्के बल जाट्ले । हटा केवल गुलाम माट् रै खास्ले । होसे डुख म्हाक्के भर्मीको रक्सी गाके, बेस्यालय आन्के, सुरा सुन्दरी पाके बाढ्य छान्ने । ..... लाड्घाड डोस्नी न कुडीक होन्च भर्मीको ले लाड्घा ल्हेस्नाड समाजाड खाट्के माहेक्म बसाई सारीस्म ले । होसको लाड्घा डास्नाड ड ल्हेस्नाड परिवर्तन छान्म भ्याले । कोही लाहुरेको सामाजीकरण डेच हान रक्सी गाम कठा मुके, आरन्हामको कठा रमाईलो जाट्के, जुवा टास गेस्के, भोजभटेराड ढलीड याक जाट्के ढिन्च मास्वाढ्या कुराड सामेल छान्के कुराके प्राठमिकटा याहाले । होसे ट विकीर्टी आले नी ? सामाजीकरण डेच ट का-आपसाड डुस, प्रटीस्पर्ढा, मानवीय बिकास, समाज परिवर्तन आडीको परिस्ले नी । काने लाड्घाओं बिकास जाट्के हेक्के परीस्ले । लाड्घा जुरमुरइस्के परीस्ले । टब ट लीसो बिकास छान्ने, लीस सम्मपन्न छान्ने । नाको कान ढिच जम्माको पेलीस आना ड्या इलाड कुचेई काजुस जाट्ले ?”

बद्दीप्रसादओं कुरा सेम बीर बहादूरए मेनों मट डाके ठाला, –“ ..... इलाड पेलीस आन्च संस्कीर्टी हटा पेलीसाड कमैडीच सम्पटीए माट् रै कानुड लीसओं अठटन्ट्र ढान्म ले । पेलीसाओं पैसा कमईडीमो लीसके गुन ढरी लैडीम ले । समाजाड ढलीड भर्मीको ढनी ड छान्म ले । लाईफ इस्टायल ढरी परिवर्तन छान्म राहाम ले ।”

“आलके ट होस कुरा सट्य आले । पेलीसाड कमाई माजाट्के आले ड्या लीसों अठटन्ट्राइड पेलीसाओं पैसा सुन्य छान्ने हिके ड्या कानुड लीसों उत्पाडन अडीजा माट् रै पेलीस बिर्हीन्ले, होटै अडीजा माट् रै राहाले । टर ईलाओं भर्मी सक्तीकुड श्रम पेलीसाड आरलामो राहाच डलरे कानुड लीस परनिर्भर भन् ढलीड छान्ने । हिके ड्या काने कानुड आढारभुट आवस्यकटा पुरा जाट्के सामान उत्पादन जाट्के माहेक्ले हटा पट्ट सामानको पेलीसीड डलराड लोम राक्के परीसा ।

इचै जाट्नाड जटाईड कमैडीम राक्च होलाक ज ल्हेस्ले, कान गरीब न छान्म मुले । आस्काटलाक, ईलाड भस्टचारओं, बिकीरटीओं, सिराकुड मनोमानी बिरुड्ड डाक्के सु ड माछान्ने । होट छान्म जब ईलाड क्रान्तीओं कुरा छान्के पाले, सिराकोई रेन्फा आरन्हामकोके पेलीस बिरहीन्के बल जाट्ले । इन्हाड भन् होस ब्यापक ले । डोस्ती न पेलीसाड नाली सफा जाट्के आनच कुल्ली, ह्यामीके ढरी परधानमन्टरीए फुलमाला बुसाक्म बिडाई जाट्च । इचेउ अर्ठ ही ड्या, कानुड लीसाओं सिराको, सरकारी संयन्ट्र ए जाट्च गड्डारी काजुस बिरुड्ड कुलाकिड ड सावट खेउके मट्हेके डेम हटा ईलाड क्रान्ती नट्छाने डेमो । हटा मेन सढा सट्टाड मुके अट्डीने डेम । टिस्यानीड कासरा ड न्हीसरा बिस्व युड्डाड ईलाओं रेन्फाके साट्के डेमो बिरहीना, हिके डेनाड होन्नाड राणा सासन बिरुड्ड सावट खेउम लेआ । सहीड लखन ठापामगरकुड सावट मौलडीस्म लेआ । रेन्फा उमेराओं भरमीओ सक्ती परिवर्तनओं बाहक आले डेच कुरा सासककोके स्वाढाकठा ठाहा छान्ने । टिस्यानीड बली याहाके बिरहीन्च लाहुरेको सासक वर्गईड जहीले ठ ठगीस्म मुम ले । छिनीड संसाराड होन्च लडाई माछान्म ले र माट्रै हटा भरमीको स्वाढ्या सेच, यडी इमाड सिवाक टाकराहा ड्या, होन्नाड भरमीओ मिभड कुन्च छानोला ? बिचार जाट्नी ट ।”- बद्रीप्रसादए बीरबहादुरके इतिहास, सासन सट्टाकुड ठिचोमीचो बारेआड डेमोलेआ ।

“ही जाट्के ट लफा, लाहुरे छान्नाड डेमो लहो जम्मै उमेर खेर आना । पढाई बिगारीसा, अब जीवाक ढाकरे माट्रै बाँकी रहीसा ।” - मेनो डुख होंसा “.... लाड्घाड, समाजाड ट अरुके इज्जटै मायाहाले । लहो लीसाड जागीर जाट्चकोके ट हेय मीके डोस्ले । अरु ट ही कुरा जाट्के ?”

लाड्घालीकोई, छिमेकीकोई ही टेले डेमो मुके माहाले, लहे स्वाढ्या ड मिनाम काजुस जाट्म होस्कोके टनाक्के परीस्ले । लीसो सेवा जाट्म टनाक्के हेक्के परीस्ले । कानुड समाजाड लेच अग्यानटाके लोहोके काजुस जाट्के परीस्ले । इलाड ढलीड काजुसको जाट्म समाज ड लीसके फाईडा वोलोक्के हेक्के ।” - बद्रीप्रसादे डेम ज ले, - “नाकोई लाहुरेओं मानाम के काट साईडाड डाम, लहो पढाई के निरन्टरटा याहाके परीसोला । नाक्को ढिन्च बुड्डी लेच भरमीको पढ लाहुर आना ड्या वा लाहुरे छान्के डेम लेच डिमाग बिगार्डीआ ड्या कानुड बिकास सेन छान्ने लफा ? कान मन्चाड भासन जाट्नाड कान न्हुनीड रहीस्म ले डेन्या टर ब्यवहाराड लेच बुड्डीको पेलीसलाक म्हाके छाना ड्या कानूड बिकास छान्के गाहारो ले । कानकोई फोकुड बन्डुक कुडीक बुके ? काने ट लीसो खाटीर बिबेक ओं बन्डुक बुके परीस्म ले, अबिबेक ओं बन्डुक कुडीक बुके ? होचेउ लागी कान रेन्फा भरमीको टयार छान्के परीस्ले । अढ्यायन, अनुसन्धान जाट्के जरुरी

ले । क्रान्ती निटान्ट जरुरी ले । लीसाड लेच भस्टाचार, घुसखोरी, गरीबी, श्रम शोषण, पराठिनता, सोसनको लोहोके परीस्म ले । ईस कानुड सामुहिक जुडकुटीड सम्भव ले ।”

बद्रीप्रसाद चेक भावुक छान्म अडीजा ठप्डीया, “अब नाकोई ड पढिस्के परिस्ले हिक्मट हार्डीके माछान्ने । नासाट्नी हिक्मट । ५/६ ल्हेस लस छान्म ही ड माछान्ने । पढीसा ड्या जागीर ज्याके परिस्ले डेच ही ड माले । ठौरै पैसाए जीवाके पाहके परीस्ले । लाड्घाड आढुनीक खेटीपाटी जाट्के, चेटना जगईडीके हेक्ले समाजाड् । ग्यान, बिग्यान ल्होड्ले लहो ड, बिचार खारिस्ले । डै किटाबको विरहीन्ले नाको के । हटा सामुडायीक बिकासों संघ संस्थालाकिड ढलीड कुरा पाहाके हेक्ले, होलाक सडस्य छान्के परीसा । दर्शनको पढीस्चलाक ड त्वाके परीसा ।”

लोट्च होसकुड वार्तालाप न्हुनीड होसको भा । बीरबहादुरओं गीनाड काट आसा खेह्वा, ‘आले, डै ढरी ही ड जाट्के हेकोले ।’

इमाड राहा, भारी बाटा । मेनों भुपडीआड मुआ । ‘आले, डा ढिन्च ठुपै भर्मी ले ईस लीसाड, डा माट्रै लाहाकाट माहाले । अरु ढलीड रेन्भा भर्मीकुड पढाई बिगारीस्म ले ईस प्रोसेसए । डई माह्वार्च डेच डौ पढाईके मुख्य खास्के परिस्च हटा लाहुर्या छान्के साईड काजुस डाके परीस्के आईस्या .....’ होचै मेन भिट्री भिट्री गुनगुन जाता । ‘आले ट ! समाजाड परिवर्तनओ खाँचो ले । कानुड समाज ओ बिकास माले । सहराड बिकिर्टी ड फोहोर ठुपारीस्म ले । कानुड लीसके संकटाड टाहामो ले भस्टचार, घुसखोरी, नाटाबाड, कृपाबाड, स्वारठबाड हटा सामान्ती सोसकोई । मेल्हा र लहो सन्टानकोके माट्रैके ह्याड ड कमैडीम याहाके चलन ले कानुड समाजाड, होचै बिकिर्टी फुनुक्म होरोक्म ले । डई इन्च सोचडीके गलट आले । डई जे जटी ब्यक्तीबाडी सोच ला, अब मालाले । आखीर ढाकरे जीवाक आले ड्या ड लीसके डई डुस याहाके हेकोले नी । ह्वीस्की, बियर, आरनाम, मोजमज्जा डेच ट काछीन पो ट ।’

होसके मोईए ज्याट ज्याके यट्काड । फोक्सिड मिल्हाओं टपरीआड मकै ओं छो हटा राड्क्वा ओ बेस्काम, गुन्डुरूक ओ मेटकठा ज्याके ठाला । सपासप ज्याम लेआ, मोई ड चुपचाप लेकाड । होचै मौनटा भासा र डेया, –“डा अब लाहुर आन्के मानाम माडाले । डा इलाड न मुले । इलाड मुम डा ईलाओं समाज पढिस्लाड् । समाजओं हिटाड काजुस जाट्लाड । लाड्घा हटा लीसओं बिकास जाट्म डै इसके आट्मनिर्भर खास्ले । लीसओं परिवर्तनके डा नवी नम्सीन सढा पुन्ले, सड्घर्स (डाबरोड) जाट्ले । डा ढाकरे छान्दयाड ड डा काट उडाहरन छान्ने

मोई !”

मोईए डेया, -“नोओ बिचार जाटो बाबू ! डै ही डेले र, डौ जीवाक ट कस्टकठा आना । अग्यानटाए चेसा । डौ आसय ट नाकोई सुख डिन्नीस, स्वाभीमानी जीवाक जिवानीस् । आखीर सम्पटी जोर्डीनीड माट्रई कुचेई ड सिनाड माल्हे । बरु भर्मीओं हिटके, समाजओं हिटके हटा लीसके काजुस जाटा ड्या आरमीन रहिस्ले सढा ।”

मंसीर/पौष, २०५९, पोखरा

लाड्घा ल्हेस्म ज...

रिम रिम नम्मारके पाम ले । काहुँ डाँडाओं उकालो खेउम ज ले होसको, न्हीस मिजाको कठा । होसको टाक्के अघेर ढलीड ज लाम ले । लाड्घा डास्च ड ८ ल्हेस खाल छानलेसा .....

बुढास्च बोईमोई, ही जाट्मौलेको छेन ? गेप्म ज ले या छाम ? खबर माछान्च ड छान्लेसा ६ ल्हेस टार .....

पेलीस (फोलीस) काजुस जाट्के आन्च ड १० ल्हेस छाना । बैस लेआ होन्नाड । सग्लो जीउ (डीही) लेआ ....., इन्हाड होन्चो जोस जाँगर माले । बैस लेनाड भीर पहरा ड भास्के हेक्ले लख सेओला ....., इलाड ज मुमो, काट उद्यम जाट्मो जिवाके हेक्ले, लीसके डुस याहाके हेक्ले लख ड छानोला ।

घ्याड्सिड डाँडे कान्छा, घोड्सीडबारे किस्न्या पेलीस आन्म ढलीड ज पैसा भुरुम्म राक्च । पट्टकोई जाक्च होसके । आरन्हाम ड लाहुरे डेटास हुरुक्के ....., गीन भराका लहो लीसाड मुके, इलाड काजुस जाट्के । त्वाके पेलीस, गीन बाहा । लाहुर्याकुड मराड्च गफ, पेलीस ओ रंगीन जीवाक सेनाड .....

हरक्याओं गीन भिट्टी कुराको गेस्म ज लेआ । होसको उकालो काल्हचै लेआ ।

होसके पस्चाटाप लेआ, - 'लहो लीस डास्म पेलीस आन्नीखिड मराड्च । ढलीड डुख जाट्नाड ड ही लख ज मासेच । हटई लाहा फ्याक्ट्रीआड काजुस जाट्नाड हील हुटाड कर्हाड्च चोट लैडीस्च ड अपाड्ग छान्च .....

“ड्याडी ! लाड्घा ट ढलीड ज गेसाक्च टिटिट, एरोपेलेन आउले हो । होलाड आन्नीखिड चोकोपन, मिठाई लोके हटै ज्याके । ड्याडी के, मम्मीके हटै डाडाके काट काट चक्लेट याहाके .....” सोम चार ल्हेस खाल उमेर लेच सान्टीए डेया हरक्या के ।

हरक्या ए डेया, -“ नानी ! लाड्घाड च होन्च हि ड माले .....”

“कुन्च ड्याडी ओ लाड्घा ट ? मम्मी ओ सहरओं इमाड ट कुडीक ढलीड पसलको ले । कुडीक ढलीड टिटिच.... ईलाड लख त्वाके मापरीस्ले । डा के कुडीक

ढललड गेस्मा, चोकोपन, चकलेट ..... राक्म योहोला अड्कलकोई । डई ड्याडीके ट माजाक्ले .....” सान्टी मेनो मोईलाक ल्हेस्म हरक्याके डेआ ।

बसन्त्या माडाक माडाक ह्वाम लेआ । नीरु ड चुपचाप लेआ । चौपारी टाकराहा, मुकाड म्हुड बाट्के । नुड्के अघेर ढललड ज ले ..... ।

हरक्या पेलीस जागीर जाट्के आन्च सेटमीन सेनाड होसकुड इम कुडीक मराड्मो लेआ । हरके ओ बोई जिवाकाड इन्च याक ड रहोले डेमो, मराड्म लेआ । लाड्घालीकोई ड ‘अब डाँडालीकोई सुख डलन्च छाना । मढेस गाहारा लाले, सहर बजारलाक इम खास्ले ....., मालेस्च भर्मी अब लेस्च छान्ने .....’ डेमो हरकेड बोईमोई के डेउला । लाड्घा ओं टाठोबाठो भर्मीकोई होसकुड जग्गा लोके परीसा डेमो होसकोके होमोला । हरकेड बोइए, “मिजा ए ही डेले ?” डेम होउला ।

आलके ड अडीसकाल रिन छिक्म, हटई इम ओ र्हा, भैंसी, हेंटको आरलाच पैसा जम्मा जाट्म काठमाडौ डलालके जिम्मा याहाच । डलाल ए ड ढलीड डुख याहा । काठमाडौ हटा लाड्घा खेरेका बेस्सरी । हरकेड गीन सिम भ्याम लेआ । अरुकोई अब इसको रिनाड ठाहाच छाना डेउला । पेलीस आन्नाड डेमो ढलीड भर्मी रिनाड ठाहाच पट्कोई डाड्म न लेआ ।

हरक्या कटार अरबलाक आन्च १० ल्हेस अघेर । पेलीसाड काजुस ट ढलीड न डुख लेआ । खान्च सार, फ्याक्ट्रीओं खटरा काम ..... । अडीजा टलब (निम्याक), द्याड ड इलाड एस्नाड चेक्क ढलीड छानोला । सोम ल्हेस न्हुनीड होसे लाड्घा उडा । रिनको लोहा । अरु खासै जाट्के ट माहेका, बोईमोईकुड अघेर ढलीड ज रिन लैडीम लेच जाट्नाड ..... ।

अरबलाकीड उड्च लाहुरे हरकेके ढलीड आरन्हाम कोई जाक्के ठाला । खायाक-खायाक रेट्च कोई ड मान जाट्के ठाला ।

मेनओं गीन ज्याच आरन्हाम नीरुके रो बाट्म, जोहाक्म इमाड राका । बोईमोई हटा डाजुभाईकोई भिट्ठी का । सोम याक ओ सगुन ठेकी टाहा नीरुओ बोईमोईकोटुड ।

होचेऊ छुट्टी ढलीड मालेआ । होट छान्मो, ढोगभेट फसाक्के इमलाक हटई माईटीलाक ड भोस्काड । सोढेनी आना, याक डेकाड ।

ढोगभेट फसाक्नाड २० टिन रक्सी, २००० सेल, २००० बारा, ४० ढार्नी वाकस्या हटई २०० जना जन्टी डिहाका माईटीकोई । जन्टी हटई पाहुर लाम ल्हुड/४६

आना हर्के ढोगभेट फसाक्के । खुब मराड्म फसाका ।

नीरु ओ बोईको ड लाड्घाड गन्यमान्य । पेलीसो गोर्खा पल्टनाड भर्टी छान्म पेलीस आन्च । मेकुड इज्यट डामो टोको ढोगभेट जाता । हर्क्या ड अरबे लाहुरे .....

ढलीड खर्चीलो रोस, होस लाड्घाओं । आलके ड ढलीड भर्मीको बैस लेनाड लाहुरे छान्म पेलीसाड लोहोच । लहो लीसाड उद्यम जाट्के सोंच मार्हाच, इलाओं वातावरण माह्वार्म .....

हर्केउ छुट्टी सोम महिना लेआ । ढोगभेट भ्या ड भुरा अरबलाक ।

छिनीड पिहीन ओं ल्हेसाड लाहुरे छान्च टरीका फेरीस्म लेआ । जिजुबाज्यु कुड पालाड ढलीड रेन्भाको पेलीसाड गोर्खा भर्टी केन्द्राड भर्टी छानोला । छिनीड होलाक अडीजा भर्मीको माट्ई आल्के ठाला । हटा अरब, मलेसीया, कोरीया, जापान लाक आन्च लहर केसा । माहेक्चको डिल्ली बम्बैलाक । हेक्चको अमेरीका, जर्मन, कोरीया, जापानलाक .....

ढोगभेट फसाक्च ल्हेस नीरु ए टुक बुम लेआ । बसन्ट फुन्हा । मर्हाडा पट्टको । छैँटी, न्वारन, पुरभडै (भातखुवाई) ढलीड खर्च जाट्म उम्कईडीआ । पैसा बिर्हीना हर्केई ।

आस्काट ल्हेस नीरुए हर्क्याके ठुरी रिका –

..... डा लाड्घाड मुके अब माहेक्ले । मिजाके पढिसाक्के परीसा । लाड्घाड स्वाढ्या इस्कूल माले । पट्टकोई इङ्लीस बोर्डीड इस्कूलाड पढिसाक्के । कानकोई ड इज्यट डाके परीसा । डा सहरलाक भाल्ले । होलाड मुके हटा मिजाके पढिसाक्के ।

.....
शहर बजाराड ट फोन छान्ने टा । हटै नाको कठा फोनाड डाक्के डिन्ने टा । डाके कुडीक मिभड ले नाको कठा डाक्के । .....

नीरु

हर्केई छान्ने डेम ठुरी रिका । नीरु निबा-निमाको कठा बिडा डिहीम सहरलाक भाला, मिजाके पढिसाक्के डेम ।

रंगीबीरंगी सहर, 'कान माडेमो मेन' डेच सहर, नीरु मेनों मिजाकठा काट डेरा लाम मुआ । इम कर्हाड्च लेआ । होस इमाड अरु को ड डेरा जाट्म

मुओला ।

चमचम किसोर उमेर चेकेपाच काट वाट्च सार लेआ नीरु । लाङ्घाओ डहराड वाट्च गुलाबओं सार लेआ । सहाराड काट पार्काड वाट्च सारलख डाडोला होसके ।

लाङ्घाड सिडघाँस जाट्च । हेंट बार्डा, बस्तु भाउको डोस्के, आरुछाके, वाक ह्याक्के परिस्च, नमसोस ए जीऊ छिम्च । नमसोस नाम्च .....।

सहर बजाराड मेन के ज्याट खास्के, ज्याके जाट्म बाहेक अरु काम ही ड जाट्के मापरीस्च । ज्याम गाम मुआ । जाकोके स्याहार सुसार जाटा, इस्कुल बिर्हीना । काजुस माछान्म नमसीन टी.भी./फिलीमको डोस्म मुआ । हटा बजार गल्ली बरालीस्म ह्वा ।

सहरलाक भाल्च काट न्हीस महिना न्हुनीड सहरीया जीवाक पाहाके ठाला, अडीस्काल नक्कल जाट्के ठाला । हटा ट भन वाट्के पाच सार वाट्नाड लख छाना । मिपुरुड वाटा सहाराड .....।

घाङ्च, सरलक्क परिस्च सरीर, लोट्च छाम, गोरो टाहाँ लेच नीरु सहरीया जीवाक जिवाम ढलीड ज सेहेच डाङ्चीसा ..... । होचेउ जीउ (डीहि) भर्मीकोई सारलख सेमो ढलीड ज भमरा छर्ह्याके ठाला .....।

लाङ्घाईड भाल्च, कराच बानी, लहो कुरा भर्मी अघेर डेके माहेक्च, अरुके डाङ्नाड बिर्हीके स्वभाव लेच नीरु मेल्लहो लेन्जाके आरमीट्म मुवा । इलाक आलाक माजाट्म .....।

ढलीड ज भमराको छर्ह्यामो लेआ सार ढेमटाक, बाहाके माहेका होस इमाड, ढलीड ज भर्मी लेचए जाट्नाड् छक्कडीके माहेका .....।

पेलीस लाकीड पैसा राहाचै लेआ । मुके, ज्याके, इलाक, आलाक छर्ह्याके ओलोला । होट छान्म नीरु के खासै पीर मालेआ । सहर भाल्च काट ल्हेस न्हुनीड मिजाके काट सस्टो सस्टो बोर्डीड इस्कुलाड का । नमसीनलाक फुर्सड छाना ।

ढलीड फुर्सड छान्नाड सारिरीक आवस्यकटा ड कर्हाङ्चै आना । भावानाके प्रकिटीए जुट्के पा ।

नीरु ए ढलीड लाफाको लाहुरेनीको खासा । गफगाफ छाना । मेकुड अनुभवको ऐसा । नीरु के ड अरुकूड जीवाक डाङ्म लोभ (रोट) खेह्वा । लफाकुड

सम्पर्कए सारिरीक आवस्यकटा परिपुर्टी जाट्च अफरको ढलीड राहा ।

कायाक, सन्त्याकठा टुँडीखेल अघेर चौपारीआड बडाम ज्यामो मुनाड नीरुए डुपा । सारिरीक रुपाड जाका । मेनओं गीनाड कुरा केटा, - 'समुन्द्राड लेच डी डीबू छान्म नमस राहाके सेन आले सेन, बरु इलाड लेच खोलाईड सिन्वाई जाट्के ठीक आउले .....' होसकुड डुप्च चेकटार बाक्लो छान्चई आना ।

नम्मारके पामोलेआ, चौपारीआड टिस्यानीड खयाक्नीड लख ज सन्ते कठा डुपा । चना, चटपट लोआ ड याहा, - "लौ इस ज्यानी ....."

"अहो ! मापरीसोला नी ।" - हाँस ह्वानाड लख हाउभाउ टनाक्म आढा करा, आढा मेरेस, आढा रोनाड लख जाट्म ठोहा र ज्याकाड होसकोई । अरु लफाको ड लेआ, नीरु को भाचै चेक लोस लोस छान्के ठाल्काड । सन्त्याओ लोच ज्याटके परसडसा जाट्चै नीरु ए डेया, - "कुडीक जाप्च "

"आले र ?"

"नाको भर्मी ज जाप्मो लख ले "

"साँच्चै"

"आले ट नी "

.....

.....

"छिनीड नबी डा नाकुड डेराड रहीड ?" - सन्त्याए अरुए कुसे ड मासेम, रो बाट्च सावटाड डेआ ।

नीरु काछीन करानाड लख छाना । काछीन अफ्यारो लख सेआ । कुलाक कुलाक गीन भिट्ठी कुटकुटी ड लैडीसा । चेक ढलीड बेर माडाक्म, इलाक आलाक डोस्म डेआ, - "छान्ने"

नीरु ओ डेराड छिनीड बिसेस याक लेआ । बजारीड सपीड जाट्म स्या, सब्जी, महंगो रक्सीको राक्म डा । मेने वार्च ज्याट स्वाढ्या कठा ढलीड खालओं परीकार खासा ।

बहिरीड बिजुली बट्टी मालेढ्याड चुचुट छुम्मो भ्याम लेआ । बट्टी माजुरढ्याड भर्मीको चिन्डीके माहेकोला । सन्त्या नीरु मुच ईमओं गलाम फेटा । ईलाक आलाक डोसा । गीन होएँम लेआ, सुके ड माडुपा इमो गल्लीआड । नीरु ओ गलाम ट्वाक ट्वाक जाट्म डाहा । फोवा गलाम नीरुए, पहिसा होसे

गलाम ठुन्हा ।

बसन्त्या मार्च ज लेआ, जाको नमसीन भर उफरीस्च, मिसा चाँडो ज ।
ह्वीस्की, बियरको गा न्हीस छान्म, टिटबीटको कठा । खास्च ज्याट को
ज्याचै लेआ ।

नीरु सन्त्याउ खरेप आना । कठा मुआ । सन्त्याए मेनों कुहाड डाके पा ।
करा खेउनाड लख जाता नीरु ए । फेरी टन्डीआ सन्त्या ए । लल्याक लुलुक छाना
नीरु । सन्त्या ए मिगालाड चुपा । नीरुए मीक ठू, मेनो जीउ डासा ।

सन्त्याए बट्टी साट्के बिर्हीना । नीरुए बट्टी साटाना । राहाटास, नीरु
ओ छाटीयाड हुट टाहा, आरजूके ठाला । नीरुए ड होट ज जाट्के ठाला ।

बढेन सन्त्याए फोम याहाके ठाला, नीरुके रङ्ग राहा । चोली फोवा,
सरीर आरजुवा काछीन । म्हाकाड बिल्हच लुङ्गीको ल्हेटा । अन्डरवियर फोवा .....

नीरुए होचेउ बढेन फोके बिर्हीना, फोवा होचेई ड ।

नीरु म्हाकाड, सन्त्या ढेमाड .....

.....
मिसास ल्हुडा न्हीसानों .....

म्हुडकाड न्हीसान, मिस्काड होलाड ज । पिहीन लख गोराक ज ग्वा माराक्म
सन्त्या ह्वा । होटई खुस लख जोहा ।

होस याक हुँडा, सन्त्या ढलीड राहाके ठाला । घरबेटीकोके 'डाजै आले, डाके
ईलाड हेरबीचार जाट्के ..... ' डेमो डेआ ।

बसन्त्या के मामा डेके बिर्हीना नीरु ए । नबी बसन्त्या मिस्टास ग्याच
फिलीमको ड राक्म डोस्काड हटई, होट ज जाट्के ठाल्काड ।

होसकुड जीवाक मर्हाड्चै आन्मो लेआ ।

म्हुड बाट्चै लेआ होसकोई । नीरुके छिनीड नीरस ले । काटलाक हरक्या
घायल छान्च, आसकाटलाका सहरओं जीवाक जिवाम मुच भर्मी अचानक
लाङ्घा ल्हेस्के परिस्च ।

हरक्या ड डुखी लेआ । जीवाक पिङ्गार पेलीसाड काम जाट्म, नमसोस
खेह्वाक्म आर्जन जाट्च पैसा जोगईडीके माहेक्नाड, हटा बोईमोईओं गीन बिहाक्म
जजा, माहाभाको के सहरबजारलाक भालाक्च ।

नीरु चौपारीआड मिजाड ड मिलु ठोनोक्म लेआ । म्हाकाड सेटी नडी

ह्वामो ज लेआ, मेल्लहो सुराड ।

होचै टिस्यानीड आरमीटा -

“ही ले ड जीवाक ? ज्याके, गाके, ह्वाके, मोज जाट्के ..... । पिहीन ही आले डेके माहेक्ले ।” - पम्फा डाकचै लेआ, -“छिनीड ट डा हवलडार डाजै कठा सराडकोट आन्के । होलाक ज छानने होला छिनीडो नवी ..... ।”

“कुडीक मोज जाट्म ह्वाके ओल्च नाड्के ?” - बेलीए डेआ, -“पेलीसाड नोओं लेन्जै कुडीक दुख डिन्मौले .....”

“अँ लेन्जाको ड कुलाक कम छान्ने र ? ह्वामौले नी फिलपीनी माहाभा को आरन्हाम खास्म, ... जटी र डिन्ह्ले टा होन्चो माहाभाको, ह्वासमौले नी” बेली ओ डाक माडुम्मो प्वाक्क डाका फम्फा - “पेलीसाड आरनामको डिन्ह्च पसलको ढलीड ज छान्ने टा । ह्वामौले नी होलाक ..... । नों लेनजा ड टाका हो, होलाक .....”

नीरुकुड संगट लेन्जा पेलीस आन्च माहाभाको कठा लेआ । लेन्जाको कोही कोरीया, कोहीकूड अमेरीका, बेलायत, क्यानडा, अस्ट्रेलीया, जापानलक, कोईकुड मलेसीया, ब्रुनाईलाक, कोहीकुड अरबलाक, अफगानीस्तानलाक .....

चेक ढलीड पैसा डिन्ह्च पेलीस टाक्च लेन्जाकुड माभाकुड ठाँटबाँट चेक करहाड्च छानोला, द्याड अरब, मलेसीया, इन्डीया आन्चकूड कम । टर होसको मेक्कुड लाफाके ही ड छाना ड्या दुस यहोला ।

नीरु ओ ढलीड लाफाको ढलीड मोज मज्जा जाट्के परिस्ले काट जीवाकाड डेऊला । टर बेली ए चेक फरक (आसकाट) कुरा जाटोला, होच्यौ लाम फरक लेआ र डेउला, - “लेन्जाकोई बहिरीड दुख जाट्म कमैडीच पैसा ईलाड कानकोई उट्पाडन मुलक काजुसाड, उद्योग ढन्डाड लगानी जाट्के परिस्ले । काछीन मोजमज्जा जाट्म ही जाट्के लेन्जौ नमसोसाड .....”

बेलीके ढलीड लाफाकोई उल्लु खासोला । नीरुए ढरी उल्लु खासा । होसकोई डेउला, - “कान कुडीक लेन्जाकुड गेस्मा माट्ई छान्के ट ? काने ड लेन्जा भरमीके गेट्के हेक्ले नी .....”

“छिनीड डा ट बराही आन्के, डाईबर कान्छा कठै । कार रिजर्ब जाट्म लेन” - मन्जुए मेनो छिनीडो याको सेटमीन सेटाका ।

बेलीओ कुराके ड्यास याहाके सुड्नीमा ए डेया, - “लेन्जाके कान्कोई गेट्के ही छान्ने र ? कानकोई लहो पैसा खर्च जाट्मो लेन्जा ह्वासा द्याड ट ही छान्ने ड ? लहो इच्छा बमोजीम केस्के डिन्ले । लेन्जाकोई ह्वासनाड पो ह्वाके माछाना । कानको ड लेन्जा कासेउ आले नी काड्को ड ही कम .....”

“माझाकोके कम टेच ड माहाले । लेन्जाको कठा कासेउ आले । कान ड लहो हिलाड टोरोस्के पाहाके परीसा, हेक्के परीसा स्वाभीमानी छान्के । आसकाट लाक समाजके खाड्के ट माछाना नी ?!.....” - बेलीए उपडेस याहामो लेआ ।

मासेआ कुचेई ड । जोक्सको खेह्वाक्म भुरुका नम्सुवाड् ।

सन्ट्या सरुवा छाना, आस्काट ठाउँलाक । नीरुए फेरी भकप्रसाद के डुपा । खुब मजा जाता । कार रिजर्ब जाट्म ह्वा बेस्मरी । ढलीड ज ठाउँ छर्याका भकप्रसादके ।

कायाक टुक बुआ । ही जाट्के डेमो खुब ईलाक आलाक छर्याहा । होन्नाड इस लीसाड टुक लोहोके (गर्भपतन) कानूनी मान्याटा मालेआ, काट/न्हीस हजारड माछानोला छिनीडपिहीन लख । होटा छान्म, डाड्म टोको जाट्के माछाना । इलीगल रुपाड ३० हजार खाल पैसा याहामो जाता । पैसौ ही ड पीर मालेआ । फेरी जस्टाको टस्टै छाना, हरके ड टाकराहा । टुक बुआ, सान्टी फुन्हा ।

मिजाको ओला । बन्द्याकरन जाटाका । फिरी छाना, शान्ताराम के डुपा । खुब मोजमस्टी जाता ।

कायाक मिनाम लाफाकठा खान्च याकाड बन्डिपुर आन्च । नम्मारा होलाक न । बास मुआ गाड्च ठाउँआड ।

होटलाड कोठा बुक जाता, आना कोठाड, ज्याट खास्के अडर याहा । गाच कुराको डिहाका कोठाड । गलाम ठुना गा, ज्या हटा -

बिल्हच बढेनको फस्चै आना । बिस्टाराड लेच फास (सिरक) आस्काट कुनाड डाकाड ।

मिनाम लफाओ नीरु ए .....

लफाए नीरु ए .....

.....

भल्यास्स छाना नीरु । म्हुड बाट्च चौपारीआड हरक्यै डेमोलेआ, -
“होईड अब कान, छुम्च ल्होड्ले ।”

हरक्या फ्याक्ट्री ओ काजुसाड डुरघटना परिस्च, सेटमीन राहा । नीरुके पीर परीसा, - ‘अब कुट जाट्म पैसा ओलोकके ? हरकेए काजुस जाट्के माहेक्ले ।’ गीन गेटा, - ‘अब इसकठा मुनीखीड माछान्ने । इसके स्याहार सुसार

जाट्के परिस्ले । आसकाट कमैडीच लेन्जाकठा जाहोके परीसा .....

होस बेलाड ढनबहादुर कठा डुप्म लेआ नीरु ए । ढनबहादुरए ड नीरुके रो बाहाच कुरा सेटाक्म लेआ । ढनबहादुर ओ ड मिमाभा मेन पेलीस आन्नाड जोहोच, न्हीस मिजाको डास्म ।

काट माहाभा चहिस्म लेआ होसके । नीरु के डुपा, ट्वा काछीन । बिहा जाट्के प्रस्ताब डा । नीरु ए ड मन्डीआ ।

बिहा जाट्के ट आले टर ढनबहादुरए लहो रोस (संस्कार), रेवस ड डास्के माछान्ने डेम, अरुकठा सल्लाह जाट्के परीसा डेआ । सेहेच याक डोसाक्के भुसाल (डोस्च भर्मी) कठा, हटै बिहा जाट्के डेमो भा होन्नीड ।

ढनबहादुरए लहो कठा छलफल जाटा । नीरुके ढलीड भर्मीकोई वारहोला । नीरु ओ चाल चलन ढलीड के याड लेआ । डेमो याहा पट्टकोई । नीरुए आर्चीक्नाड ड मार्चीया, सेया जम्मै कुरा ।

होसके घिर्ना छाना नीरुकठा । मेनों माहाभा डिलमाया लख सेआ । जिवाकाड भर मायहाले लख सेआ । बिहा माजाट्च छाना । काट बाहाना खास्म न्हुनीड जाट्के डेमो नीरु कठा भा । रो भराक्वै आना ।

आढा ल्हेस केल्नाड ड ढनबहादुरए कुडीक ड उट्टर माल्हेटा । नीरुए बहिरीड सेआ, - 'होचै ट आस्काट कन्ने माहाभा बिहा जाटा टा .....

होन्नाड सम्म हर्क्या हस्पीटलीड डिस्चार्ज छाना । पेलीस ओं हस्पीटल उसाहा जाट्के महंडगो । होलाड लेच कानुड लीसों भर्मीकोई डुस याहाम उपचार जाट्काड । अडीजा कम्पनी ए याहा । कम्पनी ए मायाहाके पामोलेआ, प्रवासी नेपालीकोई श्रम कानूनइड उजुरी जाटा र माट्ई ।

नीरु ओ आस्काट विकल्प मालेआ ।

हर्क्या काजुस जाट्के माहेका, उडा नेपाल ।

हर्क्याए नीरु के ढलीड ज रो जाटोला । होसके ही ड डेमो मानारोला । जे डेन्त्याड ड बिस्वास जाटोला । पेलीस इड खर्च बिर्हीन्नाड ढरी ही जाट्के ? ही के ?, कुलाक खर्च जाट्के डेम सेन ड मागिन्होला । जटी डेआ होडीक बिर्हीनोला मेने हेक्टर .....

रिमरिम्टी नम्मार्के पाम ले । ढलीड ल्हेस न्हुनीड लाड्घा ल्हेस्च । बनाड डुको डाक्म ले । ग्वाको बास मुके ईलाक आलाक भुर्चै ले । खुब मराड्म छान्म

ले होस चौपारी इलाक आलाक ।

मराड्च प्रकृटी भिट्ठी नीरु ड हरक्याओ मिभड द्याड कुलाक कुलाक
बिर्म लख ले । हरक्याके ढलीड ज मामराड खेह्वा । होसके रेटनाड लख सेम ले ।

इन्हाड मेनों कमजोरी ही छाना ? पेलीस आन्नाखीड लहो जीवाक ही
के स्वादया खास्के माहेका ? नीरुओ डिमान्ड हटा सौखीन जीवाक । बिस्लेसन
जाट्के पाले, श्रेणी क्रम माखाट्ले । समाज बिस्लेसन जाट्के पाले, मेन लेनाड ड
इन्हाड कुडीक परिवर्तन ले बिचार जाट्के पाले, माहेक्ले ढलीड पेलीस मुच
लाहुरे डिमाग ए .... ।

बिर्च गीन लाम, पस्चाटाप लाम अघेर ह्वा नीरु हटा हरक्याको काट
अनिस्चीट जीवाक लामो ..... ।

कार्तिक/मंसीर २०६३, पोखरा

लहुड

“ठ्याड ... SS ... ठ्याड .. SS .....”

लहुड भास्के पाच । घनए लहुड डाप्च सावट राहाम लेआ । हुँकडी गैराड १५/२० जना भर्मीको बडेमानको लहुड डाप्म लेआ । ईस लहुड छेल्हेस आन्च बर्खा यामाड पहिरो आन्नाड भाल्च ।

छेल्हेस नसम ड कुडीक राहाच । भन्डै लाङ्घा माजोक्च । हुलुकके समन हुलुका बारी गाहाराको । ...

नमस कर्हाङ्च परीसा । ढेमाड पहाडाड लेच कर्हाङ्च लहुड हुल्म कानुड गाच डी ओ मूल लेच कुवाड बाराहा ।

ईस लहुड लोहोके काटै चोटी ९०/१०० जना बलीयो भर्मीको चहीस्ले, ईस गाच डीओं कुवा सफा जाट्के ।

भेरुबास लाङ्घा कर्हाङ्च ले । ईलाड १०० टार ईमको ले । ईस लाङ्घा ओं भर्मीको १०/१२ ल्हेस अघेर समन ढलीड ज खाटोला । सामाजीक काजुस जे ड जम्माको खाट्मो जाटोला ।

लाम कोहोके परीसा ढ्याड, जम्मा भर्मीको काभुरुम छानोला । भेरुबास लाङ्घाईड क्याङ्डी, लसार्घा, ग्वाडी, रुङ्सी लाङ्घा टाक्च हटा ईस्कूल आन्च लाम, गा.बि.स. इम टाक्च लामको कुडीक स्वाढ्या कोहोला, खासोला । घोरहा त्वाके खाट्च लाम, कुलाक कुलाक ट मोटर साईकल त्वाके हेकोला होला, इन्हाड लख लाङ्घा खेरेप मोटरओं लाम टाक्ढ्याड ट .....

होस समययाड लाङ्घा कुडीक सेहेच लेआ । सरसफाई ड स्वाढ्या लेआ । भर्मीको समय समययाड सभा बैठक मुम सामाजीक काजुस जाटोला । अन्याय अट्याचार छान्च भर्मीके, डुख परीस्च इमके डुस याहोला । टर छीनीड होन्च

माले । छलकपट, भर्मी भर्मी भिट्ठी डुस्मन छान्म मुम ले .....।

इडको कर्हाड्च लाड्घा भेरुवास मुच भर्मीकोई गाच डी काट साभा कुवा आले । होस कुवा हुँकडी गैराड ले । होस डीए लाड्घा के चहिस्च डी ओलोला ..... ।

ईस कुवा ढलीड ल्हेस अघेर जीजुबाजी कोई कोहोच । स्वाढ्या कुवा खास्म ल्हुडओ ढाराको ड खास्म लेआ । बढेन हुर्च, रेस्च ठ्वा ड खास्म लेआ । ईस कुवा ढेम पुजा ड जाटोला, जम्मै लाड्घालीको भेजाड मोल्हो । हरेक ल्हेस ल्हेसाड गाच डी ओ ईस कुवा सफा जाटोला । लाड्घाली कोई खरेडी याड मार्च लेच डी ड ईस कुवाड जम्मा जाटोला । होस जम्मा छान्च डीए लाड्घालीको के ओलोला ।

नेपालाड बहुडलीय पर्जाटन्ट्र २०४६ ल्हेसाड राहा । पर्जाटन्ट्र राक्के ढलीड सहीड छान्म लेआ । भेरुवास लाड्घाओ भर्मीको ड काठमान्डु आन्म लेआ, आन्डोलन जाटके । लाड्घाड ड जुलुस खेह्वाक्म लेआ, राँको जुर्म लेआ लाड्घालीकोई, नारा लैडीम लेआ । पुलीस ए ड लाड्घालीको के वारेन्ट याहाम लेआ- लीसड्रोही हटा आटड्ककारी डेम ।

पर्जाटन्ट्र राहाटास भेरुवास लाड्घाड ड मराड खेउम लेआ, भर्मीकोई जुट्च जुलुस खेह्वाका । चमचमओ रेन्भाको खूब मर्हाड्म लेआ, कर्हाड्च लडाई पुन्नीखिड जुट्नाड लख ..... । निमीन्ड्रे, ढाकाराम, घनस्याम, रेवाकान्ट, रामडेब हटा ईमानसीडकोई जुट्च जुलुसके सम्बोढन जाट्म लेआ । जम्मकोई डेउला, - 'अब कानकोई जुटा, काने अब लाड्घा के, लीस के सीङ्गापुर खास्ले, अमेरीका, युरोप ढिन्च खास्ले, बिकास जाट्ले, गरीबके डोस्ले । अब अन्याय माछान्ते .....'

बहुडलीय पर्जाटन्ट्र राहाटास, पन्चायट कालाड सीरा छान्म ह्वाच भर्मीको, वडा सडस्य, पर्ढानपन्चको टाहाँ रुहुक्म मुवा काछीन .....

बहुडलीय पर्जाटन्ट्र राहाच न्हीस, सोम महीना न्हुनीड लाड्घाड पार्टीकोई मेक्कड पर्चार जाटा । चुनाव जुट्के डेम सङ्गठनको खासा । लाड्घा ओ भर्मीको कोही काङ्ग्रेस छाना, कोही कम्युनिस्ट छाना, कोही मा-मार्च पार्टीयाड ह्वा । पन्चायटाड डेम ह्वाच ड अझ आसा डाच भर्मीको टाहाँ रुहुक्म मुआ । कोही कोही बहुडलीय पार्टीलाक चेलोसा । न्हुनीड पर्जाटन्ट्र

पार्टी फोवा काठमान्डुआड, हटा होलाक ह्वा, काङ्ग्रेस, कम्युनिस्टलाक मोल्हके माहेक्च पन्चायटी सिराको ।

“लौ ! लफाको, लाङ्घालीको ईस लहुड कान्कोई भास्म लोहोके परीसा”
- रीमबहादुर ए डेआ - “ढलीड भर्मीको भुरुम्के ड भास्के । भास्के माहेका ढ्याड ईस लहुड के म्हाकलाक खोरक्के जम्मा लाङ्घालीको खाट्म ।”

भेरुवास लाङ्घाड, लाङ्घालीकुड बैठक मुम लेआ । गाच डीओ कूवा सफा जाट्के, लहुड लोहोके डेम ।

“ईस लहुड लोहोके या खोरक्के समीटी खास्के, होलाड मीवा (अध्यक्ष) रेवाकान्टके खास्के परीस्ले”- निमेन्द्र ए डेआ ।

“कानुड पार्टीओं भर्मीको ढलीड ले ईस लाङ्घाड, होट छान्म कानुड नेट्रीट्वाड लहुड लोहोके परीस्ले ।”- ढाकारामए सही ठोहा ।

“माछान्ने, काम जाट्के हेक्च रेन्भा भर्मीको कानुड पार्टीआड ले । होट छान्म ईस लहुड लोहोच समिटि ओ मीवा जीवलाल छान्के परीस्ले ।”- घनस्याम ए डेआ ।

“माछान्ने, चोप बहादुर के खास्के परीस्ले मिवा ।” - ईमानसीड ए डेआ ।

ढलीड कुरा खेह्वा । मिवा डाके ७/८ जना भर्मी ओ आरमीन राहा । जेनाजेना (बादबिाद) केसा । आजीट छान्ना, कुरा माखाट्म खिमबहादुर प्याच्च डाका - “मिवा जसे जाट्ढ्याड ड छान्ना नी ? आखीर जम्मा लाङ्घालीकोई गाच डीओ कुवा आले । काम जम्माकोई जाट्के परीस्ले, ईस कुवा सफा जाट्के ढ्याड ? ही पड माट्ई चहीसा, काम पो पहीला ..... ?”

बैठकओं कूरा माखाटा । ढाकारामओं पार्टीओं भर्मीकोई मिवा माडास्के अरुकोई मायाहाके डेम अड्डी ला । लहुड लोहोच जस होसकोई डिन्के परीस्ले डेच बीचार करहाडा ।

घनस्यामकुड पार्टीओं भर्मीको बैठकीड खेह्वा, छुट्टई बैठक जाट्के डेम ।

ईमानसीड कुड पार्टीओ भर्मीको ड भा ।

.....

अरु पार्टीकूड भर्मीको भा द्याड ड रेवाकान्ट के मिबा मन्डीच भर्मीकुड बैठक मुआ । होसकोई ड कान्को पर्जाटन्ट्र लामी, उडारलामी पार्टी छान्म अरुके सीरा छान्के याहाके माछान्ले । लाङ्घा कान्कोई लाके परीस्ले, हटा कान स्वाद्या छान्के परीस्ले, हटा चुनाव जुट्के परीस्ले ।

लहुड लोहोच समिटिओं मिबा रेवाकान्ट छाना । होसकुड सिराड (नेतृत्वमा) भेरुबास लाङ्घाओं गाच डीओ कुवाड बाहाच लहुड लोहोके डेम ४०/४५ जना खाल भर्मीको काभूरुम छाना । हुँक डी गैराड आना, कुवाड लेच कर्हाङ्च लहुड भास्के ड खोरोक्के जुङ्कुट जाता । ढलीड ज बल जाता माहेका, लहुडओ मिलु कुलाक, मेमे कुलाक ले भाक्के ज माहेका होसकोई ।

लहुड भास्के ड माहेका । खोरोक्के ड माहेका रेवाकान्टओं पार्टीओ भर्मीकोई ।

घनस्याम कूड पार्टी ओ बैठक मुआ ।

“लाफाको कुलाड कानकोई रेवाकान्ट ढिन्च सामान्ती भर्मीके मिबा मन्डीके छान्ने ?” - विशालए डेआ, “होचै न आले नी चुनाव जाट्नाड बुठ क्याप्चर जाट्म कानको के डुडाक्च, भोट काके माह्याच । पुलीस आर्मी होसकुड हुटाड, गुन्डाको कठा कुट पुन्के ?”

“आले ट नी, म्हेल्हेस ढेमठरे सेर्याए बिजू के बिहा जाट्म राक्म ढोगभेट फसाक्नाड सेर्या ट कम्युनीस्ट आले डेम, जन्टी ड ज्वाई के डुङ्च ।” - आलोकए डेया - “कुलाक कानकोई म्हाक्म ले र ?”

लाङ्घाड ईन्च आरोप जटी ड लेआ ।

काङ्ग्रेसकोई कम्युनिस्टको के, कम्युनिस्टकोई काङ्ग्रेसको के आरोप लैडीके जाटोला । हटई मा-मार्च पार्टीकोई कर्हाङ्च के, कर्हाङ्च ए मार्चको के, सहराड लेचकोई बनाड लेचके, बनाड लेचकोई सहराड लेच के .....

ईसको पुन्नाड ईमानसीडओ पार्टीके फाईडा छान्म लेआ । पन्चायट ओ खिलापाड पुन्च पार्टीको भाचै जाट्नाड लीसाड लेच समस्याको समाढान जाट्के माहेक्नाड ससस्ट्र लडाई ड सुरु छान्म लेआ काट कुनालाक । पन्चायटी भर्मीको ड लहुड्चै आन्म लेआ ।

भेरुबास लाङ्घा राजनीटी ए जाट्नाड सोम/बूली टेनाड ढलीड फ्याक छान्म भाम लेआ । सिराकोई मेक्कोके माट्ई स्वाद्या डेम लेआ । लाङ्घाओ कुवा

सफा जाट्च कुराड सहमटी छान्के माहेकम लेआ ।

घनस्यामकुड बैठक दुम्हा । होसकोई ल्हुड भास्के रेवाकान्टकोई जाट्च जुङ्कुट डाड्म भ्यामलेआ । ठौरै भर्मीए जाट्के माहेकोला । होसकोई, काली गन्डकी बिजूली छिक्च परीयोजनाड आन्म, होसकठा खाट्म बम राक्के । बम फोडोक्म ल्हुड भास्के । मा-मार्च च्याट छान्च ल्हुडके होसकुड पार्टीओं भर्मीको काभूरुम छान्म सफा जाट्च निर्नय छाना ।

होस मुटाबीक भेरुबास लाङ्घाड बम राक्चीसा ।

घनस्यामकुड जुङ्कुटए ढाकारामओं मीक माराहा । ढाकाराम भेरुबास हुँक गैराओं डी ओ कूवा चमचम ज सफा जाट्के माछान्ने पछ्याड लेआ भीट्री भीट्री । होसके राजनीटीक मूड्डा खास्के, सरकार कठा पैसा डीहीके ड कमीसन ज्याम भास्के, कमीसन याहाच पेलीसओ पोरजेक्ट पार्डीके परीस्ले डेच सोचाड लेआ । होस पछ्याड होचै मेनो पार्टी हटई लाङ्घालीकोके गराङ्के ड भालाक्के जाट्म लेआ ।

घनस्यामकोई बम फोडोक्म ल्हुड भास्म याहा डेनाड ट होचेउ मानाम चकनाचुर छानोला ।

आस्काटलाक, होचेउ पार्टी बडनाम छानोला, हटई होचेउ पार्टीए होस्के कारवाही जाट्के ड हेकोला ।

ढाकारामके पीर परीसा । कुट जाट्म ल्हुड भास्के माह्याके ।

ढाकारामए भेरुबास लाङ्घा ओ बैठक एटा । होचेई रेवाकान्ट, निमीन्ड्र , ईमानसीड कोके हुटाड ला । हटई हल्ला केटा, - 'गाच डीओं कूवाड बम फोडोका द्याड डेवी डेवटा, परमेस्वरको ड्हेर्ले । कानूड गाच डी सिप्ले .....'

'हटै बम फोडोक्नाड भेरुबास लाङ्घाओ ढलीड ईमको भिल्ले, बनाड लेच ग्वा, हुकस्या, किस्या, चिटुवाकोके ढरी असर परीस्ले, बातावरण बेगारीस्ले', - डेच हल्ला केसा ।

घनस्यामओ भर्मीकोई ढाकारामकोई बम माफोडोक्के डेच कुरा मामन्डीआ । लाङ्घाड् प्रचार जाता, कानकोई समस्या सामाढान जाट्नीड डेम ।

होसको ल्हुड भास्के बम फोडोक्के टयारी जाता । सोम याक न्हुनीड बम फोडोक्के वार्च भर्मी उड्ले हटा होस बम फोडोक्के । होस याकनीड जम्मा लाङ्घालीको काभूरुम छान्म गाच डीओ कुवा सफा जाट्के डेम सेटाका ।

ढाकारामओ जुङ्कुट असफल छाना । ही जाट्नाड ड लाङ्घाड होचेउ बिचारओं सामाढान माखेह्वा । होसई सदरमुकाम पूलीस चौकी टाका, रिपोरट याहा, - “कानुड लाङ्घाड आटङ्ककारीकोई बम खास्म ले । अब न्हुनीड बमओ कारखाना खास्के टा । बम फोडोक्म काडके साट्के हेक्ले .....

ढाकाराम रिपोरट याहाम काठमान्डु आना मन्टरी को डुप्के ।

पिहीन लख - पूलीस आरमीको कठा भेरुबास लाङ्घा उडा । होन्नाड लिसाड लाङ्घालाक जनयुड्ड केस्के सूरु छान्म लेआ ।

पूलीसकोई सन्ट्याओं ईमाड बम डुपा ।

घनस्याम, जीवलाल ढिन्च सिराको के ड घोआ । सीराको कठा सन्ट्या ड प्याउली कोके ड पूलीस चौकीआड आल्हा । सिराको के ट ढेमाओं सीराकोई खेह्वाका । सन्ट्या ड प्याउलीओ ट सु ड मालेआ लहोको ढेमाड, परीसा जेलाड आटङ्ककारी मुड्डाड ।

भेरुबास लाङ्घाओ भर्मी भन् भा । पूलीस/आरमीए ढलीड भर्मीकोके डुङ्च आटङ्ककारी डेम । होलाओं भर्मीकोई बडलाओं भावाना डा ।

लाङ्घाड डी बाराबार छाना । गैराबारी जेठा बुढा सिनाड काङ्ग्रेसओं भर्मी माना । सिरान घरे माहीली बज्यै सिनाड कम्युनिस्टको, ...

काट खलकओं भर्मी सिनाड छा छुके परीस्च भर्मीको ड राजनीटिए जाट्नाड माभूरुमा ।

काङ्ग्रेस, कम्युनिस्टको डेमो भामोलआ लाङ्घा । भर्मीको लहो पार्टीओं भर्मीकठा माट्ई डाकोला । काट ईमाओं भर्मी ए आसकाट ईमाड परीस्च घटनाड डुस माहेउला । आसकाट पार्टीओं भर्मीओ ईमाड डी ढरी मागउला ।

लहुडए भेरुबास हुँकडी गर्ईराओं कुवा हुम्म ज लेआ । मिलू ड मेमे भाक्के माहेक्च लहुड टोकरलोक मुम ले । होस लहुड ओ मिरटूम ईड खेउच डी न्हीस/सोम खोपील्टा खास्म डी गाप्म पिनीक्म ले गागरी लाङ्घालीकोई ।

ढलीड ज ल्हेस छान्म भ्या भेरुबास लाङ्घाड गाच डी ओ हाहाकार छान्च । लहुड भास्के माहेका । लहुड लोहोके ड माहेका । डी गोमक्म डाके माडीना होसोकोई ।

बलबहाडुर होस लाङ्घाओं काट भु.पु. सैनिक लेआ । होचई काट पेलीसाओं पोर्जेक्ट आड बिन्टी ठुरी पेस जाता । राहा पोर्जेक्टओं भर्मीको भेरुबास ओ गाच डीओ मुहान डोस्के ।

लाङ्घाड न ट ढाकारामकोई ही ड जाट्के हेका न ट घनस्यामकोई, न

ट ईमानसीडकोई । ईन्च अवस्था डाङ्मो लाङ्घालीको होस पोरजेक्टए ही ड जाट्ले की डेम, लाङ्घालीको भुरुमा काट्ठाड ।

पोरजेक्ट डोस्के राहाच पेलीसओं भर्मीकोई डेया, - “कानकोई गाच डीओ पोरजेक्ट ट याहाले टर लाङ्घाओं भर्मीको जम्माको खाट्के परीस्ले । हटा कान्कोके डुस याहाके परीस्ले । नट् कानकोई मायाहाले । नाकुड लाङ्घा खास्के नाखोलई आले .....

होसको ल्हेसा, गाच डी पोरजेक्ट याहाके डेम । लाङ्घालीकुड गिनाड छाहा, -‘लहो लाङ्घा लहे खास्के हक्ले । ईसके जम्माको खाट्के परीस्ले । जम्माको खाटा द्याड ट कुवा हुच लहुड लोहोके हेक्ले । पेलीसओं पोरजेक्ट ड माचहीस्ले नी ।’

लाङ्घालीकोई खयाकओं कुरा आरमीटा । राणाकाल, पन्चायट कालओं सरकार लेनाड भेरुबास लाङ्घाके माडोसोला । पेलीसाओं पोरजेक्ट माराहोला द्याड ड लाङ्घाड १००/१०५ रेन्भा आरनाम खाट्म गाच डी खास्च, लाम कोहोच, ... । हटा ईन्हाड बहुडलीय पर्जाटन्ट् राहाम लाङ्घालीको मेल्हा भाट्च हटई लहो काजुस रहीस्च बेकाराड, भगडा माट्ई जाट्च ।

भेरुबास हुकडी गईराओं कुवाड लेच लहुड भास्के लाङ्घालीको काभुरुम छान्के गिन बाहाम लेआ ।

काभुरुम छान्के गीन ट बाहा । टर लाङ्घाड विशाल, आलोक कठा अडीजा रेन्भा आरनामको माओलामी छान्म जङ्गललाक आन्म भ्याम लेआ, ढाकारामकुड मेख साट्के ड डुस्मन साट्के डेम, लिसाड क्रान्टी जाट्के डेम । रेवाकान्ठओं पार्टीओ रेन्भा आरन्हामको जोहोम लेआ सहरलाक, माओलामीकुड विरीसए । ढलीड रेन्भा आरनामको पेलीस हटा सहरलाक लेआ लहो ज्यान जीवाट्के, भुट्टा मुड्डाईड जोगईस्के डेम ।

लाङ्घा सुनसान लेआ । हेक्च भर्मीको सु ड मालेआ । न्हीसलाक ओं बन्दुकए जाट्नाड । मुस्कीलए ८/१० जना रेन्भा आरनामको लेआ लाङ्घाड, होसै ड पेलीसलाकीड छूट्टीआड राहाच । लाङ्घाड बुढाबुढी ड जजाको माट्ई लेआ .....

हुँकडी कुवाओ लहुड होट न लेआ .....

“ठ्याड ... ऽऽ ... ठ्याड .. ऽऽ .. ” सावट राहाचै लेआ ।

२०५८ काठमाडौं

केही मगर शब्दको खस नेपाली र अंग्रेजीमा अर्थ (Magar Dhut-Khas-English Dictionary)

मगर ढुट सिकाउने अभियानको लागि यहाँ केही मगर ढुट शब्दहरूको अर्थ खस नेपाली र अंग्रेजीमा दिईएको छ। यसबाट पाठक वर्गमा मगर ढुटका शब्द ज्ञानको लागि केही सहयोग पुग्ने आशा गरेको छु। विस्तृत शब्दज्ञानको लागि हेर्नुहोस् हिरासिङ थापामगरको “मगर (ढुट)-खस-अंग्रेजी शब्दकोश” (सम्पर्क फोन नं.०१-२१९००४५ वा ९८४९५७८८६१ वा नेपाल मगर संघ, केन्द्रीय समिती, कलंकी, काठमाडौं) र मगर भाषा सिक्न र भाषिक क्षमता बढाउनको लागि पढ्नुहोस् “मगर ढुटआड कुराकानी” तेस्रो संस्करण प्रकाशक : मगर अध्ययन केन्द्र, काठमाडौं ०१-५५३२३२० र www.magarstudiescenter.org । Here Dictionary of few words of Magar dhut is given, which is useful to learn Magar dhut Language.

अ (a)

अईया /aiyâ / – ऐया, अईया, expression of pain

अखारीका /akkhârikâ / – बर्णमाला, लीपी, alphabet, script

अघेर /agher/ – अगाडि, पूर्व, भुतपूर्व; before, in front of,

अडीस्काल /adiskâl/ – अलि-अलि, अलिकति; less, few, little

अडीजा/चिकूजा /adijâ/ – अलिकति, थोरै ; few, a little

अरनी/रईसी /arni/ – खाजा ,नास्ता; break-fast, snack, tiffin

आ (â)

आखर /âkhar/ – अक्षर, वर्ण, alphabet, a letter

आङ्डी /ângdi/ – खोला, आँधीखोला, शरीरको पानी; astream, a small river, water in the body

आडीक/आरीक /âdik/– धेरै, थुप्रै; many, much

आन्के /ânke/ – जानु; to go

आर /âra/– फलाम, लोहा; iron

आरुम्के/आरुम्के/ârumke/– भुट्नु; to fry (in ghee, oil); to parch, roast

आरुकाल्के/आरुकाहाके /ârkâlhke/– विभाउनु, असजिलो हुनु, to pierce slightly, to prick,

आरुखीस्के /ârkhiske/– नमीठो गन्ध आउनु, to bad smell

आरुगामा /ârgâmâ/ – रज बाम माछा, a kind of fish

आरुगान /ârgân/ – अरिङ्गाल, hornet

आरुगी /ârgi/ – सल्लाको रुख, pine tree

आङ्हेरे /ânghere/ – रिसाउला to may get angry

आरुचीके /ârchike/– लुक्नु, to hide, to lurk

आरुचा /ârchâ/– सियो, needle

आरुछाके /ârchhâke/ – चराउनु, गाईवस्तु चराउनु, to graze, to tend cattle

आरज्याक्के /ârjyâkke/ – बटार्ने; to twist, to make a rope

आरजुके /ârjuke/ – माड्नु, मालिस, मसाज; massage

आरन्हाम/आरन्हान /ârnhâm/ – तरुनी, युवती; adolescence, a young girl, lass

आरपुटके /ârputke/ – साहानुभुती दिनु, to sympathize, to encourage

आरफु/लरफु /ârphu/ – रुमाल, पछ्यौरी, मजेत्रो handkerchief, scarf

आरभा /ârbhâ/ – आंगन; yard, inner country yard

आरभेटके /ârbhetke/ – चिप्लीनु, चिप्लो हुनु; to slip, to slide,

आरमुस्के /ârmuske/ – सुँघ्नु, बास्ना लिनु, to take smell

आरमीट /ârmita/ – सम्मना, हेका, remembrance, memory

आरम्ह्याके /ârmhyâke/ – पौडी खेलु ; to swim

आर्या /âryâ/ – थार; a kind of wild deer

आर्याक /âryâk/ – लसुन; garlic

आर्याके /âryâke/ – सेक्नु, सेकाउनु; to apply warmth and moisture to (a part of body) to lessen pain or discomfort, to bake, something cook in an oven

आर्य/आले /ârya/ – सर्वश्रेष्ठ, सबभन्दा ठूलो; supreme,

आर्लाके /ârlâke/ – विक्री गर्नु, विक्रीवितरण गर्नु, to sell

आरसाल्के /ârsâlke/ – छान्ने, चयन गर्नु, निर्वाचन गर्नु, to select, to elect

आरहुम /ârhûm/ – ओढान, अगेना, fire place, hearth

आँसी /ânsi/ – हँसिया, a kind of knife; used for cutting grass

आसको/होसको /âsa ko/ – उनीहरु, they (third person)

आहान /âhân/ – कथा, story

इकुजा/अडीजा /ikujâ/ – अलिकती, सानो, few, small

इक्वीस्च /ikchischa/ – शोषित, पीडीत exploited, oppressed

इक्चको /ikchako/ – शोषक, सामान्त, exploiter, feudal

इडीकुजा/इकुजा /idikujâ/ – सानो, थोरै, few, small

इडीको/इइस्व /idiko/ – यत्रो, so big, so great (in comparison)

इडीक /idik/ – यत्ती मात्र, these many, this much

इन्हाङ/चाहाँ /innhâng/ – अहिले, वर्तमान, now, present

इन /in/ – मार्चा (जाँड बनाउने), a kind of yeast to make alcohol

इन्च/इढीन्च /incha/ – यस्तो, यसरी, यस तरीकाले such, of this kind, in this way

इम /im/ – घर, house, building

इमनाम /imnâm/ – घरबार, घरजम, married life, household

इलाङ /ilâng/ – यहाँ, here

इस /isa/ – यो, this, it

इसको /isako/ – यीनीहरु, they

ऊ (u)

उक्के /ukke/ – कन्याउनु, to scratch

उँकी/मुके /unki/ – बस्नु, to sit

उङ्के /ungke/ – आउने (तलतिरबाट), to come up

उङ्ग्या /unggyâ/ – आत्मा, हँस, Soul

उपटी/काजुस /upati/ – काम, ब्यबसाय, रोजगार, work, job, business

उमरा /umarâ/ – किल्लाको रक्षक, कोटमा बली दिने पुजारी border security guard, priest

उर /ura/ – हिउँ, snow, ice

उसाहा /usâhâ/ – औषधी, दवाई, उपचार, medicine, drug, treatment

इ (i)

ए (e)

ए /e/ – ए, एई (बोलाउँदा प्रयोग हुने), hi, hello

एट्के /etke/ – निमन्त्रणा गर्नु, बोलाउनु, to invite, to call

एन्के /enke/ – भगडा गर्नु, to quarrel

एल्हके /elhke/ – पस्कनु, प्रस्तुती, to take out (meal), to present

एस्के /eske/ – साट्नु, सट्टीपट्टी गर्नु, to exchange,

एहे /ehe/ – माफ माग्दा प्रयोग गरिने शब्द, sorry,

ओ (o)

ओ/कुड /o/ – को (सर्ग, विभक्ती), of (preposition),

ओंस्के/डोस्के /onske/ – हेर्नु, to look

ओंसाक्के /onsâkke/ – देखाउने, हेराउने, to show

ओई /oi/ – समान नाता वा सानालाई बोलाउँदा प्रयोग गरिने शब्द, oh, hi, hello (this word is used to call somebody in equal or small kinship or friend)

ओजास/ओभ्जास /ojâs/ – यौन, सम्भोग, sex, sexual intercourse

ओन्हके /onhke/ – ल्याउनु, to bring

ओल्के/वोल्के /olke/ – पुग्नु, भरिपुर्ण हुनु, सन्तुष्ट हुनु, to be sufficient, to fulfil one's will

ओलोक्के /olokke/ – पुऱ्याउनु, to make sufficient

ओरहालो /orhâlo/ – ओरालो, downward, slope, descent

क (ka)

कईरन /kairan/ – थर, गोत्र, clan, race, offspring, noun

कठा/कठई /kathâ/ – संगै, all together, in

company

कठार डी /kathâr di/ – पानीको धारा, tap water

कलन /Kalan/ – बैजनी, violet, brinjal colour, purple

करा /karâ/ – लाज, shame, humiliation, modesty, coyness

कर्हाङ्च /karhângcha/ – ठूलो, महान, big, superior, great, large

कासेउ /kâseu/ – बराबर, समानता, एकै रूपमा, equal, equality, equally

काकुट /kâkut/ – बयान, interpretation, explanation

काङ्को/कान/काङ /kângko/ – हामी, we

काङ्कुड/कानुड /kângkung/ – हाम्रो, our

काट /kât/ – एउटा, एक, one

कायाक /kâyâk/ – एकदिन, one day, a day

काल्हे /kâlhke/ – चढ्नु, उक्लनु, to ride, to climb up

किम्के/किम्हे /kimke/ – अस्ताउनु, sun set

किमफेन/किम /kimaphen/ – पश्चिम, पश्चिम दिशा, west

किस्या /kisyâ/ – हरीण, deer

कुन्च /kuncha/ – कस्तो, what kind of

कुट /kuta/ – कसरी, how

कुडीक/कुडीस /kudik/ – कती/कतिको, how, how much

कुट्टार/कुट्ट ड /kuttâr/ – जसरी भए पनि, कतिजति, anyhow, somehow whatsoever

कुँडा /kundâ/ – घैटो, a kind of pot made from mud (an earthen pot), 2. mind, heart

कुबा /kubâ/ – मामा, आमाको दाई, maternal uncle, mother's elder brother

कुरा /kura/ – बाट, विषय, बोलचाल, subject, conversation, topic, language

कुरह्के /kurhke/ – प्रतीक्षा गर्नु, पर्खनु, to wait

कुरहुके /kurhuke/ – लड्नु हे. खोरहोके,

see khorhoke (to fall down)

कुल्के /kulhke/ – ढींकी कुट्टा धानलाई मुसल नजीक पारी दिनु, आगो अगेनामा चलाईदिनु वा ठोस्नु, आदि । to push something close to near, to take to task, to poke (as of fire brand)

कुलाक/कुलाँ /kulâk/ – कता, where

कुलुम्के /kulhumke/ – बेर्नु, to roll, to wrap up,

कुसके /kus ke/ – कसलाई, for whom

कुस/कुसी /kusa/ – को, कसले, who

कुहाड (कुहु+आड) /kuhâng/ – काखमा, in the lap

कुहु /kuhu/ – काख, lap

कुहुके /kuhuke/ – काखमा लिनु, काखी च्याँप्नु, to keep somebody or something in lap, to do a favour

के/की /ke/ki/ – १. लाई (सर्ग, विभक्ति), to, for (used as preposition), २. धातु लाई क्रियामुल बनाउने प्रत्यय, suffix to make a verb root

केक्च/च्योक्च/क्योक्च/kekcha/ – चीसो, cold, freeze item

केप/मेकेप /kep/ – कान, ear

कोक्के /kokke/ – पालन पोषण गर्नु, हेरचाह गर्नु, to feed, to nurse, to bring up

कोहोके /kohoke/ – खन्नु, to dig

क्याम्के /kyâmke/ – फाँड्नु, फाँडानी गर्नु, to cut down, to clear (trees or jungle), to trample on crop

क्याप /kyâp/ – साँगुरो प्वाल, a narrow hole

क्यापीड /kyâping/ – छेउको प्वालबाट, साँगुरो ठाउँ, through a narrow hole, forked place, narrow passage

क्रीस्टा /kristâ/ – बोक्सी, witch, shamanism

क्ली /kli/ – काउकुती, tickling, stimulation

क्लीक्के /klhikke/ – काउकुती लाग्नु, to tickle, to stimulate

क्लीआक्के /kliâkke/ – काउकुती लगाउनु, to cause to tickle, stimulate

क्वाटके /kwâtke/ – पट्ट्याउनु, विश्वासमा लिनु, to make in for, to win belief

ख (kha)

खरहा /kharhâ/ – खरायो, rabbit, hare

खरहाके /kharhâke/ – टकटकाउनु, to shake in order to throw out dust, to brush

खाङ्के /khângke/ – नाघ्नु, to leap, to jump over

खाच /khâcha/ – तीतो, bitter

खाटके /khâtke/ – मिल्नु, दोस्ती गर्नु, to be adjusted, to reconcile, to meet, to join, to suitable, friendship, to be pair, to merge, to unite

खान्च/खान्च/जाल्च /khâncha/ – ताप, तातो, न्यानो, warm, hot

खान्हाक्के /khânhâkke/ – तातो बनाउनु, to make warm or hot, heat or boil

खान्त्के /khânhke/ – घाम लाग्नु, गर्मी हुनु, to be hot or warm

खाम /khâm/ – भाषा, कुरा (मगरखाम/पाड), language

खायाक/खईनीड /khâyâk/ – अस्ती, विगत, the day before yesterday, past

खालीक /khâlik/ – जति त, यति जति (तुलना गर्दा), word used in comparison of goods or subject

खास-खासटी /khâs-khasti/ – असजिलो महशुस गर्दा प्रयोग हुने शब्द, unusual feeling, odd feeling

खास्के /khâske/ – बनाउनु, to make, to be manage

खिन/खिड /khin/ – पटक, फेरी, again, once more, still

खु /khu/ – धूवाँ, smoke

खुके /khuke/ – धुवाँ निस्कनु, to be smoke

खुन्के /khunke/ – मसीनो हुने गरी टुक्रिनु,

टुक्रा-टुक्रा हुनु, मसिनो हुनु, to be broken in to small pieces

खुस /khus/ – चोर, thief, robber

खुस्के /khuske/ – चोर्नु, to steal, to cheat

खुरपा /khurpâ/ – ठूलो हंसीया, big hansiyâ (kind of knife), a big sickle

खुसपालक /khusapâlak/ – पेशेवार चोर, professional thief, robber, gangstar

खेउके/खेहुके /kheuke/ – निस्कनु, to go out, to produce, to emerge

खेर /kher/ – दौड, running, race

खेरके /kherke/ – दौडनु, to run

खेरमा /khermâ/ – बिस्कनु, grain spread out to dry (in the sun), disorder, disarrangement

खेरेप /kherep/ – नजीक, near

खेत्वाक्के /khehwâkke/ – निकाल्नु, to make go out, to make produce, to make emerge

खोप्या /khopyâ/ – टाउलो खड्कुलो, large cooking copper-vessel with rings (to used as handle) on two sides at the rim,

खोयाँ /khoyân/ – नानी सुताउने झुङ्गो, a kind of bamboo basket where baby is kept for sleep, a cradle

खोरली/खोर्ली /khorli/ – गुलेली, pellet bow

खोरहोके /khorhoke/ – लड्नु, पल्टनु, गुल्टीनु, to fall down, to lie down, to get stumbled, to be fail

खोसिक /khosik/ – तावा वा कराहीमा लागेको कालो ध्वाँसो, ध्वाँसो, fum black carbon, lamp black, a black substance formed on the back side of a pan

ख्याङ्के /khyângke/ – हलुको हुनु to be light, to be low weight

ख्याम्सा /khyâmssâ/ – घाटा, नोक्सानी, loss, deficit, diminution,

खाक्के /khwâkke/ – प्वाल पार्नु, to make hole, bore a hole

खाहाच /khwâhâcha/ – प्वाल परेको, be-

ing hole, holely, porous

ग (ga)

गराङ्के /garângke/ – उचाल्नु, to lift,

गडाम /gadâm/ – हिलो, mud, swamp

गलामफेट /galâmaphet/ – दुलही भित्र्याउने संस्कार, a ritual marriage of magar community

गलाम /galâm/ – ढोका, door

गाके /gâke/ – पिउनु, तरल पदार्थ खानु, to drink

गाङ्च /gângcha/ – शीतल, चीसो, शान्त, cool, peaceful, relaxed

गाङ /gâng/ – शान्ती, peace

गान्के /gânke/ – तर्सनु, झस्क्रीनु, to get frightened, to be taken aback be startled

गान/गन /gân/ – साग, साग-सब्जी, तरकारी, vegetables, green vegetables, curry

गास्या /gâsyâ/ – भतुवा, a servant whom only food is provided but not the salary, sponger; one taking meals without any working; idler

गिजन/गिजान /gijan, gijân/ – खर, thatch, hay

गिट्के /gitke/ – उम्रिनु, to germinate, to reproduce

गिताक्के /gitâkke/ – उमार्नु, to cause to germinate, to cause to emerge, to cause to reproduce

गिन /gin/ – मुटु, मन, चित्त, heart, desire, mind, soul

गिररा/गररा /girrâ/ – सदस्य (संगठनको) पात्र, member of an organization, executive member, actor

गिरिङ्के /giringke/ – गारो लगाउनु to make wall

गिरगिरिक /girgirik/ – माउसुली, house lizard

गुठली /guthali/ – औंठी, finger ring

गुप्के /gupke/ – ताप्नु, to bask in the sun or heat

गुमस्टा /gumasthâ/ – संगठन, संघ, organization, forum
गुह्या /guhyâ/ – सहायक निर्देशक, मारुनी/सोर ठीमा रौरा पछिको व्यक्ति, Assistant director,
गेट्के /getke/ – खेलाउनु, भुलाउनु, to make playing, wasting time
गेप्के /gepke/ – निको (स्वस्थ) हुनु, to get fine, to be heal,
गेप्के/भेर्के /gepke/ – आरामै हुनु, स्वस्थ हुनु to fine, health
गेप/गेप्म /gep/ – स्वास्थ्य, health
गेर/ग्योर/गे /ger/ – सुन, gold
गेस्के /geske/ – खेल्ने, to play
गेस/मीगेस /ges/ – खेल, game
गोहके /gohake/ – उठाउनु वा पट्ट्याउनु to roll back, to pick up
गोम्होक/गोमोक /gomhok/ – संग्रह collection
ग्याक्के /gyâkke/ – भाँच्नु to break
ग्याच /gyâch/ – रातो, red
ग्याचीस/पट्टीका /gyâchis/ – पत्रपत्रिका, newspaper
ग्याहोँट /gyâhont/ – चन्द्रमा, जून, moon
ग्याहाके /gyâhâke/ – भाँच्नु to be makeing break
ग्वामान/ग्वरुमान /gwâmân/ – पोथी, कुखुरी, hen
ग्वारहु/मिरहु /gwârhu/ – अण्डा, डीम्ब, egg, ovary

घ (gha)

घनीड/घलिड /ghaning/ – पनि, also, too;
घा /ghâ/ – स्थान, ठाउँ (लहोको मुच घा-लाङ्घा), place, location
घाङ्च /ghângcha/ – अग्लो, tall, high
घाङ्ग /ghâng/ – उच्च, supreme, highness, high, paramount
घाङ्के /ghângke/ – अग्लो हुनु, to grow

high, tall
घिरीम्म /ghirimma/ – घेरेको, भुम्म जम्मा भएको हुनु, be in circle, hover round,
घिरीम्टई /ghirimtai/ – घेरीएको, आक्रान्त, चक्रव्युहमा फसेको to get into a vicious circle, closed in circle, attack in circle, be trapped in
घेउ /gheu/ – सिस्नो, nettle, giardinia heterophylla
घेरेल्के /gherelke/ – कुहिनु, सड्नु, to decay, to rot
घेरेस /gheres/ – शरीरको जुम्मा, body louse
घेल्के /ghelke/ – घेल्नु, पिछ्छा गर्नु, आक्रमण गर्नु, to surround, to follow, to attack, to encircle
घुम्च /ghumch/ – घुमेको, नुहेको, bent, crooked or curved stoop
घुम्के /ghumke/ – निहुरीनु, to bend, to bow down, to be crooke or curve, to be stoop
घोके /ghoke/ – समाउनु, पक्रनु, to catch
घोएँके /ghoenke/ – जोल्नु, to plough
घोट /ghot/ – श्रद्धान्जली, मरेको उम्कने कार्य, mourn in ritual, condolence,
घोंस /ghons/ – मौरी, bee
घोडसीडबार /ghongsingbâr/ – काभ्रोको रुख, a kind of tree
घोर्ली /ghorli/ – आरु, peach
घोरप्याक /ghorpyâk/ – खुर्पेटो, a kind of wooden toop used for holding a sickle or knife
घोर्हा /ghorhâ/ – घोँडा, horse
घोसोक्के /ghosokke/ – रगड्नु, घर्षण गर्नु, to friction, rub
घ्याङ्सीड /ghyângsing/ – चिलाउनेको रुख, a kind of tall tree
घ्याके/घ्याप्के /ghyâke/ – यौन सम्बन्ध राख्नु, to have sexual intercourse or relationship
घ्वाट्के /ghwâtke/ – ओँडल्ले (ढीँडो), बेस्सरी

घोट्नु, to stir properly or tightly, to cook dish of flour

ङ (nga)

ङई /ngai/- मैले, by me

ङऊ /ngau/ - मे रो, my

ङा /ngâ/ - म, I

ङाक /ngâk/- बोली, भनाई, प्रतिउत्तर, भाषण, statement, speech, lecture

ङाके /ngâke/- मलाई, me

ङाक्के /ngâkke/- बोल्नु, प्रतिउत्तर दिनु, to speak, to complain, to reply, to respond

ङाहाक्के /ngâhâkke/- बोलाउनु, निमन्त्रण गर्नु, डाक्नु, to call, to invite

ङार /ngâr/ - मेलापातको काम, मेलापात, काम गर्ने ठाउँ, field of cultivation, field of work, farm work

ङाप्के /ngâpke/ - हान्नु, कुट्नु, to beat, to hit, to hammer

ङिहीके /ngihike/ - माग्नु, to demand, ask for

ङुके/मुके /nguke/ - बस्नु, to sit, to stay

ङे /nge/ - काँक्रो, cucumber

ङेट्के /ngette/ - पिलो घाउ निचोर्नु, to drain out pus from a boil, abscess

ङेर/मेङ्गेर /nger/ - मुख, mouth, face

ङेस /nges/ - पीप, pus

ङोस्के /ngoske/ - हेर्नु, to look, to watch, to care, to look after

ङ्ह/ङ्ङ (ngha)

ङ्ह्याँ /ngyhân/ - विर्य, शुक्रकिट, परागकण, sperm, semen, pollengrain

ङ्हराप्के /ngharâpke/ - कोपर्नु, to scratch (with teeth), to scrape

ङ्हर्के /nghurke/ - घुर्नु, to snore

ङ्हरेके /ngerke/ - रिस उठ्नु, रिसाउनु to be angry, to temper, to be unpleasant

लुङ/६८

ङ्हरेके /ngherek/ - रिस, आवेग, anger, temper, wrath, resentment

ङ्ह्रास /nghâs/ - अघि, अगाडि, सामुन्ने, in front of, ahead, before in front

ङ्ह्रोस्के /nghoske/ - बताउनु, to tell, to say, to disclose, to give information

च (cha)

चमचम /chamcham/ - भरखर, अहिले, just now,

चन /chan/ - बिजुली, चट्ट्याड, electricity, thunderbolt, lightning

चन्डी /chandi/ - मेघको देवता, god of thunderbolt, god of cloud or rain god, a festival

चाक्के /chakke/ - जोड्नु, to plus, to aid

चाक /chak/ - जोड, addition, to do plus, connection

चाबार्या/चाङ्मर्या /châbâryâ/ - तित्रा, a kind of wild bird

चारडी/मिचारडी /chârdi/ - शरीर, कम्मर body

चाहाँ/चिहीं/ईन्हाड /châhân/ - अहिले, now

चाङ्ङ्के/चाङ्ङ्के /chângghe/ - (१) खापैखाप गरी राख्नु, (२) बल गरी कन्नु, 1. to make heap, pile up, stack to make mass 2. to emit to low cry, to groan, to strain (as at stool)

चिउ /chiu/ - कुकुर, dog

चि क ल ही म च / चि क च / चि ही च /chiklhimcha/- कालो, black

चिकुजा/अडीकुजा /chikujâ/ - थोरै, सानो, अलिकति, a few, a little, small (some thing),

चिक्च/चिक्च /chikcha/ - कालो, black

चिघ्वाड/चिभाड/डिघाँसी /chighwâng/ - ऐसेलु, raspberry

चिप्के /chipke/ - गाई भैसी दुहुनु, भिजेको कपडा निचोर्नु, to milk, to drain wet clothes

चिबर (चिर्हाट्च बढेन) /chibar/ - गाढा रातो कपडा, dark deep red clothes

चिरहाट्च /chirhâtcha/ – रातो, गाढा रातो, red, dark red

चिरहाट्के /chirhâtke/ – रातो हुनु, गाढा रातो हुनु, to be red, to be dark deep red

चुहुके/चुके /chuhuke/ – खोकनु, to cough
चेके /cheke/ – काट्नु, to cut

चेक्क /chekka/ – अलिकति, a little bit, more than (comparison)

चु/डाड /chu/ – दश, ten

चे-चेस/चेस /che-ches/ – अलिकति, अलिअलि, a little bit, a few, small amount

चेटोक्के /chetokke/ – कट्याँगिने जाडो हुनु, shiverin cold, chiling cold

चेलोस्के /cheloske/ – झुन्डीनु, to hange, to be suspend

चेलोक्के /chelokke/ – झुण्ड्याउनु, to hang, to suspend

चोकच /chokcha/ – छानेको, filtered

चोङ्के/चोङ्क्के /chongke/ – हतारिनु, to be in a hurry

चो मो ल्हुङ्मा / चो मो लुङ्मा /chomolhungmâ/ – सगरमाथा, Mt. Everest

च्याक्के /chyâkke/ – १. ठूलो स्वरले कराउनु, २. च्यातिनु, to shout, make noise, to be rag, to be tear, to torn

च्याट /chyât/ – टुक्रा, piece

च्योङ/चोङ /chyong/ – जुरुक्क, उत्साह, enthusiasm, encouragement, zeal

च्योक्क/क्योक्क/केक्क /chyokcha/ – चीसो, cold

चहई/ढारनी /chhai/ – धानी, weight of 2.5 kg

छ (chha)

छरह्याके /chharhyâke/ – डुल्लु, भ्रमण गर्नु, घुम्नु, to tour, to visit, stroll

छान /chhân/ – ज्वरो, fever

छाके /chhâke/ – बिरामी हुनु, to be sick or ill

छाच /chhâcha/ – बिरामी, sick or ill person, patient

छाहाके /chhâhâke/ – गड्नु, बिज्नु/विभ्नु, to penetrat, to be buried, sunken

छाक्के /chhâkke/ – गाड्नु, to penetrate, to burry to inter

छारन-छिरीन /chhâran-chhirin/ – धुजा-धुजा, piece by piece, scraps, broken pieces

छाम/मिछाम /chhâm/ – रौं, केश, hair

छा /chha/ – नुन, salt

छाँट /chhânt/ – संकेत, नमुना, signal, model, indication

छिक्के /छ्यूःके /chhikke/ – निकाल्नु, प्रकाशन गर्नु, to publish, to explore, to give birth

छिस्के /chhiske/ – हाछिउँ गर्नु, to sneeze

छिम /chhim/ – ढीकी, a wooden machine for husking rice, a kind fo lever

छिनीड/छिनीक /chhining/ – आज, वर्तमान, today, present

छुके /chhuke/ – छुनु, to touch, to contact

छुम्च/छुम /chhumcha/ – अँध्यारो, dark

छुरु /chhuru/ – चामल, rice

छुरुगन /churugan/ – बाँसको तामा वा मुना, young bamboo shoot

छुस्के /chhuske/ – छोईनु, to happen to touch, to be contact, come into contact

छेटनी /chhetani/ – जाली, net

छेन्हँ/छेन्ट(ई) /chhenhan/ – कुन्ती, कुन्तै the word used to denote ignorance

छेरीस्के /chheriske/ – पखाला लाग्नु, डराउनु, suffer from diarrhoea, to fear

छेस्के /cheske/ – नून चर्को हुन, salty, over salt, to add salt more

छो /chho/ – भात, rice, food

छोप /chhop/ – अचार, चटनी, pickle, sauce

छोसान /chhosân/ – धान, unhusked rice, rice-plant, paddy

छ्याक्के /chhyâkke/ – बाँध्नु, to tie, to re-

striction, to confine, to construct (eg, dam)
छ्याप /chhyâp/ – चलन, custom, practice

छ्याम्म/छ्याम्मह /chhyâmma/ – नुन नलागेको, बिलिनो, low salt (in food), not salty enough
छ्याल /chhyâl/ – संस्करण, लट, पाली, edition

छ्याहाच /chhyâhâcha/ – बाँधिएको, परिवन्ध, hindrance, obstacle, coincidence, circumstance

छ्याहाड्म/छ्याड्म /chhyâhângma/ – सङ्लो, to be clear, pure, transparent

छ्यापके /chhyâpke/ – पानीले हान्नु, to splash, to sprinkle,

छ्वाहाकके /chwâhâkke/ – सुकाउनु, to dry,

ज (ja)

जजा (जउ+जा) /jajâ/ – नाती, grandson

जडउ/मीभोर /jadau/ – नमस्कार, अविवादन, greetings

जडउरी/बढेन /jadauri/ – लत्ता कपडा, clothes, garments

जा/बाउजा /jâ/bâuja/ – छोरा, son

जाको/जाहाको /jâko/ – बच्चा-बच्ची, child

जाकके(ी) /jâkke/ – मन पराउनु, रुचाउनु, to love, to like, to prefer

जापके /jâpke/ – (१) नाप्नु, to measure (२) मिठो वा स्वादिलो हुनु, to be tasty, sweet

जाप /jâp/ – नाप, नापो, मीठो, measurement, sweet or tasty, delicious

जाम/जामा /jâm/ – ड्रेस, पोशाक, dress, uniform

जाम्छोस्के /jâmchoske/ – रिसाउनु, to be angry, to irritate,

जाम्छो/मिजाम्छो /jâmchho/ – रीस, आवेग, anger, wrath, resentment

जारके /jârke/ – सार्हो हुनु, कठिन हुनु, to turn hard, to become difficult

जारम/जारम्ह /jârma/ – साहारो, कठिन

भएको, hard, difficult, complicated

जिगा /jigâ/ – भ्याल, window

जिच/जिस्च /jicha/ – गुलीयो, sweet

जिप्म/जिप्च /jipma/ – छाएको, roofed, covered

जिपके(ी) /jipke/ – छाउनु, to make roof, to cover

जिप /jip/ – श्रेणीबद्ध, क्रम, in order or series

जिमाकके /jimâkke/ – टाँसो लाईदिनु, जिम्मामा दिनु, हस्तान्तरण गर्नु, to give handover, to give take hold

जिमके /jimke/ – समाउनु, पक्रनु, to catch, to take hold, to grasp

जिम्मा /jimmâ/ – जिम्मेबारी, responsibility, duty,

जिलउ/जिलौ /jilau/ – हवस्, धन्यवाद, thanks, O.K.

जीवाक /jiwâk/ – जीन्दगी, जीवन, life, living, livelihood

जीवाट /jiwât/ – सजीब, जीव, life, living being,

जीवाटाक /jiwâtâk/ – चिकित्सक, doctor, physician, surgeon

जु /ju/ – काँडा, thorn

जुडकुट /jungkut/ – प्रयाश, try, effort, attempt

जुरके /jurke/ – चुहुनु, to leak, to drip

जुरुकके /jurukke/ – चुहाउने, to cause to leak, to cause to drip, ooze

जुहार /juhâr/ – बिन्ती, माफी, request, excuse, pardon

जेउली/ज्युली /jeuli/ – जोडी, pair

जेस्के(ी) /jeske/ – सुहाउनु, मिलेको हुनु, to suit or be suitable, to match

जोके /joke/ – पोल्नु, to burn

जोस्च /joscha/ – तातो, न्यानो, पोलीएको, warm, burnt, hot

जोस्के /joske/ – पोल्नु, to burn into, to

burst in to flame

जोके /joke/ – पोल्नु, to burn to fire, to inflame

जोड/जुड /jong/ – किल्ला, गढ, मोर्चा, border post, fort, fortress, frontier,

जोमक्के /jomakke/ – आगो सल्काउने, to light a fire, to cause to burn, to light

जोहा /johâ/ – भाग्यो, to ran away, eloped, escaped,

जोहो /joho/ – व्यवस्था, योजना, जतन, management, monitoring, planning

जोहोके /johoke/ – भाग्नु, to escape, to elope, to run away

ज्याके /jyâke/ – खानु, to eat

ज्याक्के/आरज्याक्के /jyâkke/ – बाटनु, making rope, to plaining (hair, string), to comb hair

ज्याट /jyât/ – खानेकुरा, food

ज्याहाके /jyâhâke/ – कुँदनु, बुद्धा खोप्नु, काष्ठकला गर्नु, to decorate or make art in wood, inscribe

भ (jha)

भबा /jhabâ/ – ठूलो बा, elder uncle

भा /jhâ/ – माटो, भूमी, soil, land

भाँक्रा /jhânkra/ – थाँगा, wooden support for climbing creepers

भाँटा /jhântâ/ – जाँतो, grinding machine made of stone

भाल्के /jhâlke/ – भरनु, to go down, to fall downward

भास्के /jhâske/ – धुलो हुनु, धुलो-मैलो हुनु, to be dusty

भिरु /jhiru/ – कटुस, chestnut, castanopsis hystrix

भुरुप /jhurup/ – समुह, संगठन, group, collection

भुस /jhus/ – भुत्ला, अनावस्यक रौं, Soft feather, unnecessary hair

भेँजा/भेँजा /jhenjâ/ – भेँजा दाउरा,

small pieces of dry wooden

भेर्के/गेप्के /jherke/ – सचेत, स्वस्थ्य हुनु, सन्धै हुन, to be healthy, fine, good health

भेर्च/गेप्च /jherke/ – सचेत, स्वस्थ्य, healthy, fine, good health

भेर्लुड/भेर्लुड /jherlung/ – असिना, hail-stone

भोर/मिभोर /jhor/ – नमस्ते, ढोग, greeting, good mornig /afternoon /evening etc

भोर्के /jhorke/ – ढोग गर्नु, to do greeting

भोरमीन /jhormin/ – नमस्कार, greeting, eg. good mornig /afternoon /evening etc

भोर्ङ्के /jhongke/ – सफा हुनु, स्पष्ट हुनु, to be clear, to be clean

भोर्होके/भोरोके /jhorhoke/ – जम्मा हुनु, भेट हुनु, to meet, assemble, to gather

भोस्के /jhoske/ – हतार हुनु, to hurry, to make haste

भोस/मिभोस/भोस्च /jhos/ – हतार, hurry, haste, rashness

भयामोई /jhyâmoi/ – ठूली आमा, elder aunt

ञ (ñā)

मगर भाषा तथा भोट बर्मेली भाषाको व्यञ्जन वर्ण जुन यँ जस्तो सुनिन्छ तर फरक छ । यो व्यञ्जन मगर ढुटको बर्ण पहिचान गोष्ठीमा छुटेको पाईएको छ । this consonant is purely related to Magar dhut language & other tibeto-bermin language. This is missed in magar alphabet.

जाँभु /ñānbhu./ – ईन्द्रेनी rainbow

जाँङ्नास /ñāngnās/ – कुहो, लुगाफाटामा टाँसिने कुहो, a kind of sharp pointed grass fruit or flower which become sticks to clothes

जाँबीर /ñānbir/ – सुन्तला, (हेर्नुहोस यामबीर), orange

जन्के /ñanke/ – विवाद गर्नु to quarrel, to debete,

ननागन /nānānan/ – बादविवाद, debate
नाक्के /nākke/ – दाबु, कुल्चनु to press down,

ट (ta)

टाक्के /takke/ – सहनु, खप्नु, खटन सक्नु, to tolerate, to bear, to endure, to work hard

टडीन्च /ढिन्च /tadincha/ – उस्तै, जस्तो (तुलना गर्दा), looks like, same, such as

टनाक्के /tanākke/ – देखाउनु, निर्देशन दिनु, to show, to direct, to expose

टमास न /tamâs na/ – एकदमै, एकोहोरो, ढिपी, obstinacy, persistence, stubbornness, to be partial

टा /tâ/ – रे, expression of uncertainty

टाक्के /tākke/ – १. पुगनु, २. सहनु, खप्नु, खटन सक्नु, to reach, to arrive, to fulfill one's wish, to tolerate,

टाङ्मा /tângmâ/ – ओछ्याउने कुरा, डसना, bed foam, mattress

टार /târ/ – जति (प्रत्यय, जस्तो: सकेजति-हेक्टर), the suffix word used to denote 'as possible as'

टालु/मिटालु/लु /tâlu/ – टाउको, खप्पर, head, skull, face

टाहाँ/मिटहाँ /tâhân/ – निधार, अनुहार, fore head, face

टाहाके /tâhâke/ – पुन्याउनु, to deliver, to convey, to carry out

टाहुट /tâhut/ – भार, बोझ, burden, unnecessary

टि/कि/की /ti/ – कि, or, either, either or, word used to denote question or doubt

टिस्यानीड/टिस्याम /tisyâning/ – हिंजो, yesterday

टुक/मिटुक /tuk/ – पेट, abdomen, stomach

टुगा /tugâ/ – तारा, star

टुन/साड /tun/ – सात, seven

टुन्च /tuncha/ – छोटो, short

टेछो /techho/ – मास, मासको दाल, a kind

of black or brown lentil, pulse

टेरहेन्के /terhenke/ – ठिहिर्याउनु, very cold, to freeze,

टसर/ग्वाही /tesar/ – साक्षी, ग्वाही, witness

टोङ्क्के /tonghke/ – अडीनु, उभिनु, भौँकिनु, to halt, to stop to stand still, to

depress **टोरोस्के /toroske/** – उभिनु, to stand up, to erect

टोको /toko/ – रूपमा, गरेर (अनुकरण), this way, like this

ट्याङ्च /tyângcha/ – उज्यालो, bright, clear, cheerful, light

ट्याङ्गुड /tyânglung/ – हसीया वा धारीलो हतियार उधाउने ढुङ्गा, a kind of stone sharpen the edge of a knife or blade

ठ (tha)

ठकन/ठगान /thakan/ – ठाउँ, place, address

ठाक्के /thakke/ – गाडनु, डुवाउनु, to bury, to penetrate, to enter, to make sink, to drown

ठाप्के /thâpke/ – पाइला राख्नु, टेक्नु, to take support on, to rest on, to set feet on,

ठाप /thâpa/ – भन्याड, लिस्नु, पाईला, ladder, staircase, footstep

ठिर्हके /thirhke/ – लामो समय सम्म कायम रहनु, being for long time

ठुट्के /thutke/ – सफा गर्ने, माभने to clean

ठुरी /thuri/ – चिठीपत्र, letter, corresponding letters

ठुर्के/ठुर्हके /thurke/ – सामान समाउनु, पुन्याउनु, पुगनु दिनु, to catch, to take hold of

ठूवा /thuwa/ – दोहोरी, duet song sung in form of question and answer, a folk culture

ठोक/मेठोक /thok/ – थूक, saliva, spittle,

ठोक्के /thokke/ – थुक्नु, to spit, to throw spittle, clear the throat

ठोन्के /thonke/ – आडेस लाग्नु, to take support of something, lean

ठ्वा /thwâ/ – ओछ्यान, बिस्तारा, सुत्ने ठाउँ, bed, bed room

ड (da)

डमाली /damâli/ – सहपाठी, peer group, colleagues

डाङ्गा /dânggâ/ – लौरो, stick

डाठूप्के /डाडूप्के /dâthupke/ – पिट्नु, कुट्नु, to beat, to hit

डाप्के /dâpke/ – जुध्ने, to fight, to strike together

डापाक्के /dâpâkke/ – ठोक्काउनु, जुधाउनु, to collide, to strike together

डाबरोङ्के /dâbarongke/ – संघर्ष गर्नु, to struggle, to face challenge

डाबरोङ /dâbarong/ – संघर्ष, struggle

डी /di/ – पानी, खानेपानी, water, drinking water

डिघाँसी/चिभाङ/चिघ्वाङ /dighânsi/ – ऐंसेलु, raspberry

डिन्के/डिन्के /dinhke/ – पाउँनु, पत्ता लाग्नु, उपलब्धी हुनु to get, to achieve, to find out

डिपलाम /dîpalâm/ – मूलबाटो, highway, main road or way

डीबु /dibu/ – बादल, cloud

डीस्के /diske/ – पातलो हुनु (तरल), to become watery, to have/contain low concentration

डीस्च /discha/ – पातलो (तरल), watery, low concentration (liquid), dilute

डीस्या /disyâ/ – माछा, fish

डिहीके /dihike/ – विश्वास गर्नु, पत्याउनु, to believe, to trust, to have faith

डु /du/ – कीरा, insect, microbes

डुके /duke/ – कीरा पर्नु, infection, insect

डुङ्के /dungke/ – कुट्नु, ढिँकी कुट्नु to beat

डुङ्गा/मिडुङ्गा /dunggâ/ – घाँटी, neck, throat

डुट्चई /dutchai/ – पछ्याएर, following,

डुट्के /dutke/ – पछ्याउनु, to follow,

डुन्च /duncha/ – धमीलो, muddy, dim, misty

डुन्के /dunke/ – धमीलो हुनु, to be muddy or dirt, to be dim, to be misty

डुनुक्के /dunukke/ – धमील्याउनु, to make muddy or dirt, to dim, to misty

डुमपाक /dumpâk/ – कंगाल, poor, very poor, penniless

डुम्के /dumke/ – सकिनु, to finish, to have end

डुम्हाक्के /dumhâkke/ – सक्याउनु, तुरु, to finish, to come to an end, conclude

डुस /dus/ – सहयोग, help, aid,

डुस्के /duske/ – सहयोग गर्नु, to help, to give aid, assist, donate

डुहुच /duhucha/ – हानेको, घोंचेको, to hit, to smite, to give blow (by wih thorn & horn)

डुहुके /duhuke/ – हान्नु, घोंच्नु, to hit, to smite, to give blow (by thorn & horn)

डेके/टेके /deke/ – भन्नु, to say, to speak

डेहाक/ड्या /dehâk/ – भने, the word used in if clause

डो /do/ – लिङ्ग, penis

डोकाहा /dokâhâ/ – अभागी, unfurtune, unlucky, unfortunate

डोर /dor/ – दाहीने, right

ड्याम्बु /dyâmbu/ – कुहीरो, fog, mist, haze

ढ (dha)

ढम्म /dhamma/ – धर्म, religion

ढम्सुट /dhamsut/ – गीठा, a kind of edible yam (usually found in a jungle)

ढरी /dhari/ – पनि, too

ढरी /dhari/ – छेऊ, किनारा, बिट, edge,

margin

ढाकर /dhâkar/ – डोको, a kind of basket made from bamboo, a wicker basket

ढाक्रे /dhâkre/ – भरीया, विदेशी सेनामा भर्ती नभएको लोग्ने मानिस, porter, a man who is could not joined in army (in Magar & Gurung culture but today meaning has changed)

ढाके /dhâke/ – जल्नु, to lit, to light, to be burn

ढाँचा /dhânchâ/ – नमुना, नक्कल, model, copy, sample, perspective

ढी /dhi/ – विश्वास, belief, trust

ढिके /dhike/ – गाली गर्नु, to blame, to rebuke, to do mistreatment, to abuse

ढिन्च /dhincha/ – उस्तै, जस्तै, like, such as

ढुक /dhuk/ – कुरा, बिचार, बात, conversation, , subject-matter, opinion, view

ढुट /dhut/ – भाषा, language

ढुप पाहाके /dhup pâhâke/ – सीको/नक्कल गर्नु, to copy, to learn, to imitate

ढुम्के /dhumke/ – टिप्नु, to pick, to pluck

ढुस्के /dhuske/ – धकेल्नु, to push, push up,

ढेनाम /dhenâm/ – उकालो, माथी, uphill, upward slope, upward

ढेमफेन/ढेम /dhemphen/ – उत्तर, north, north direction

ढेस्च /dhescha/ – मोटो, fatty, fat, obecity

ढेस्के /dheske/ – मोटो हुनु, मोटाउनु, to become fatty, to be obese

ढोके /doke/ – मक्कीनु, गल्नु, to waste way, to wear out, to decay

ढोली /doli/ – दमै, सिलाउने मानिस, tailor, a caste of Nepal

ढोच /docha/ – मक्कीएको, गलेको, to waste way, to wear out, to decay

ढ्याङ्ङ /dhyâng da/ – तर, तर पनि, but, however, although

न (na)

नडी/नाङ्डी /nadi/ – नदी, river

नम /nam/ – आकाश, ब्रम्हाण्ड sky, universe, space, the heavens

नमखान/नाङ्खन /namakhân/ – सूर्य, घाम, sun

नमचन/नमचढ्याङ /namachan/ – चट्याङ्ग, मेघ, thundring, lightning

नमस /namas/ – पानी (आकाशे) , वर्षा, rain, rain water

नम्सु/नाम्सु /namsu/ – हावा, हुरी, air, wind

नमसोस/नमचोस /namasos/ – पसिना, sweat

नाक्को/नाको /nâkko/ – हजूर, तपाईं, you (in respectin condition)

नाङ /nâng/ – तँ, you

नाङ्काट्या /nângkâtyâ/ – नाङ्गै, naked, without clothe, nude

नाना/डई /nânâ/ – दिदि, elder sister

नाम्या /nâmyâ/ – तरुल, yam

नाम्व /namcha/ – गन्ध चलेको, गन्हाएको, smell, with bad smell

नाम्के(ी) /namke/ – गन्ध चल्नु, बसाउनु, गन्हाउनु, to smell

नार्के/ढिके /narke/ – गाली दिनु, सराप्नु, to blame, to rebuke, to do infame, to do mistreatment,

निखासी /nikhâsi/ – डरपोक, डरछेरुवा, timid, cowardly, not outspoken & smart

निङ्गारई /ninggârai/ – क्रमशः, cronological order, serially

निचन्न /nichanna/ – शून्य समय, आनन्द, empty, vaccant, zero or pleasure

निबा/पुसाई /nibâ/ – फूपाजु, पुसाजु, father's sister's husband

निमाहा /nimâhâ/ – अवला, असक्त, गरीब, handicap, dispassionate, poor

निम्याक/निमेक /nimyâk/ – ज्याला, तलब, wages, salary, remuneration, daily wages
निमा/निनी /nimâ/nini/ – फूपू, father's sister
निरन्डी /nirandi/ – निर्मल पानी, नारायणी, clean water, narayani river, crystal clear water
नुङ्के/नुहुके /nungke/ – जानु, to go, to leave (up or upward or higher place)

न्ह/न्न (nha)

न्हङ्गली /nhanggali/ – नाङ्गलो, सुपो, winnowing-tray (made from bamboo)
न्हां/मीन्हां /nhân/ – नाक, nose
न्हाल्के /nhâlke/ – खाली हुनु (भाँडाकुँडा), रीक्त हुनु, to empty, to be vacant
न्हीस /nhis/ – दुई, two
न्हुकके /nhukke/ – पिस्नु, to grind, to powder
न्हुन-न्हुन /nhun-nhun/ – पछि पछि, following, backward
न्हुन /nhun/ – पछि, backward, backside, behind
न्हेट/हैंट /nhet/ – गाई, cow

प (pa)

पल्भ-पल्भई /paljha-paljhai/ – बाराम्बार, recurrent, frequently, repeatedly
परीस्के /pariske/ – पर्नु, संलग्नता हुनु, to occur, to join, to combine, to happen
परीस्ले/पईडीस्ले /parisle/ – पर्छ, see pariske
पाके /pâke/ – खोज्नु, to search, to find out,
पाक्च /pâkcha/ – टर्रो, tasteless, bitter, unpleasant taste
पाङ/पाँ /pâng/ – कुरा, भाषा (मगरखाम), language
पारम् /pârma/ – किटान गरेर, दक्ष, सन्तुलित, balanced, qualified, marked, fixation, speci-

fied, determination,

पार्के /pârke/ – सन्तुलित हुनु, दक्ष, to be balanced
पार/दूलो /pâr/ – किलोकाँटा, जोख्ने मेसीन, weighing machine
पारलाक /pârlâk/ – पारी, पारीपट्टी, the opposite side, next side, across, the side beyond
पाल्हीपा /pâlhipâ/ – वर्तमान पाल्पा, palpa district, older name of present palpa
पाल्ही /pâlhi/ – स्कूल, शैक्षिक सम्प्रदाय, मगर दुटको सम्प्रदाय, school, university, educating place, a group of Magar language
पाहान्के /pâhânke/ – खोज्न जानु, to go search, to go find out, set out for a search
पाहाक्के /pâhâkke/ – सिकाउनु, to teach
पाहाली /pâhâli/ – छानो, पाली roof, the lower part of a thached roof
पाहाके /pâhâke/ – सिक्नु, to learn, to train
पाहुर /pâhur/ – उपहार present, gift, souvenir
पाङ्दुर/राङ्क्वा/मरामछो /pângdur/ – कोदो, millet
पिङ्टार/पिङ्ठार /pingtâr/ – भरी, भर(जस्तै: देशभर), full, all over,
पिङ्के /pingke/ – भरीनु, to fullfil, to be full
पिनीक्के /pinikke/ – भराउनु, fill something with
पिर्हौली /pirhâuli/ – पिङ्, swing
पिल्याप /pilyâp/ – पुर्लुक्क, a kind of looking style, or looking once or looking by opening and covering eye lid, wink, glance
पिहीन /pihin/ – भोली, tomorrow
पुन्के /punke/ – लड्नु, to fight, to conflict, to be in battle
पुङ /pung/ – भाग, हिस्सा, share, division, portion,
पुङ्के /pungke/ – बाँड्नु, to divide

पुरङ्के /purungke/ – कोपिला हाल्नु, to bud-
ding, to come out a bud

पुरट्के /purutke/ – चिथर्नु, कोतर्नु, to
scratch, to lacirate

पुहुके /puhuke/ – लगाउनु, ओढनु (टोपी वा
टाउकोमा कुनै कपडा ओढनु), to wear (cap or
any clothe on head), to wrap, to cover

पेउलाक/पिउँराक /peulâk/ – पीहीन गोराक
(पू.म.), भोली विहान, tomorrow morning

पेचेक्के /pechekke/ – च्याँप्नु, दमन गर्नु, to
dominate, to press

पेच्चेके /pechheke/ – च्याँपीनु, दबिनु, to
be in press, become in exploitation,

पेचेट्के /pechetke/ – च्याँप्नु, अँठ्याउनु,
to press, to squeeze

पेलीस/फोलीस /pelis/ – बिदेश, a foreign
country

पोडा /podâ/ – अगेना, fire place

पोहोनी /pohoni/ – दलित, अछुत जात, a
social group consisted untouchable on
Nepal & india

प्याके /pyâpke/ – रोटी डाम्नु, ढुङ्गा छाप्नु,
to pave

फ (pha)

फट्टुर /phattur/ – आरोप, नभएको आरोप,
blame, accuse,

फच्याप/फर्याप /pharyâp/ – आरोप,
blame, accuse,

फलाक्के /phalâkke/ – भाषण गर्नु, प्रबचन
दिनु, to give lecture, to deliver a talk or
speech

फस्के /phaske/ – फुक्नु, चोखिनु, स्वतन्त्र
हुनु, to be free,
to be unfasted, to be loose

फसाक्के /phasâkke/ – फुकाउनु, to set
free, to set openness, to let loose

फाटफुट्या/फाटफुट /phâtphtyâ/ –
फुटकर, retail

फाक्के /phâpke/ – लाभ हुनु, फाप्नु, to be
benefit, to be furtune, to be favoured key,
luck

फाल्के /phâlke/ – लामाधामी बस्नु, नहुने
फतु र बोल्नु, shamanism culture, speaking
false in high voice or shouting, to chatter

फालकाके /phâlkaake/ – हाम फाल्नु, हुर्नीनु
to jump into down, believe in blindly

फाल /phâl/ – हाम, हाम फाल्नु, act of jump-
ing down off,

फास /phâs/ – सिरक, ओढ्ने, quilt, blanket

फिच /phicha/ – हरीयो, green

फिस्च /phischa/ – हरीयो, green

फिटा /phitâ/ – नाप्ने टेप, measuring tape
(length)

फिफीच /phiphicha/ – हराभरा, हरियाली,
greenery

फिन्त्के /phinhke/ – पकाउनु, to cook

फुक्का /phukkâ/ – स्वतन्त्र, उदार, free, lib-
eral, independent

फुके /phuke/ – मिच्छीनु, दिक्क हुनु, to be
irritated, to be vexed

फुच /phucha/ – मिच्छीएको, दिक्क भएको,
sadness, agitation, to be irritated, to be
vexed

फुटाक्के /phutâkke/ – मीच्छ्याउनु, to tire
of, irritation,

फुट्च /phutchâ/ – पल्टेको, ढलेको, laid
down, fall down, decline

फुट्के /phutke/ – पल्टनु, ढल्नु, to lie down,
to fall down, decline, to pass way

फुन्के /phunke/ – जन्मीनु, उत्पत्ती हुनु, to
be beginning, to be birth, to production

फुन्च याक /phunchâ-yâk/ – जन्म दिन,
birthday

फुस्के /phuske/ – ढाल्नु, रुख काट्नु, ढलाउनु,
to fell, to hew, to cut a tree

फुरम्हास /phurmhâs/ – खर्च, अनावश्यक
खर्च, expenditure, unwanted expense, waste
of money

फुहुके /phuhuke/ – मूल फूट्नु, पानी उम्नीनु, to discharge of water from source or origin

फेन /phen/ – दिशा (जस्तै पूर्व), direction (eg. north, east etc)

फेर/फेरफेन /phe/ – पूर्व, east, east direction

फेन्नाम /phennâma/ – तेर्सो, सिधा, plain, horizontal, straight

फेरके /pherke/ – उदाउनु, to rise

फोके /phoke/ – खोल्नु, to open

फोक्सीड /phoksing/ – सालको रुख, सखुवा, shorea robusta, a kind of tall tropical tree with strong wood

फोको /phoko/ – अरु, अरु मान्छे वा असम्बन्धीत मान्छे, unconcerned related people

फोन्होके/फोन्फोके /phonrhoke/ – उफ्रनु, to jump, to leap, stunt

फोरलोक /phorlok/ – टुक्रा, चोईटा, big piece, chunk,

फोस्च /phoscha/ – फकेको, फुलेको, flowering, blossom, open

फोस्के /phoske/ – फकिनु, फुल्नु, खुल्नु, to flower, to blossom, blooming

फोरलोकके /phorlokke/ – चीरा पार्नु, टुक्रा पार्नु, break into small pieces

फ्याक्के /phyâkke/ – चल्ला काढ्ने, बोक्रा उक्काउनु, to hatch, to out cover, to peel of vegetables

फ्याहके /phyâhake/ – लाम्चो गरी चिरीनु, जन्मपछि आँखा खोल्नु, चिरीनु, to split or cleaved, to be torn

ब (ba)

बडाप/बराप /badâp/ – खरानी, ashes,

बडापहान /badâp-hân/ – सगुन, omen, potent

बढनी /badhani/ – कुचो, , broom, mop, sweeper

बढेन/बढीन /badhen/ – लुगाफाटा, कपडा, clothes, clothing, dress

बाउजा/जा /bâujâ/ – छोरा मान्छे, छोरा, male, son

बाङ /bâng/ – टार, खोला वा नदी किनारको सम्म जमीन, बस्ती, plane land along the river bank, river basins, village

बाटके /bâtke/ – बसाल्नु, to cause to sit, to cause to settle, to arrange rule or order

बाहाच /bâhâch/ – बसेको, अडीएको, स्थीर, stopped, permanent, halt, stand till

बाहाके /bahake/ – अडीनु, रोकिनु, to stop, to halt, to stands till

बिमलीक/भौबली /bimlik/ – जूनकीरी, fire fly or moth, glow-worm

बिभाङ /bijhâng/ – बंगैचा, garden

बिरबल /birabal/ – लोग्ने छोराले कान छेंडेर लगाउने सुन वा चाँदीको कुण्डल, a kind of ear ring used by males

बीर /bir/ – निबुवा, अमिलो, a kind big lemon

बीरच /bircha/ – अमीलो, acidic, sour

बिरी /biri/ – नाम्लो, a band (made from jute tread) used to place round on one's forehead when carrying loads on the back

बिर्हीच /birhicha/ – डराएको, afraid, frightened

बिर्हीके /birhike/ – डराउनु, to be afraid,

बिरीटके /biritke/ – डराउन दिनु, to cause to fear, to cause to afraid

बिरीचोट /birichot/ – डरपोक, timid crowdly

बिर्हीन्के /birhinke/ – पठाउनु, to send, to despatch

बुल /bul/ – सर्प, snake

बुलुङ्गा /bulunggâ/ – वाम माछा, a kind of fish (that looks like a snake)

बुके /buke/ – बोक्नु, लगाउनु

(टीकाटालोको सन्दर्भमा), to carry, to lift

बुसाक्के /busâkke/ – बोकाउनु, to casue to carry, to cause to lift

बुरुक्के /burukke/ – काम्नु, to caused to convulsion, to cause to chills, , to shiver, to tremble

बेन /ben/ – दिसा, गुहु, टट्टी, faeces, stool, excreta

बेस्काम/बेस्काड /beskâm/ – रोटी, bread

बोई /boi/ – बुवा, (कुनै कुनै मगर गाउँमा आमालाई भनिन्छ) father, daddy, (also, mother in some magar villages)

बोके /boke/ – सेतो हुनु, to be white

बोक्के /bokke/ – फापनु, भाग्य हुनु, to be luck, favour of luck

बोक्च /bokcha/ – फापेको, to bring good luck, to be aspicious, beneficial

बोच /bocha/ – सेतो, white

बोचे /boche/ – सेते (पू.म.), white male

बोपरा /boparâ/ – कटै, बरा, विचरा, a word used to express sympathy, pity, kindness, helpless, poor, pitiable

बोमस्या /bomasyâ/ – कुभिण्डो, a kind of white ground-melon, benincasa cerifera

बोमी /bomi/ – सेती (पू.म.), white female

ब्यास्के /byâske/ – सृजीत हुनु, उम्रनु, पानीको मुल उम्रनु, to be create, to be germinate, to spring up, to bubble up (water)

भ (bha)

भड्कोस /bhadkos/ – मनोकाँक्षा, आकाँक्षा ambition, wish, expectation,

भड/मिभड /bhad/ – मन, ईच्छा, आकाँक्षा, mind heart, soul, desire, wish, opinion, intention

भर /bhar/ –मात्र, विश्वास, पुरै, believe, trust, faith

भराक्के /bharâkke/ – चुडन, चुडीनु, to break (rope), to snap

भसुरा /bhasurâ/– जेठाजू, husband's elder brother

भाँबुसी /bhânbusi/– दुसी, fungus

भाके /bhâke/– छुट्टीनु, to be separate, to be devison,

भाक्के /bhâkke/– छुट्टयाउनु, to separate, to devide,

भाट्के /bhâtke/ – फुटनु, to crash, to break, to crake, to have a dispute, to perforate

भिन्टा /bhintâ/ – संसार, the world, universe

भिस्के /bhiske/ – छोडनु, खुस्काउनु, प्रक्षेपण गर्नु, to release, to miss, to launch a missile

भुर्के /bhurke/ – उडनु, to fly

भेसलोट /bhesalot/ – चिप्लेटी, flat sloping stoneor wood on which children enjoy sliding down, a flat sliding used by children for play,

भेजा /bhejâ/ – सहकारी संस्था, गुठी, सामुहीक हीतको आर्थिक, धार्मिक वा सामाजीक व्यवस्था, co-operative, group or community work

भेर्के /bherke/– चप्पल वा जुता लगाउनु, भिनु to wear shoes or sandal, to put on, to accept unwillingly

भेर्हा /bherhâ/– भैँडा sheep, ram, lamb

भेरेक्के /bherekke/– भिराउनु, लगाईदिनु (खुट्टामा), to cause to wear, to cause to put on, to compel to accept

भोरोम्के /bhoromke/– घोलुनु, मिसाउनु, to prepare solution or mixture,

भ्याके/भ्याट्के /bhyâke/ – सकीसक्नु, to finish, to end, to complete

भ्वारी/भुमरी /bhwâri/– चक्रव्यूह, भुमरी, whirl, whirlwind, whirlpool, swirl, whirl (of hair)

म (ma)

म /ma/ – नाई, होइन, न (नकरात्मक), no, not

मचा/मोचा /machâ/ – केरा, banana

मड्डा /maddâ/– रक्सी, जाँड, alcohol, wine etc (used in tanahun district)

मढुस /madhus/ – काठको बाकस, a wooden boxe (a wooden handi craft)

मढी /madhi/ – सम्म वा समतल जमीन (मढेस – मढी+लीस), मढेस, तराई, plain land, terai

मढ्यो /madhyo/ – साँच्चै (निपातको रूपमा प्रयोग गर्दा) a preposition to denote is true or not, whether or not true

मन्द्रु /mandru/ – बिरामी, रोगी मानिस, sick, patient, ill person

मा /mâ/ – नाई, होइन, न (शब्द वा क्रियालाई नकरात्मक बनाउने उपसर्ग जस्तै : माजाट्के मारुङ्के आदि), no, a preffix used to make nagative e.g. mâjâtke, mârungke,

माजाक्के /mâjâkke/ – नरुचाउनु, घृणा गर्नु, to hate, to dislike, not to prefer or favour

माठा /mâthâ/ – पटुका, पेटी, belt, cloth tied round the waist

मानाम/माङ्नाम /mânâm/ mângnâm/ – सपना, dream

मानमान /mân mân/ – आईमाई, प्रौढ महिला, woman, adult female (usually married)

मारके/मारुके /mârke/ mârke/ – सानो हुनु, to become small, to be polite/humble

मारुच /mârch/ – सानो, small

मा-मारुच /mâ-mârch/ – स-सानो-सानो, स-सानो, small,

माल्के /mâlke/ – गोडमेल गर्नु, फारपात हटाउनु (खेतीबाट), to take out weeds from the ground to weed and dig round plants

मासटाप /mâstâp/ – पुरुष, पुरुषत्व, भद्रभलाद्मी, male, masculinity, gentleman

मास्टो /mâto/ – नारी, female, lady, woman

मासवार /mâsabâr/ – कार्यक्रम, programme, project, scheduled activity, timetable

मासवार्या /mâsabâryâ/ – (१) उद्घोषक, प्रस्तोता (२) कार्यक्रम आयोजक, announcer, organiser, anchor, Master of ceremony

माहाभा/मिमाहाभा /mâhâjhâ/ – श्रीमती, स्वास्नी, आईमाई, wife, spouse

माह्योक/म्हायोक /mâhyok/ – नामर्द, डरपोक, effeminate, cowardly, impotent

माहाभा जा/नान्जा /mâhâjhâ- jâ/ – छोरी, daughter

माहारे /mâhâre/ – गोठाला, cowherd, shepherd

मीक/मिमीक /mik/ – आँखा, निद्रा, eye, sleep, slumber

मिगुर /migur/ – सभापति, अध्यक्ष, प्रमुख, president, chairman, chairperson

मिघ्या /mighyâ/ – माझ, बीच, in between, at the centre, middle, interval, intermediate

मिडाँक/डाँक /mingânk/ – शब्द बोली, speech, word, statment, dialect, language

मिभार /mijhâr/ – ठूलो, बरीष्ठ, मुखिया, जेठो, elder, senior, chiefdom

मिटगाड/मागाड /mitgâng/ – अशान्ति, disturbance, restlessness, no peace

मिठीर /midhir/ – किरण, ray, light ray

मिनाम /minâm/ – नयाँ, new, novel

मिनाप/नाप /minâp/ – सिङ्गान, mucus produced from nose

मिन्हाम /minhâm/ – समथल, समतल जमीन, plane land,

मिपुरुड/मिफुरुड/पुरुड /mipurung/ – कोपीला, bud, a newborn

मिबा/मिबु /mibâ/ – नाईके, नेता, नायक, chiefdom, president, chief

मिभड/मन /mibhad/ – मन, बिचार, mind, heart, soul, wish, intention, opinion

मिम /mim/ - चराको गुँड, nest

मिर्कीन /mirkin/ – नड, नडग्रा, nail

मिरटुम /mirtum/ – जरा, फेंद, root, base, bottom, foot of mountain

मिर्का/म्यार्का/स्यार्का /mirkâ/ – जरा, root (of tree)

मिराड /mirâng/ – मुल्य, भाउ, price, value,

rate

मिरहाड /mirhâng/ – सिङ्ग, सिङ्ग (गाई, भैसी, जनावर आदिको), horn

मिरहु/ग्वारहु/gwârhu/ – अण्डा, डीम्ब, egg, ovary

मिल्हा/ल्हा/milhâ/ – पात, leaf

मिल्हुम/milhum/ – खोया, कोया, बीयाँ, inner hard part of fruits (or seed of fruits)

मिवाट /miwât/ – फुलारु, फुल्दै गरेको, to be flower, to be bloom, to be ripen, to turn grey (e.g.hair)

मिसी/मासीच /misi/ – अमर, undying, immortal, eternal

मिसाक्के /misâkke/ – सुताउनु, छलकपट गर्नु वा धोका दिनु, to cause sleep, to cause to asleep, to provide lie, to give fraud, cunning

मिस्के /miske/ – सुत्नु, निदाउनु, जागरुक नहुनु, to sleep, to fall asleep, to be numb (muscles of limbs), not to aware

मिस्या /misyâ/ – फल, fruit, result, gain, profit, testicles

मिही/हीउ /mihi/ – रगत, खुन, blood

मुके /muke/ – बस्नु, रहनु, to sit, to stay, to lay down

मुठाहार्या /muthâhâryâ/ – ज्ञानी, ध्यानी लामा, तपस्वी, ascetic, engaged in penance, devotee, anchorite

मुसेटी /museti/ – काकी (आमाको दिदि बहिनी) वा क्षमातिरबाट लाग्ने साईनो, a kinship relating to aunt

मुसी/मसी/क्षमा /musi/ – काकी, aunt, mother's sister

मुल्हीन /mulhin/ – भोकै, भोकमरी, being hungry, feminine, desire for food, hunger, not having food

मेखे /mekhe/ – आन्द्रा, intestine

मेङ्गेर /mengger/ – मुख, mouth, face

मेजे /meje/ – कान्छो, सानो (पू.म.), younger

मेट /met/ – तरकारी, curry, green leafy

लुङ/८०

vegetable

मेठरलक /metharalak/ – अर्थ, माने, meaning, dictionary, in other words

मेमेरेक/मेम्हेरेक /memerek/ – पालुवा, newly grown leaf, sprout, shoot

मेरेट/रेट /meret/ – हाँसो, laughter, laughing mirth, joke

मेलीस (मेल्लो+लीस) /melis/ – स्वदेश, one's country, nation, motherland

मेल्लहा/लाहा /mellhâ/lâhâ/ – आफु, self, oneself

मेल्लो /mellho / – आफ्नो, belongs to self or oneself, one's own

मेल्लो /melho/ – खिल, माहुरी वा अरिङ्गाल आदिको खिल, sting of hornet or bee

मेस्के /meske/ – मुख धुनु, washing face or mouth

मोई /moi/ – आमा, माता, मुमा, mother, mummy

मोइ-भा /moi-jhâ/ – मातृभूमी, birth-place, nation, mother-land

मोखर्या /mokharyâ/ – हास्य व्यङ्ग्यकार, नाटक वा चलचित्र आदिमा हाँसाउने पात्र, comedian

म्याँ /myân/ – तीर (धनुषकाँडको), धनुकाँड arrow

म्याङ्के /myângke/ – चाख्नु, स्वाद लिनु to take taste

म्ह/म्ह (mha)

म्हाँ /mhân/ – घाउ, चोट, wound, cut injury, injured wound, infected wound or boils etc.

म्हाक /mhâk/ – पातल, तल, below, down, under, under world, hell

म्हाकाड /mhâkâng/ – तल, मुनी, below, down, under,

म्हाड /mhâng/ – रिंगटा, टाउको घुमाएको, dizziness

म्हाङ्के /mhângke/ – रिंगटा लाग्नु, to feel dizzy

म्हान /mhân/ – भोला, bag
म्हार /mhâr/ – कमिला, ant
म्हाट्के/म्हाके /mhâtke/ mhâke/ – हराउनु, to be loss, to be missed, disappear
म्हास्के /mhâske/ – सिध्याउनु, सक्नु, खर्च गर्नु, नष्ट गर्नु, to finish, to give end, to give last or final touch, to empty, to destroy, to kill, to expence, to debit (in account)
म्हुगान/म्हुगन/युगान /mhugân/ – च्याउ, mushroom
म्हुड/मिम्हुड /mhung/ – थकाई, tiredness, weariness
म्हुङ्के /mhungke/ – थकाई लाग्नु, get tired
म्हुट्के /mhutke/ – फुक्नु (आगो), हावा भर्नु फुक्नु, to blow air, to kindle by burning, to fly something with the puff of breath
म्हे /mhe/ – आगो, fire
म्हेगरीट/म्हेगिरिट /mhegrit/ – अँगार, अगुल्ठो, coal, burnning faggot, firebrand
म्हेर्के /mherke/ – पलाउनु, मुना आउनु, to sprout, to fill vacant pit (caused by wound or cut etc), to rise from adversity, to budding
म्हेरेक्के /mherekke/ – पालुवा लगाउनु, मुना आउन दिनु, to cause to sprout
म्हेल म्हेल.. /mhel mhel.../ – अल्प अल्प, कुनै कार्य हुन लागेको अवस्था, कुनै कुरा गल्न लागेको वा पाक्न लागेको अवस्था, a kind of word using in expression of interjection or imitating expression, allmost ripe about to fall off
म्हेलाप /mhelâp/ – आगोको ज्वाला, मुस्लो, flame, blaze, burning flame, heat
म्होर्के /mhorke/ – नशा लाग्नु, मात्नु, intoxicating object, inoxidant (like wine alcohol, spirit etc), to get intoxicated
म्ह्याक्के /mhyâkke/ – बिर्सनु, to forget,

य (ya)

यस्के/योस्के /yaske/ – साट्ने, साटासाट गर्नु, to exchange, to change

याँभु/जाँभु /yânbhu/ – ईन्द्रेनी, सप्तरङ्गी ईन्द्रेनी, rainbow
याक /yâk/ – दिन, day
याकनाम/याङ्नाम /yaknâm/ – बिपना, state of being awake, opposite of dream
याङ्नास/जाङ्नास /yangnâs/ – कुहुरो, कुहुरो लाग्ने एक किसिमको झार, a kind of shrub
याट्के /yâtke/ – पोख्नु, to spill, to flow over
याम /yâm/ – समय, मौसम, ऋतु, time, season
यामबीर /yâmabir/ – सुन्तला, orange
यास्के /yâske/ – पोखिनु, to spill, to be flow over
यास्च /yâscha/ – पोखिएको, flow over, strewn, scattered
याहाके/याके /yâhâke/ – दिनु, प्रदान गर्नु, to give, to grant, to allow
यो /yo/ – लेउ, लिनुहोस् (आज्ञार्थक), take it,
योट्के/यट्के/एट्के /yotke/ – बोलाउनु, निमन्त्रणा गर्नु, to call, to invite, to attract

य्ह/यु (yha)

मगरी वर्णमालाको चौबीसौं वर्ण, तालव्य अन्तःस्थ सघोस महाप्राण अर्धस्वर (twenty fourth consonant of the magari alphabet, यो वर्णहरुबाट शुरु हुने शब्दहरु कसै मात्रामा पाईने र यसको उच्चारण सजिलो तर्फ बगी रहेको छ। जस्तो : य्हाके /य्हाके = याहाके आदि।

र (ra)

रउरा /raurâ/ – निर्देशक, मुली, director
रईसी/अरनी /raisi/ – खाजा ,नास्ता; break-fast, snack, tiffin
रन्धीके/रईसीके /ranchhike/ – भोक लाग्नु, भोकाउनु, to be hungry
रह /raha/ – ताल, रह, पानीको भुमरी, pond, small lake
राक /râk/ – कुखुरा बास्ने कार्य, to crow of

a (cock, birds) etc.

राक्के /râkke/ – (१) ल्याउनु, (२) कुखुराको

भाले बास्नु to bring, to carry in, 2. to crow

राङ्के /rângke/ – छिप्पीनु, come to per-
fection, to be mature

राङ्घान /rângghân/ – एक किसिमको बाथ,
gouty /rheumatic arthritis, arthritis

राङ्च /rângcha/ – छिप्पीएको, प्रौढ, per-
fection, mature

राङ्क्वा/पाङ्दुर /rângkwâ/ – कोदो, millet

राङ्सीला /rângsilâ/ – स्याल, jackle

राट्के /râtke/ – छितर्नु, फिँजाउनु, to scat-
ter

राप्के /râpke/ – रुनु, to weep, to cry

राहाके /râhâke/ – आउनु, to come, to ar-
rive

राहान /râhâna/ – आईज, come

राहानीस/ राहानी /râhânis/ – आउनुहोस,
come (used in to provide polite or respect)

री /ri/ – शरीरको मैला, काई, मयल, dirt of
body

रिक्के /rikke/ – लेख्नु, to write

रिक /rik/ – लेख, रचना, article, creation

रिक्मा /rikmâ/ – कलम, लेख्ने चीज, pen

रिट्के /ritke/ – उछिन्नु, to overtake, to
go in front, to run faster

रिन्हके /rinhke/ – बिउँभन्नु, सचेत हुनु, to
wake up, to awake, to be vigilant, to come
in sense

रिमई /rimai/ – मायालु, lover, beloved,
darling, loving

रिस्च /rischa/ – मैलो, dirty, foul, unclean

रिस्के /riske/ – मैलो हुनु, to be dirty, to be
foul, to be unclean

रुकस्याक /ruksyâk/ – एक प्रकारको भोला,
bag

रुङ्के /rungke/ – पर्खनु, रुँगनु, to wait, to
take care of, look after

रुहुके /ruhuke/ – खुम्चनु, चाउरीनु, साँगुरीनु,
to wrinkle, to become contracture,

लहुड/८२

रुहुच /ruhucha/ – खुम्चेको, खुम्चिएको,
चाउरीएको, wrinkle, narrow, contracture

रुट्के /rutke/ – डुब्लो हुनु, to become thin,
to become lean and thin

रुट्च /rutcha/ – डुब्लो, पातलो thin, lean
& thin

रुप्के /rupke/ – सिलाउनु, उन्नु, to stitch,
to sew

रें/रे /ren/ – गंगटा, crab

रेट्के /retke/ – हाँस्नु, खुसी हुनु, to
laugh, to be glad

रेस्के /reske/ – नुहाउनु, to bathe,

रेन्फा /renjhâ/ – युवा, तन्नेरी, youth,
young, adolescence

रेन्फास्के /renjhâske/ – बैस हाल्नु, to
grow young,

रेवस/रीवस /riwas/ – चलन, संस्कार, cus-
tom, ritual

रोदुम्के/रोके /ro dhumke/ – माया गाँस्नु,
माया गर्नु, to love, to have affection, to
have sympathy, to fall in love

रोके /roke/ – माया गर्न, दया गर्नु, to love,
to have affection, to have sympathy

रो/रोह /ro/ – माया, दया love, affection,
sympathy

रोकट्याक /roktyâk/ – भ्यागुतो, frog

रोट्के /rotkke/ – लोभिन, लालच हुनु, to
be greedy, to be lured, to be tempted

रोट/मीरोट /rot/ – लोभ, लालचा, greed,
covetousness

रोन्के/रहोन्के /rhonke/ – छान्ने (जाँड),
निचोरनु वा मिश्रण गर्नु, to make mixture (lo-
cal wine)

रोस /ros/ – चालचलन, संस्कृती, प्रथा,
रीतीथिती, culture, custom

रह/ल (rha)

रहा /rhâ/ – बाखा, बोका, खसी, goat

रहा /rhâ/ – चारखुट्टे जनावर, चौपाया, जस्तै,
घोर्हा, भेर्हा आदि, tetrapodous animal

रहाजा /rhâjâ/ – बाखाको बच्चा वा पाठापाठी, the young of a goat

रहास्के /rhâske/ – अघाउनु, to feed to full, to be satiated, to grow tired

रहुके /rhuke/ – अण्डा पार्नु, फुल पार्नु, to lay egg

रहूस/मिरहूस /rhus/ – हाड, हड्डी, bone

रहेटके /rhetke/ – धारीलो हुनु, धार लाग्नु, to be sharp

रहोस /rhos/ – पिसाब, मुत्रजल, urine

रहोस्के/रहोटके /rhoske/ – पिसाब गर्नु, मुत्रजल त्याग्नु, to urinate

ल (la)

लईस्के /laiske/ – लाग्नु, पच्छयाउनु, to set off, to begin, to be engaged, to strike (eg. bullet), to start a process

लरफु/लोरफु /larphu/ – पछ्यौरी, रुमाल, handkerchief, wrapper (cloth)

लहो /laho/ – आफ्नो, private, personal

लहोको/लहको /lahoko/ – आफन्त, नातेदार, relative, kinship

लाके /lâke/ – लिनु, किन्नु, ग्रहण गर्नु, to accept, to take, to buy/purchase

लाक्के /lâkke/ – लिपपोत गर्नु, लिप्नु, रंग पोल्नु, to smear, to smudge smooth mud over walls and floor

लाखु /lâkhu/ – बाँदर, monkey

लाङ्घा/घा /lângghâ/ – गाउँ, बस्ती, vil-lage, abode, countryside

लाम /lâm/ – बाटो, मार्ग, दर्शन, way, philoshopy, way direction, path, rout, method, course, doctrine

लामी /lami/ – अनुयायी, बादी, followers, adherent

लावट/लवाट /lâwât/ – पाखे जुगा, com-mon leech

लारहाके /lârâhâke/ – लिन आउनु, come to take, receive a guest or visitor

लाहा/मेल्हा /lâhâ/ – आफु, self, oneself

लिन /lin/ – पानी जुगा, a leech found in water

लीस /lis/ – देश, country, nation, state

लिस्च /lischa/ – गह्रौं, भारी, वजन भएको, heavy, weighty

लिस्के /liske/ – गह्रौं हुनु, भारी हुनु, वजन हुनु, to be heavy, to be weighty

लिसरा /lisarâ/ – राष्ट्रिय, national, con-cern to country, pertaining to a country

लास्सो/जिलौ /lâsso/ – धन्यवाद, thanks, thank you

लिट /lit/ – दक्षिण, south

लिट्टीम /littim/ – ओराली, तल, down-ward,

लुहुप/लुहुप्पा /luhup/ – मजेत्रो, the cloth wrapped, worn over the head and shoulder by women, wrapper

लु/मिल/मिटालु /lu/ – टाउको, head

लुप्च /lupcha/ – गहीरो, depth

लुप्के /lupke/ – गहिरो हुनु, to be deep or depth

लेके/लेस्के /leke/ – हुनु, रहनु (लेनाड), to be, to occur, to become, to happen, to take place

लेन्जा /lenjâ/ – श्रीमान, लोग्नेमान्छे, मर्द, male, husband

लोके /loke/ – किन्नु, to buy

लोकके /lokke/ – आ रोप लाग्नु, शंका गर्नु, to accuse, to blame, to suspect, to doubt

लोट्च /lotcha/ – लामो, तन्केको, long, stretched

लोट्के /lotke/ – लामो हुनु, तन्कनु, to be long, to stretched

लोयाट /loyât/ – अधिकार, right

लोहोके /lohoke/ – फ्याँक्ने, हुत्याउने, to over throw, to cast, away, to give up, to abandon

लोस /los/ – टाढा, far, far away, distant

लह (lha)

लहा/मिलहा /lhâ/ – पात, leaf

लहाक्के /lhâkke/ – चाट्नु, to lick, to lap

लहुड/लहुम /lhung/ – ढुङ्गा, चट्टान, stone, concrete, hard

लहेट्के /lhetke/ – फर्काउनु, to cause to return, to cause to turn back, to cause to come back, to make retire

लहेस्के /lheske/ – फर्किनु, to return, to turn back, to come back, to retire

लहेस /lhes/ – वर्ष, year

लहेसान /lhesân/ – परिवर्तन, क्रान्ति, change, revolution

लह्यास्के /lhyâske/ – गीलो हुनु, चिप्लो हुनु, नरम हुनु, to be soft,

व (wa)

वलयास्च /walyâscha/ – अलछीलाग्दो, feeling laziness, feeling tired

वादके /wâtke/ – फुल्नु, फर्किनु, to flower, to bloom, to go grey (hair), to get white streaks (of finger-nail) to become worth marrying

वाक /wâk/ – सुँगुर/बँगुर, pig

वान /wân/ – पोको, कुम्लो, भारी, package, pack, bundle,

वामा /wâmâ/ – बारुलो, wasp

वारह्के /wârhke/ – जान्नु, परिचित हुनु, बुझ्नु, to know, to introduce, to understand

वारलाक /wârlâk/ – वारीपट्टी, वारी, this side, this bank,

वालिट्ई/वोलिट्ई /wâlimtai/ – आक्रान्त, घेराबन्दी गरेर, गोलो गरेर, चक्रब्युह, in circle, closed in circle, attack in circle

वोक्के /wokke/ – वमन गर्नु, वाक्नु, to vomit

वोटा /wotâ/ – कपास र बियाँ छुट्टयाउने घरेलु मेसिन, handicraft machine to separate wool and seed

लहुड/८४

वोरके/बोर्हके /worke/ worhke/ – पहेंलो हुनु, to turn yellowish

वोइह्के /wonghke/ – भुपुभुपु निद्रा लाग्नु, tends to sleep, hurry condition to asleep, to feel sleepy

वोलोक्के /wolakke/ – पुन्याउनु, निर्वाह गर्नु, to maintain, to means of sport, sustain

वोसोट्के /wosotke/ – चिलाउनु, एलर्जी हुनु, to itch

व्ह/व्व (wha)

मगर वर्णमालाको व्यञ्जन वर्ण मध्ये तीसौं वर्ण, ओष्ठ्य अन्तस्थ सघोस माहाप्राण अर्धस्वर वर्ण, thirtieth consonant sound of Magar dhut language

स (sa)

सई /sai/ – बथान, flock, herd, group

सई-सई /sai-sai/ – जय जय, celebration of victory or conquest, singing a slogan

सटाक /satâk/ – आँप, mango

सरङस्या /sarngsyâ/ – जरायो, stag, deer, antelope

सर्घ /sargha/ – स्वर्ग, heaven, space

सराङ/सर्घ /sarâng/ – आकाश, sky, space

साट /sât/ – काईयो, comb

सावट /sâwat/ – आवाज, हल्ला, sound, noise

सार /sâr/ – फूल, flower

साहाक /sâhâk/ – महिना, month

सापगासङ /sâpagâsang/ – साथमा, साथै, together with, in addition to, in association

साट्के /sâtke/ – मार्नु, निशाना लगाउनु, to kill, to counteract (against the effect of poison), to win (money in gambling)

साना /sânâ/ – थैलो, थैली, बोरा, sack, bag, wallet, haversack,

साप्के /sâpke/ – साप्नु, आडेस लिनु, लुगाले

बेनु वा छोप्नु, to take support

सारदया /sâratyâ/ – सहयोगी, बिरामी कुरुवा, helping man, caring man for patient

सिङ /sing/ – काठ, दाउ रा, लकडी, wood, firewood, furniture

सिङ्ज्या /सिञ्जा /singjyâ/ – काष्ठमण्डप, वर्तमान जुम्ला वा सिञ्जा क्षेत्र, wooden stage or art of wood, jumla or sinja region

सिक /sik/ – जुम्रा, टाउकोको जुम्रा, head louse

सिकाक्के /sikâkke/ – डढाउनु, to burn,

सिके /sike/ – मर्नु, म्याद सकिनु, to die, to expire, to pass away

सिकके /sikke/ – डढ्नु, जल्नु to burn

सिटके /sitke/ – पुछ्नु, बढार्नु, 1. to wipe, to erage, to cleanse, 2. to clean with a broom, to sweep

सिठरा /सिट्ठा /sithara/ – आगो बालन तयार पारीएको मसिना भिँजा, मसाल dry twigs for fencing or torch

सिन्हके /sinhke/ – अटाउनु, to hold, fit into

सिन्हाक्के /sinhâkke/ – अटाउन लगाउनु, to cause to to be contained, to caused to hold

सिपके /sipke/ – सुक्नु (भोल वा पानी, तरल), थाक्नु (गाईभैसीको दुध), to dry up, to wither

सिरा /sirâ/ – नेता, समुहको प्रमुख, नाईके leader, chief of group or organization

सिरीप /sirip/ – केवल, बाहेक, only

सिल्हके /silhke/ – चिर्नु चिरफार गर्नु, to split, to rip up, to cleave, to saw (with a saw), to carry out a surgical operation

सिल्हसाल /silhsâl/ – चिरफार, tearing, surgery

सिरहान /sirhân/ – माथी, सबभन्दा माथी, खोला नालाको शीर, related to head, source or origin of a stream /river etc, upward

सिवा /siwâ/ – मृत्यु, death,

सिवाक /siwâk/ – लाश, death body

सिवाट /siwât/ – बुर्की, parched rice in the husk strewn (or scattered) through the way along which the bier (with death body) is carried to the cremation, rice placed on the breast of the death body

सु /su/ – को, who

सुए /sue/ – कसले, who, by whom

सुके /suke/ – १. कसलाई, २. हावा बहनु, to whom, to blow (air)

सुटा /sutâ/ – धागो, thread

सुटके /sutke/ – सिउरनु, घुसानु, to insert, to let in entangle, to thrust

सुठु /suthu/ – बिरालो, cat

सुल /sul/ – पेटमा पर्ने जुका, worm, helminth

सुलुके /सुलुहुके /sulhuke/ – घुस्नु, पस्नु, छिर्नु, to enter, to pass through

सुस्ट /susta/ – बिस्तारै, नरमका साथ, slowly, gently, carefully, softly

सुहुके /suhuke/ – छाम्नु, to feel, to touch, to grope

सेटमीन /setmin/ – खबर, news, newspaper

सेके /seke/ – मान्नु, सुन्नु, 1. to assume, to suppose, 2. to hear

सेन /sen/ – कहिले, when

से-सेन /se-sen/ – कहिलेकाहीं, some times, rarely, not always

सेन्हके /senhke/ – बढ्नु, फैलनु, प्रसारण वा फैलावट हुनु, to expand, to increase, to growth,

सेपके /sepke/ – पातलो हुनु, to become thin a like leaf, thin

सेपच /sepcha/ – पातलो, thin

सेही /sehi/ – मसी, ink (सीङ+हीउ)

सोक्के /sokke/ – सुन्नीनु, फुल्लिनु, to swell up, to dilate, to show anger in pride

सोके /soke/ – उठ्नु, ठडीनु, to rise, to stand up, to wake, to accumulate as profit, to erect

सोटके /sotke/ – उठाउनु, ठड्याउनु, to

erect, to wake, to lift, raise a hand or head
सोम /som/ – तीनु, three
सोन्हके /sonhke/ – प्यास लाग्नु, पानी तिर्खा लाग्नु, to feel thirsty,
सोरके /sorke/ – भ्रान्नु, to fry in oil or ghee using spices
सोस/मेसोस /sos/ – बोसो, fat, fat from meat or an animal
स्यास्के /syâske/ – चर्नु, to graze
स्या /syâ/ – मासु, meat, flesh
स्याक/मिस्याक /syâk/ – दाँत, tooth, a complete set of teeth
स्याटके /syâtke/ – खोस्नु, to snatch, to dismiss, to grab
स्याबास /syâbâs/ – बधाई, congratulation
स्याहाके /sâhâke/ – नाच्नु, to dance, to frisk
स्याहाटाकके /syâhâtâkke/ – नचाउनु, to cause to dance, to harass,
स्वाद्या/सेहेच /swâdhyâ/ – राम्रो, असल, सुन्दर, good, excellent, beautiful

ह (ha)

हाकके /hayâke/ – हल्ला गर्नु, छिल्लीनु, to do noise, to pass the limit of decorum (as talking with a woman), stimulate (specially sexually)
हार /hâr/ –हलो, plough
हाके /hâke/ – अड्कनु, रोकनु, to stoped, to get jamed, to be obstructed
हाकके /hâkke/ – अड्काउनु, to cause to stop, to cause to jam, to cause to stick, to postpone, to obstruct
हाटके /hâtke/ – उम्लिनु, तातेर उम्लिनु, to boil
हाल्के /hâlke/ – बोलीको पुगनु, to come a foretelling true or prediction or forecast
ही /hi/ – के, what
हिके /hike/ – किन, why

लुङ/८६

हीउ/मिही/ही /hiu/ – रगत, blood
हिन्टी /hinti/ – हेपेको, हीन गराएको, insult, neglect,, oppress, disobey, domineer
हिडमास् /hidamâs/ – जे पायो त्यै, जे सुकै negligence, insult,
हिल/मिहील /hila/ – खुट्टा, leg, lower limb
हिल्के /hilke/ – गन्नु, to count
हिल्मा /hilmâ/ – गणित/अंक गणित, mathematics, arithmetics
हुँई/ह्वानी /huni/ – हिड, walk, go
हुँक /hunka/ – बाँस, वेतबाँस, bamboo
हुँडा/हुन्ड /hundâ/ – देखि, from, since (preposition)
हुके /huke/ – भुक्नु, to bark
हुच /hucha/ – भुकेको, barked, clamour
हुट/मिहुट /huta/ – हात, hand, upper limb
हुटके /hutke/ – उखेल्नु, to pull out, to tear up by the roots, to uproot
हुन्के /hunke/ – आश गर्नु, to expect,
हुन्के /hunke/ – जप्नु, भनी रहनु, गुनगुन गर्नु, mutter repeatedly, to grumble,
हुन्च /huncha/ – आश गरेको, expectation,
हुर /hur/ – कोदालो, spade
हुरके /hurke/ – धुनु, सफा गर्नु to wash, to clean
हुक्स्या /huksyâ/ – मृग, deer
हुरके /hurke/ – धुनु, to wash, to do clean
हुप्के /hupke/ – ढाक्नु, to cover, to protect
हुप्च /hupcha/ – ढाकेको, covered, protected
हुल्के /hulke/ – (१) पहिरो जानु, भत्कनु, (२) सान लगाउनु (हँसिया, खुकुरी आदिमा), to slide the land, to be damage, to be collapse, to sharpen
हुलुक्के /hulukke/ – भत्काउनु, उखेल्नु जरैदेखि (बोटबिरुवा) to damage, to cause to collapse, to cause to fall in small pieces, to uproot
हुस्के /huske/ – उखेलिनु, ठाउँ छोड्नु (बोटबिरुवा) to uproot

हैंट/न्हेट/इहेट/henta/ – गाई, cow
हेक्टर/hektâr/ – सकेसम्म, सकदो, as much as possible, with one's ability
हेक्के/ह्योक्के/hekke/ – सक्नु, क्षमता हुनु, सक्षम हुनु, to be able to do, to be capable of, to be competent
हौंस्के/इहोस्के/honske/ – बताउनु, सुनाउनु, भन्नु, to tell, to say,
होएँके/hoenke/ – हल्लिनु, काँप्नु, कम्पन आउनु, to move, to shake,
होएँके/hoenkke/ – हल्लाउनु, कँपाउनु, कम्पन ल्याउनु, to move, to shake, to vibrate, to oscillate
होटबाटी/hotbâti/ – त्यसो भएर, त्यसकारण, so, in that cause, in that way, thus
होडीको/hodiko/ – त्यत्रो (तुलना गर्दा), as, like, such (used to do compare)
होडीक/होरीक/hodik/ – त्यती पनि, मात्र (तुलना गर्दा), like that, that much, so much
होड्कई/होडीकई/hodkai/ – त्यसै, बिनाकारण, मुफत, निशुल्क, without reason, free of cost, without payment, for nothing
होन्नाड/होन्नीड/होस्नीड/honnâng/ – त्यसबेला (देखी), त्यतीबेला, त्यो दिन, तत्कालीन, तोकिएको समयमा (भूतकालमा), contemporary, in that moment or situation, in that time, from that time
होन्च/हुन्चो/honcha/ – त्यो जस्तो, त्यस्तो, like, as
होम्के/homke/ – फकाउनु, to lure, to tempt, to persuade,
होर्के/horke/ – बृद्धी हुने, बढ्ने (सजीव वस्तु), to grow, to be mature, to develop
होरेक/horek/ – सामूहिक परम, mutual exchange of labour
होरोक्के/horokke/ – बढाउनु, हुर्काउनु, to grow, to bring up
होलाड/होलाक/holâng/ – त्यहाँ, त्यस ठाउँमा, in that place, there
होस/होसी/hosa/ – त्यो, उ, उनी, he, she

होसके/hosake/ – त्यसलाई, to or for him/her
होसको/hosako/ – उहाँ, he/she (in respect)
ह्याक/hyâk/ – पीँडालु, a kind of arum the root of which is eaten, calladium arumaciae
ह्याखा/हेक्का/hyâkhâ/ – सम्झना, ख्याल, होस, memory, remembrance, recollection
ह्याङ/hyâng/ – मेलापात, कार्य, place of work, succession of work
ह्याङ्गार/hyângngâr/ – कार्य क्षेत्र, field work, catchment area
ह्वाके/hwâke/ – हिँडनु, to walk, to run, to move, to be in locomotion
ह्वास्के/hwâske/ – हिँडाउनु, to cause to go, to cause to walk, to walk, to cause to move or travel

समान अर्थ बुझाउने (पर्यावाची) शब्दहरू (Synonyms)

मगर टुटमा समानार्थी शब्दहरू प्रसस्त पाईन्छ । मगर भाषामा धेरै भाषीकाहरू पनि भएको कारणबाट समानार्थी शब्दहरू (synonymes) धेरै हुनु स्वभाविक हो । समानार्थी शब्दहरू धेरै पाईनु भनेको भाषा धनी हुनु हो । यस पुस्तकमा सबैलाई समेट्न सकिएको छैन । यसको खोज अनुसन्धान गर्नु जरुरी छ । यहाँ केही समानार्थी शब्दहरू दिईएको छ । Magar (Dhut) language is rich in synonymes. Mangar language have many sub-dialects (bhasika). So, it has many synonymes. In this book few synonymes are included, rest should be do research to explore and develop language.

मानाम		माङनाम	सपना
Mânâm		mângnâm	dream
मुके	डुके	उकी	बस्नु
Muke	nguke	uki	sit
ढाकर		खाङरा	डोको
Dhâkar		khângrâ	bamboo basket to collect cut
grass			
रो		रोह	माया
Ro		roha	love
नुङ्के (i)		आन्के (i)	जानु
nungke(i)		ânke (i)	go
राहाके		उङ्के	आउनु
Râhâke (i)		ungke (i)	come
मीकडी		रापडी	आँसु
mikadi		râpadi	tear
गिन		मन	ईच्छा, मन
Gina		mana	(will, heart, interest)
डेउटा	भगुमान	परमेस्वर	ईश्वर/भगवान
deutâ	bhagumân	parmeswar	god
ईन्नाड/इन्हाड		चाहाँ/चीही	अहिले
Innâng/Innhâng		châhân/chihi	now
ठोर		बार्डा	गोरु
Thor		bârdâ	ox

हँट	न्हँट	ङ्हेट	गाई
Henta	nhenta	nggheta	cow
राङ्क्वा,	पाङ्दुर/पाङ्दोर, उराटा, मारामछो		कोदो
Rânkwâ	pângdur/pângdor, Urâtâ, Mârâmachho		millet
चिक्लीम्व,	चिक्च,	चिछ,	कालो
chiklhimcha	chikcha	chichha	(black)
छो ज्याके		ज्याट ज्याके	खाना खानु
Chho jyâke		jyât jyâke	to take food
खोरहोके		कुरहुके	लडनु, पलटनु
khorhoke (i)		kurhuke (i)	to fall
ही	मीही	हीउ	रगत
Hi	mihi	hiu	blood
आल्हके		नुन्हके	लैजाने
âlhke		nunhke	to carry
छिनीड		छिनीक	आज
Chhinnig		Chhinika	today
होसे		आसे	उ, त्यो, उनी
Hose		âse	he, she, it
होचई/होसई		आसई/आचई	उनले, उसले
Hochai/Hosai		âsai/âchai	herself/himself
टिस्यानीड		टिस्याम	हिँजो
Tisyâning		tisyâma	yesterday
को		कुरी	हरु (बहुबचन बनाउने सन्दर्भमा)
Ko		Kuri	suffix used to make plural
पिहिन गोरक		पिउँराक	भोली बिहान
Pihina gorâka		piunrâk	tommarow morning
टोको		टास	गरी/पछि
Toko		tâs	suffix used to denote after or finish
डेच/डेलेसा/डेलेको		टेच/टेलेसा/टेलेको	भनेका/भनेको
Decha/Delesâ/deleko		techa/telesâ/teleko	to say
खिन	खिङ	किङ	एर, फेरी पटक
Khina	khinga	kinga	a suffix used to denote continuous
खान्हच		जाल्च	तातो
khânchha		jâlcha	hot/warm

क्योक्के	टेर्हेन्के	जुम्ह्के	कठ्याङ्ग्रीन, जाडो हुन
Kyokke	terhenke	jumhke	to be cold
रोन्ह्के		भोरम्के	जाँड छान्नु/बनाउनु
Ronhke		Bhoramke	to mix, to make wine
जुङ्कुट	लङ्घन/लहङ्घन		प्रयास
Jungkuta	langghana/lhangghana		try, attempt, effort
मिबील	माम्हीन्च	मिबाड	काँचो, नपाकेके
Mibila	mâmhincha	Mibânga	uncooked, unripe, raw
जाम्छो	मिरीस	इहेरेक	रीस, घृणा
Jâmchho	mirisa	nghereka	anger, temper, hatred
जेट्म	पारम	स्वाढ्याकठा/सेहेचकठा	राम्रो संग/सावधानीका साथ
Jetma	pârma	swâdhyâkathâ	carefully
ढुक		कुरा	विचार, भनाई
Dhuka		Kurâ	thinking, voice
स्वाढ्या/सेहेच		मज्जुम	राम्रो, उत्कृष्ट
Swâdhyâ/sehecha		majjhuma	well. excellent, good
डुमपाक	मालेस्च	गरीब/बोपरा	गरीब/दीन दुखी, कंगाल
Dumpâk	mâlescha	gariba/boparâ	Poor
बिर्हीचोट	?	निखासी	डरपोक, डरछेरुवा
Birhichota		Nikhâsi	timid, cowardly
सीगाप		सीफाक	चिम्टा
Sigâpa		Siphâka	pincers, tweezers
रेट	रेस	मिरेट/मिरेस	हाँसो, खुसी
Reta	resa	mireta/miresa	laugh, happiness
लोकके		जोके	आरोप लगाउनु
Lokke		Joke	to accuse, to blame
गेप्म/गेप्के		भेरम्/भेरके	आरामै हुनु
Gepma		jherma	being well, healthy
पार		टूलो	किलोकाँटा
Pâra		tulo	Weighing instrument
डाँक/मिडाँक		ढुट/कुरा	बोली
Ngânka/mingâka		dhuta/kura	dialect, speech
ढिके		नार्के	गाली गर्नु
Dhike		nârke	misbehave, rebuke
मढी		मिन्हाम	सम्म भुमी, तराई
Madhi		minhâma	plain land, Terai
मिपुरुड	पुरुड	लीसरा	कोपिला
Mipurunga	purung	lisarâ	bud
ल्ट्यास्के		आर्भेट्के	चिप्लो हुनु, नरम हुनु

lhyâske		ârbhetke	to be slippery, to be smooth
रिन्हाक्के		भेराक्के	जगाउनु, सचेत गराउनु
rinhâke		jherâkke	to make aware
काजुस		उपटा/उपटी	काम, जागीर, रोजगार
kâjus		upatâ/upati	work, job
ईलाङ		ईलुङ	यहाँ
ilâng		ilung	here
हिके		हिजेई	किन
hike		hijeî	why
नाक्को	नाको	नाहाको	हजुर, तँपाई
nâkko	nâko	nâhâko	you (as in respect)
काङ्को	कानको	कानकुरी	हामी, हामीहरु
kângko	kânko	kânkuri	we
नाङ		निङ	तँ, तिमी
nâng		ning	you
काङ्कुङ		कानुङ	हाम्रो
kângung		kânung	our
मिफेरह		युङ्चीवाहार	विशेषण
mipherha		yunchiwâhâr	adjective
जाटाक		काजुमपुङ	क्रियापद
jâtâk		kâjumpung	verb
मिचाक		खाटाक	संयोजक
michâk		khâtâk	conjunction
गिन्हाक		गिन्मा	प्रश्न
ginhâk		ginmâ	question
गोम्होक		भुरुरूप	समुह, संग्रह
gomhok		jhurup	group, collection
टार्के		टुर्के	छेक्नु
târke		turke	to obstruct
आडिस	आरिक	ढलिङ	धेरै
âdis	ârik	dhaling	too much, many, more

आदि (etc.) ।

मगर भाषा सिक्न, अभ्यास गर्न र भाषिक क्षमता अभिवृद्धि गर्न खोजी खोजी पढनुहोस् ।

प्रकाशक

मगर अध्ययन केन्द्र काठमाडौं
पोस्ट बक्स नं. ११९९१,
पोस्ट नं. ७५११३१७०
E-mail:
info@magarstudiescenter.org
magarstudiescenter@yahoo.com
Website:
www.magarstudiescenter.org

सह-प्रकाशक/सह-लेखक/प्रकाशक

१. श्याम मगर, पद्म-नेपाली-अंग्रेजी शब्दकोश २०६१
- नृत्यप्रसाद पुनमगर
२. पवित्रमानन्दा विद्याम शेरपा
- मगर समुदायमा प्रचलित लोकगीत/पद्यको संश्लेषण शब्दकोश र प्रतीतिहरू २०६१
- मीन शीमापार
३. मगर प्रजाति शिवा प्रेमिन्द्र देवस्यार २०६८
- मीन शीमापार
४. शीमापार जर्नाल
- सं. १, २, ३, ४ र ५
५. मगर टुटआइ कुराकानी (लेख) सन् २०६८

9 789972 427910

About the Author/Editor

Mother Name : Gamsara Sinjali
Father Name : Bhaku Sing Sinjali
Name : Bishnu Kumar Sinjali
Birth Date : 27.05.2003 BS
Birth Place : Nibawa Kharak-3, Kholaharka, Syangja, Nepal
Qualification : B.S., MA (Sociology), MPA, B.Ed, LL.B (TU), MPH (ADJST, Dhaka), Medical Professional Trainings (Ministry of Health) and Ph.D. Scholar (TU)
Profession : Health and Medical Service
Published : (1) Santyalo Akas (Collection of Stories/Poems) 2055 BS
(2) Milyapeli (Collection of Poems) 2060 BS
(3) Lang (Collection of Stories in Magar Language) 2064 BS
(4) Conversation in Magar [Dhut] Language, 2066 BS
(5) Balip (Collection of Poems in Magar Language) 2067 BS
(6) And many pieces of articles published in various publications and journals.
Unpublished : (1) Milyapeli, Prajanam svadhyaya tarha yam sachetam (Health Science) 2058
(2) Karpalya (Collection of Stories in Nepali) 2063
(3) Nepal's Culture & Society for Doctors, Nurses and Health professionals, 2066

Miscellaneous Contributions in Magar Language

- (1) Lila (Story in Magar Language), 2052 and published in 2055 B.S.
- (2) Chhaya in Akar, Binjho (poem) 2054-55 B.S.
- (3) Co-editor - "Akkalya Redh Bahadur Thupannagar samskrit 2062" (Collection of poems in Magar Dhut), Tanahun.
- (4) Editor: "Magar Dhut" o bhain gosuk, 2063 Bhadra 28, Tanahun.
- (5) Involvement in about "Magar Dhut" projects organized by NIM Foundation.
- (6) Co-editor, Magar Dhut-Khas-English Dictionary, 2066 BS Published by Nepal Magar Association, Central Committee, Kim.
- (7) Senior VP, Nepal Magar Writer's Association, Central Committee, Kim.
- (8) Member, Magar Studies Center Kathmandu.
- (9) Publishing pieces of articles in various publication in "Magar Dhut".
- (10) Presentation of various papers about "Magar Dhut", Magar Culture and Society in Seminars.

About the Co-Author

Mother Name : Man Maya Rana
Father Name : Fran Sing Rana
Name : Hiramati Rana (Sinjali)
Birth Date : 15.05.2016 B.S.
Birth Place : Garangali, Jagranda-6, Syangja
Qualification : Bachelor Degree, Vocational Trainings in Nursing.
Miscellaneous Contribution
Vice-President: Nepal Magar Women's Association, Kathmandu District.

मगर टुटआइ कुराकानी

CONVERSATION IN MAGAR [DHUT] LANGUAGE

मगर टुटमा बोलचाल

लेखक / सम्पादक (Author/Editor)
विष्णुकुमार सिद्धजाली
Bishnukumar Sinjali
सह-लेखक (Co-Author)
हिरामती राना (सिद्धजाली)
Hiramati Rana (Sinjali)

First Edition
2066 BS

मगर टुटआइ कुराकानी Conversation in Magar [Dhut] Language लेखक/सम्पादक: विष्णुकुमार सिद्धजाली

प्रकाशक

मगर अध्ययन केन्द्र काठमाडौं
पोस्ट बक्स नं. ११९९१,
पोस्ट नं. ७५११३१७०
E-mail:
info@magarstudiescenter.org
magarstudiescenter@yahoo.com
Website:
www.magarstudiescenter.org

सह-प्रकाशक/सह-लेखक/प्रकाशक

१. श्याम मगर, पद्म-नेपाली-अंग्रेजी शब्दकोश २०६१
- नृत्यप्रसाद पुनमगर
२. पवित्रमानन्दा विद्याम शेरपा
- मगर समुदायमा प्रचलित लोकगीत/पद्यको संश्लेषण शब्दकोश र प्रतीतिहरू २०६१
- मीन शीमापार
३. मगर प्रजाति शिवा प्रेमिन्द्र देवस्यार २०६८
- मीन शीमापार
४. शीमापार जर्नाल
- सं. १, २, ३, ४ र ५
५. मगर टुटआइ कुराकानी (लेख) सन् २०६८

9 789972 427910

About the Author/Editor

Mother Name : Gamsara Sinjali
Father Name : Bhaku Sing Sinjali
Name : Bishnu Kumar Sinjali
Birth Date : 27.05.2003 BS
Birth Place : Nibawa Kharak-3, Kholaharka, Syangja, Nepal
Qualification : B.S., MA (Sociology), MPA, B.Ed, LL.B (TU), MPH (ADJST, Dhaka), Medical Professional Trainings (Ministry of Health) and Ph.D. Scholar (TU)
Profession : Health and Medical Service
Published : (1) Santyalo Akas (Collection of Stories/Poems) 2055 BS
(2) Milyapeli (Collection of Poems) 2060 BS
(3) Lang (Collection of Stories in Magar Language) 2064 BS
(4) Conversation in Magar [Dhut] Language, 2066 BS
(5) Balip (Collection of Poems in Magar Language) 2067 BS
(6) And many pieces of articles published in various publications and journals.
Unpublished : (1) Milyapeli, Prajanam svadhyaya tarha yam sachetam (Health Science) 2058
(2) Karpalya (Collection of Stories in Nepali) 2063
(3) Nepal's Culture & Society for Doctors, Nurses and Health professionals, 2066

Miscellaneous Contributions in Magar Language

- (1) Lila (Story in Magar Language), 2052 and published in 2055 B.S.
- (2) Chhaya in Akar, Binjho (poem) 2054-55 B.S.
- (3) Co-editor - "Akkalya Redh Bahadur Thupannagar samskrit 2062" (Collection of poems in Magar Dhut), Tanahun.
- (4) Editor: "Magar Dhut" o bhain gosuk, 2063 Bhadra 28, Tanahun.
- (5) Involvement in about "Magar Dhut" projects organized by NIM Foundation.
- (6) Co-editor, Magar Dhut-Khas-English Dictionary, 2066 BS Published by Nepal Magar Association, Central Committee, Kim.
- (7) Senior VP, Nepal Magar Writer's Association, Central Committee, Kim.
- (8) Member, Magar Studies Center Kathmandu.
- (9) Publishing pieces of articles in various publication in "Magar Dhut".
- (10) Presentation of various papers about "Magar Dhut", Magar Culture and Society in Seminars.

About the Co-Author

Mother Name : Man Maya Rana
Father Name : Fran Sing Rana
Name : Hiramati Rana (Sinjali)
Birth Date : 15.05.2016 B.S.
Birth Place : Garangali, Jagranda-6, Syangja
Qualification : Bachelor Degree, Vocational Trainings in Nursing.
Miscellaneous Contribution
Vice-President: Nepal Magar Women's Association, Kathmandu District.

मगर टुटआइ कुराकानी

CONVERSATION IN MAGAR [DHUT] LANGUAGE

मगर टुटमा बोलचाल

लेखक / सम्पादक (Author/Editor)
विष्णुकुमार सिद्धजाली
Bishnukumar Sinjali
सह-लेखक (Co-Author)
हिरामती राना (सिद्धजाली)
Hiramati Rana (Sinjali)

First Edition
2066 BS

मगर टुटआइ कुराकानी Conversation in Magar [Dhut] Language लेखक/सम्पादक: विष्णुकुमार सिद्धजाली